

De Kleine aarde

Herfst 2006
nr. 138 € 3,75

Klimaat- neutraal leven

Marjon de Hond:
"Klimaatverandering
is onvoorspelbaar"

**Op weg met
biobrandstof**

het goede leven voor mens, dier en milieu:
genieten * (h)eerlijk eten * wonen * energie * schoonheid

8 710966 026489

Klimaatprobleem?

We krijgen steeds meer te maken met de nadelige gevolgen van klimaatverandering. Zoals meer droogtes, maar ook heviger regenval. Overstromingen en andere natuurrampen. Waar ligt de oplossing van het klimaatprobleem? Hier. Bij u. U kunt nu iets doen. En andere dingen juist laten. De *Kleine Aarde* helpt u alvast een eindje op weg. In dit nummer vindt u praktische tips en doet u inspiratie op voor een klimaatneutrale leefstijl. Meer info op www.hier.nu

De oplossing begint hier

LEZERSSERVICE

Het beheer van de Vrienden- en abonnementen-administratie wordt voor *De Kleine Aarde* verzorgd door Abonnementenland. Hier kunt u terecht met vragen over uw abonnement of Vriendschap en om u op te geven als nieuwe abonnee of Vriend.

Abonnementenland

Postbus 20, 1910 AA Uitgeest

Tel. (0251) 25 79 18

Fax (0251) 31 04 05

www.aboland.nl

Een abonnement kost € 15,- per kalenderjaar.

Bij een minimumdonatie van € 25,- wordt u

automatisch **Vriend van De Kleine Aarde**.

Als Vriend hebt u recht op gratis entree tot het Eco-park in Boxtel en korting op cursussen.

Een Vriendschap of abonnement geldt voor een kalenderjaar. **Opzeggingen** (uitsluitend schriftelijk) dienen 8 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn.

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl.

Magazine *De Kleine Aarde* verschijnt viermaal per jaar. Columnisten schrijven onder eigen verantwoordelijkheid. Hun mening dekt niet noodzakelijk die van *De Kleine Aarde*.

De Kleine Aarde gaat ervan uit dat het aanbod van adverteerders aansluit bij de missie van *De Kleine Aarde*. Zij is niet verantwoordelijk voor het aanbod van haar adverteerders.

Het magazine is gedrukt op 100% kringlooppapier. De gebruikte inkt is minder milieubelastend en op basis van plantaardige oliën. De energie die nodig is voor de productie van het magazine wordt gecompenseerd door het planten van 60 bomen per editie.

Redactie: Marijke Kuipers (uitgever), Heleen van der Sanden (hoofdredacteur), Maïke Nelissen, Vivian Siebering, Hetty Straus

Eindredactie: Anja de Zeeuw

Omslagfoto: Roos van der Sanden

Aan dit nummer werkten verder mee:

Hans Allart, Vellah Bogle, Marjo van den Boomen, Frank Bouman, Daphne Doemges-Engelen, Flip van Doorn, Jacquelyn van der Harst, Marieke Henselmans, Katrien Holland, Sabine Horsting, Jan Juffermans, Romke van de Kaa, Machteld Klees, Sophie Koers, Frank van der Lecq, Anke Leunissen, Raissa Luif, Peter van Mulken, Purpura, Roos van der Sanden, Eric Schoones, Johan Vijfvinkel, Leonie Vink, Rolf Weijburg, Marjon Weijzen, Elisabeth du Ysèr, Tseard Zoethout.

Advertenties: Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

De Kleine Aarde

Postbus 151, 5280 AD Boxtel

Tel.: (0411) 68 49 21, fax: (0411) 68 34 07

E-mail: info@dekleineaarde.nl

Internet: www.dekleineaarde.nl

Bezoekadres: Het Klaverblad 1, 5283 TV Boxtel

Vormgeving: Quadro Vormgevers, Oss

Druk: Incido, Uden

Distributie: Betapress, Gilze

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde

Auteursrecht: De Kleine Aarde 2006

ISSN 0166-3704

De Kleine Aarde is een van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

IN DIT NUMMER:

Interview Sible Schöne	8
HIER begint het!	11
Klimaatverandering in Nederland	18
Duurzaam hoeft niet duur te zijn	30
Lezersaanbiedingen	34
Pauline Westendorp van NEWNRG	50
SlimLicht!	52
Op weg met biobrandstof	53
Klimaatverandering in de tuin	58
Afscheid in karton	62

COLUMNS

Tseard Zoethout	32
Marieke Henselmans	35
Romke van de Kaa	60
Sophie Koers	80

RUBRIEKEN

Brieven van lezers	4
Uit 't Nieuws	6
Gezien: Slim bekeken	12
Mooi Goed. Kinderkleding	14
(H)eerlijk eten: recepten	22
Biolunch ge(s)tip	25
NIEUW: in Groene banen, fietsroute	26
Regeladvertenties	45
De Voetafdruk van Marjon de Hond	46
De Mondiale Voetafdruk	48
Uit De Kleine Aarde Winkel	49
Groen! Kleurenpracht	56
Uittips: Breda	64
Bioconsument	67
Handje helpen	73
Gelezen	76
Ecco Eko	78
Eco-crypto	80

Gezien:
Slim bekeken

FOTO: FRED DEN DULK

12

58

Klimaat
verandert in
uw achtertuin

Mooi Goed:
Kinderkleding

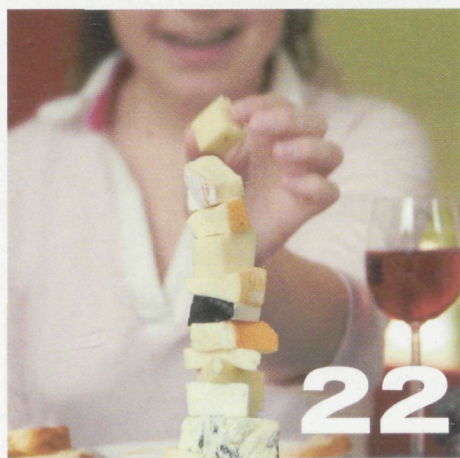
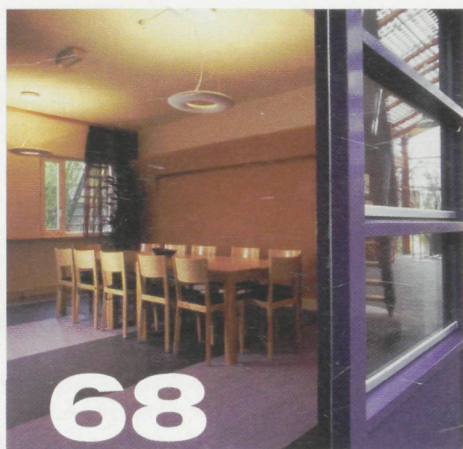

FOTO: MARIJO VAN DEN BOOMEN

'Duurzaam
hoeft niet
duur te zijn.'
Interview met
Warner Philips

Warmte uit de
muur

(H)eerlijk eten:
Kaas in de
hoofddrol

Ecco Eko
voor
de kids

78

(G)een probleem?

Onze aarde staat niet op zichzelf. Zeker, ze draait wel door, ook zonder ons. Maar wij als bewoners van deze aardige planeet maken deel uit van een groter geheel. Wij beïnvloeden het klimaat en ondervinden daar de gevolgen van: extremer weer, droogte, overstromingen en veranderingen in de biodiversiteit.

Kunnen we iets doen om deze klimaatverandering een halt toe te roepen? De opwarming van de aarde is volgens de meeste wetenschappers onomkeerbaar. Wel kunnen we oplossingen bedenken om zo goed mogelijk om te gaan met de gevolgen ervan en we kunnen proberen om de klimaatverandering te beperken door 'klimaatneutraal' te leven.

Klimaatneutraal leven? Jazeker, dat kan. Als we onze uitstoot van broeikasgassen zodanig beperken dat we niet bijdragen aan de opwarming van de aarde. Hoe? Door bewust met energie om te gaan en voor duurzame energie te kiezen. Door vaker te fietsen en te reizen met het openbaar vervoer. Door te kiezen voor duurzame producten en zoveel mogelijk biologische voeding. Wist u dat biologische landbouw gemiddeld 30% minder fossiele energie gebruikt en de uitstoot van CO₂ met 37-50% vermindert ten opzichte van gangbare landbouw?

De Kleine Aarde is een van de maatschappelijke organisaties die deelnemen aan het klimaatproject HIER (zie ook pagina 11). HIER ziet klimaatverandering niet alleen als een bedreiging maar ook als een kans. De opwarming van de aarde leidt tot meer aandacht voor bijvoorbeeld energiebesparing, duurzaam waterbeheer, herbebossing en behoud van biodiversiteit. De unieke samenwerking van 38 organisaties met een gezamenlijke achterban van meer dan 4 miljoen mensen kan het onderwerp in de hoofden en harten van de Nederlandse bevolking brengen op een manier die informeert én stimuleert tot meedoen. Dat is precies wat De Kleine Aarde beoogt. Doet u mee?

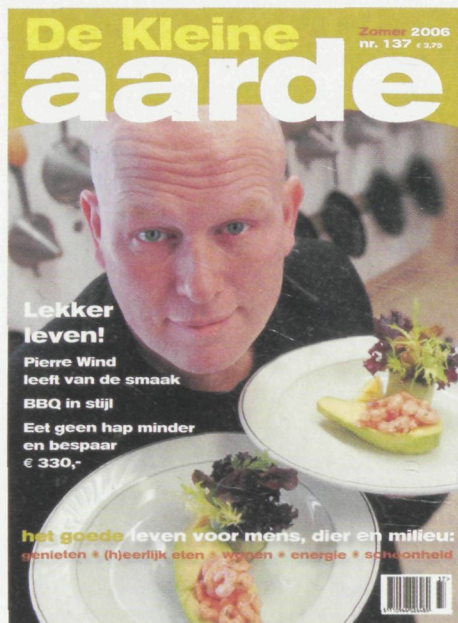
Marijke Kuipers, *directeur*

BRIEVEN

VAN LEZERS

Wij zijn benieuwd naar uw reacties op ons magazine. Stuur uw brieven voor 15 oktober naar: Postbus 151, 5280 AD Boxtel. (De redactie behoudt zich het recht voor brieven in te korten of niet te plaatsen.)

Duurzaam maar duur

Onlangs lag het zomernummer van *De Kleine Aarde* in de bus. Altijd een leuk, informatief blad, dus ik ging er eens goed voor zitten. De inhoudsopgave oogde veelbelovend: Pierre Wind, hoe ik ruim 300 euro op voeding kan besparen, lekkere gerechtjes op de barbecue... Maar al op pagina 14 had ik gegeten en gedronken: een spijkerbroek voor € 175,- en een korte broek voor € 245,-. Allemaal milieubewust, dat wel, maar je mag toch wel de geldpest hebben om zoveel geld voor een kledingstuk neer te tellen. Een spijkerbroek van biokatoen heb je al voor 90 euro (Kuyichi bijvoorbeeld). Sorry hoor, maar deze exorbitante prijzen zijn decadent en passen niet in een milieu- en samenlevingsbewust blad.

Derkien Bultman (via e-mail)

Inderdaad zijn de prijzen die u noemt geen doorsneeprijzen. De bedoeling van de rubriek 'Mooi Goed' is een dwarsdoorsnede te geven van wat er in Nederland op het gebied van duurzaam geproduceerde kleding te krijgen is. Opzettelijk maken we een brede keuze. In de rubriek komt u ook zeer betaalbare prijzen tegen. De prijzen die u noemt betreffen designkleding. We willen graag laten zien dat er allerlei initiatieven zijn op het gebied van duurzame kleding.

Een vaak gehoorde klacht op het gebied van duurzame kleding is immers: er is te weinig keus, het is niet hip genoeg, enzovoorts. Helaas wilde het merk Kuyichi tot nu toe nog niet meewerken aan een aflevering van 'Mooi Goed'. Het wil zich niet profileren als 'duurzaam' om marketingredenen. We hebben Kuyichi voor deze rubriek als eerste benaderd. De Yoistore vonden wij een leuk initiatief. Kijken maar niet kopen (en te duur bevonden ideeën die je ziet op een goedkopere manier realiseren) is een manier van shoppen die veel mensen toepassen. Zo kunt u ook naar deze rubriek kijken. We nemen uw opmerking zeker serieus, en zullen doorgaan met het zoeken naar leuke, duurzame en betaalbare kledingvoorbeelden. Red.

Te veel gist

Ik kreeg het zomernummer van *De Kleine Aarde* cadeau. Ik heb ervan genoten. Echter in het speltbroodrecept op bladzijde 20 staat volgens mij een fout. Bij de ingrediënten wordt twee keer een hoeveelheid gist opgegeven. Welke hoeveelheid is nu de goede? Ik wil het recept graag eens proberen. Verder lijkt het me zeker leuk om eens een bezoek aan jullie te brengen. Ik hoop deze zomer nog.

Saskia (via e-mail)

U hebt gelijk, er is een fout geslopen in het speltbroodrecept. Onze excuses daarvoor. Voor 1 kg speltmeel is 30 gram gist voldoende. Red.

Jong geleerd...

Ik reageer op uw artikel in het zomernummer 'Jong geleerd...' over gezonde voeding op school. In het stukje over 'De smaak te pakken' wordt gemeld dat Esther Boukema alleen verder ging, nadat het Kinderrestaurantproject was gestopt. In 2005 was ik medeoprichtster en initiatiefneemster van De smaak te pakken (en niet alleen een moeder 'die een beetje aan het koken was'). Ik ben verder gegaan op

de ingeslagen weg en heb nu een succesvol, verleidelijk en educatief kinderrestaurant in samenwerking met een basisschool in Amsterdam: *Tijd voor eten*. Met dit concept wil ik me in de toekomst ook op andere scholen richten. Informatie is te vinden via, www.tijdvooreten.nl

Doris Voss, Amsterdam

Hoe zeg ik het met biobloemen?

Tot mijn vreugde lees ik steeds vaker dat je toch gezellig bloemen in huis kunt hebben en/of cadeau te doen zonder dat je het idee hebt de natuur te belasten.

In de praktijk echter dringt het nog niet zo door. Namelijk bij Intratuin te Hendrik-Ido-Ambacht/Zwijndrecht moest ik zelfs uitleggen wat 'ëko' en 'biologisch' betekent en niet aan één persoon maar aan meerdere. In nummer 136, het lentenummer van *De Kleine Aarde*, bladzijde 17, staat beschreven dat Intratuin ook 'meedoet'. De Intratuin waar ik over spreek is heel groot, daar ligt het niet aan. Hebt u een verklaring?

Nelleke Roodenburg-de Kluijver (via e-mail)

Op de website van Bioflora staat Intratuin niet als verkooppunt vermeld. We hebben voor u navraag gedaan bij Bioflora. Intratuin heeft het afgelopen seizoen (na-jaar) wel biologische bloembollen verkocht (droge bollen), maar de verkoopcijfers vielen wat tegen. Deze actie zal dit jaar niet worden voortgezet. Intratuin verkoopt geen boeketten en is dat ook in de toekomst niet van plan. Voor boeketten kunt u terecht bij natuurvoedingswinkels en Shelltankstations. Op www.blijebloemen.nl vindt u de verkooppunten, daar kunt u ook online bloemen bestellen. Overigens heeft de winkelketen Dille & Kamille (in het seizoen) altijd biologische bloembollen op pot in de verkoop. Red.

Broodbakken

Met genoeg heb ik het artikel over brood en het 't Vlaamsche Broodhuys' gelezen. Ik ontdekte echter dat de vermelde verkooppunten niet helemaal klopten.

Els Boon, Schiedam

De winkels van Crust & Crumbs heten voortaan Het Vlaamsche Broodhuys en zijn te vinden in de Haarlemmerstraat 108 in Amsterdam en in de Nachtegaalstraat 54 in Utrecht. Ook Organic, Cornelis Schuytstraat in Amsterdam is een verkooppunt. Zie ook www.vlaamschbroodhuys.nl. Red.

Inspiratie I

Hallo Kleine Aarde, ik kwam jullie blad onlangs tegen en ben er met veel genoegen 'ingedoken'. Mooi betrokken blad... Dank voor de inspiratie!

Rob Heiligers (via e-mail)

Inspiratie II

Graag wil ik jullie complimenteren met jullie laatste blad. Als trouw donateur vond ik dit nummer geweldig inspirerend. Het uitdiepen van een hoofdthema is het navolgen waard. Bewustwording is een begin, herinneren en hiernaar handelen het gevolg. Dat alles heeft het teweeg gebracht. Nogmaals veel dank. Ga zo door.

Irene Brave (via e-mail)

Lotte van Mierlo maakte mooiste vogelverschrikker
Het winnende ontwerp van de vogelverschrikkerwedstrijd tijdens Tuinfestijn 2006: de Voederinformatie Voor Vogels (VVV), gemaakt door Lotte van Mierlo uit Eindhoven, samen met haar vader. Uit het juryrapport: "Een creatieve en effectieve verschrikker, degelijk vormgegeven". Voor de vogels valt op de bordjes van deze originele vogelverschrikker te lezen waar voedsel te halen is: "Volgende straat restant meidoornbessen".

FOTO: DE KLEINE AARDE

Onderzoek

Biologische landbouw gunstig voor klimaat

Een onderzoek van Wageningen Universiteit in opdracht van De Kleine Aarde resulteert in een opmerkelijke conclusie: biologische landbouw is gunstig voor het klimaat.

Als afstudeerproject voor hun *masters* hebben vijf Wageningse studenten op basis van ruim 70 rapporten een uitgebreid literatuuronderzoek gedaan naar de verschillen tussen de Mondiale Voetafdruk van de biologische en de gangbare landbouw. Zij komen tot de conclusie dat de biologische landbouw gunstiger is voor het klimaat dan de gangbare landbouw, met name door het grote verschil in CO₂-uitstoot!

In het onderzoek zijn vooral factoren als opbrengsten, energiegebruik, CO₂-opname in de bodem en biodiversiteit onderzocht.

Voedsel en biologische landbouw vormen voor De Kleine Aarde belangrijke thema's binnen het kader 'duurzame leefstijl'. Daarom lanceerde het centrum begin 2006 de nieuwe site www.voedselvoetafdruk.nl, waarop iedereen de eigen mondiale 'foodprint' kan berekenen. Daarbij wordt nu voor biologische producten 20% reductie op de Voetafdruk toegekend. Dat is een voorlopig getal. In het verleden zijn diverse schattingen gemaakt van het verschil tussen de Mondiale Voetafdruk van de biologische en de gangbare landbouw. Deze schattingen liepen nogal uiteen en misten nog een solide wetenschappelijk fundament. Wageningen Universiteit heeft nu dus in het rapport 'The Global Footprint of Farming' in kaart gebracht wat wetenschappers al over het verschil in de Voetafdruk van beide systemen hebben gevonden. Wat direct opvalt is dat er al veel meer onderzoek gedaan is naar biologische systemen in Europa en Noord-Amerika dan in de rest van de wereld. Omdat zaken als bodemeigenschappen en klimaat grote invloed hebben op het onderzoeksresultaat, is het niet mogelijk om de resultaten van deze twee werelddelen als een algemene richtlijn voor de hele wereld te gebruiken.

Daarom kan er nog geen algemene conclusie getrokken worden over het verschil in Voetafdruk wereldwijd.

Qua energiegebruik is de biologische landbouw aanzienlijk gunstiger dan de gangbare landbouw, want het gebruik ligt gemiddeld 30% lager. Ook heeft de biologische landbouw als voordeel dat in deze systemen een grotere opname van koolstof in de bodem gevonden is. Dat betekent een aanzienlijk verschil in CO₂-uitstoot (37-50%).

Deze conclusies zijn voorlopig en er is nog veel nader onderzoek nodig. Toch benadrukt De Kleine Aarde het belang van meer biologische landbouw in het licht van het klimaatprobleem. In samenwerking met de Wageningen Universiteit en de Universiteit Utrecht wordt daarom aan vervolgonderzoek gewerkt.

'The Global Footprint of Farming' door Adungna D. Bote, Steph Buijs, Diana van Dijk, Vera Espindola Rafael en Byjesh Katterkandi, Wageningen 2006.

AGENDA HERFST 2006

September – Groene Maand

Organisaties voor natuur, milieu, landbouw, recreatie en toerisme organiseren samen honderden 'groene' activiteiten. Ook bij De Kleine Aarde, zie pagina 38. Meer info: www.groenemaand.nl

5 september: Duurzame Dinsdag

'Klimaat; waar steek jij je energie in?' is het thema van Duurzame Dinsdag 2006. Het Duurzame Koffertje, vol duurzame ideeën, wordt op 5 september aangeboden aan premier Balkenende. Meer info: www.duurzamedinsdag.nl

17 september: Culinaarde

Culinair evenement De Kleine Aarde (zie ook pagina 38).

23 september: Proef de Streek

Streekmarkt Proef de Streek, Stadionplein Amsterdam Oud-Zuid. Van 10.00-16.00 uur. Meer info: <http://proefdestreekinoud-zuid.wocvondelpark.nl/>

14 en 15 oktober:

Botteldagen

Rozenkwekerij de Bierkreek is een van de twee Europese biologische rozenkwekerijen. Rondleiding langs botteltragende soorten, bloemschikken en jam maken. Meer info: www.bierkreek.nl, tel. 06 12 90 50 85.

16 oktober: Wereldvoedseldag

Meer info: www.omslag.nl

18 t/m 25 oktober: WetenWeek

Hét evenement om kennis te maken met wetenschap en techniek. Kom bijvoorbeeld naar De Kleine Aarde en ontdek alles over klimaatverandering. Meer weten: www.wetenweek.nl

28 oktober: Nacht van de Nacht

Mensen staan op verschillende plaatsen in het land van 19.00-24.00 uur even stil bij het belang en de schoonheid van de nacht. Met nachtexcursies, sterrenkijken, nachtdieren, nachtverhalen enzovoorts. Meer info: www.laathetdonkerdonker.nl

4 november: Natuurwerkdag

Op ruim 260 natuurrijke locaties. Meer info: www.natuurwerkdag.nl

Zit mijn jasje goed?

Linnen is een prettige stof om te dragen. De grondstof van linnen is vlas. Bij het verbouwen van vlas wordt weinig of geen gif en mest gebruikt. De vezels zijn geschikt voor hergebruik en zijn afbreekbaar in de natuur. Linnen kleren vervuilen het milieu dus bijna niet, hoewel het soms toch nog mis gaat bij het verven.

Bij de productie van linnen kleding zijn echter nog veel problemen. Er komt bijvoorbeeld kinderarbeid voor en producenten krijgen niet altijd een eerlijke prijs voor hun spullen. Dit zijn allemaal gegevens die niet af te lezen zijn van een etiket. Op de website www.kledingchecker.nl van Goede Waar & Co vindt u deze gegevens wel. Goede Waar & Co heeft de productieketen van onder meer linnen en katoen onderzocht, waarbij per kledingmerk is gekeken naar drie aspecten: sociaal, milieu en economisch. Deze informatie staat nu overzichtelijk per merk gerangschikt op: www.kledingchecker.nl

Uw eigen verwarming en elektriciteit in een keukenkastje: een micro-WKK (cv-ketel van de toekomst) ingebouwd in een keuken.

Cv-ketel van de toekomst

In de Energietuin op het Eco-park van De Kleine Aarde staat sinds 2005 een micro-WKK-installatie van het type Whispergen. WKK staat voor warmtekrachtkoppeling, het opwekken van energie door het gebruikmaken van vrijgekomen warmte bij gasverbranding. De micro-WKK kan in de zeer nabije toekomst uw cv-ketel gaan vervangen. Het apparaat levert naast verwarming ook elektriciteit voor eigen gebruik. Mede naar aanleiding van de enthousiaste reacties van bezoekers introduceert De Kleine Aarde samen met importeur The Magic Boiler Company deze cv-ketel van de toekomst op de markt. Ook Nuon, Essent, Eneco en Gasunie zijn bij dit project betrokken.

Op www.dekleineaarde.nl/energie/wkk-formulier kunt u een formulier invullen wanneer u geïnteresseerd bent in de aanschaf van een micro-WKK-installatie. U krijgt dan alle informatie toegezonden. Meer info over deze en andere duurzame energietechnieken vindt u op www.magicboiler.com en www.energietuin.nl

Nieuwe natuur

Onlangs opende minister Veerman van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de genenbank 'Bronnen voor nieuwe natuur' voor inheemse bomen en struiken.

De genenbank bestaat uit 3.500 bomen en struiken van bijna 60 verschillende soorten en is aangeplant in een bestaand bos, het Roggebotzand in Dronten. Vanuit deze genenbank kunnen de natuurgebieden in Nederland weer voorzien worden van oorspronkelijk in ons land voorkomende bomen en struiken.

Naar schatting bestaat nog minder dan 5% van de vegetatie van Nederland uit de oorspronkelijke bomen en struiken. Oorspronkelijk materiaal is van groot belang voor de kwaliteit van ecosystemen. In de natuur zijn de verschillende dieren en planten sterk van elkaar afhankelijk. Ecologische processen raken al snel verstoord bij veranderingen in bijvoorbeeld tijdstip van uitloop, bloei of groei. Daarnaast is de natuur met een grotere biodiversiteit door meer genetische variatie beter bestand tegen bijvoorbeeld klimaatveranderingen. De kans dat soorten zich kunnen aanpassen aan veranderende omstandigheden is veel groter bij grote genetische variatie.

Om de inheemse struiken en bomen te vinden zijn oude kaarten uit 1850 gebruikt. In oude bossen of restanten van oude bossen zijn van bijna 60 van de 114 soorten inheemse bomen en struiken oude, oorspronkelijke exemplaren gevonden. Deze zijn daarna vermeerderd en vervolgens geplant in het bos 'Bronnen voor nieuwe natuur' in natuurgebied Roggebotzand in Flevoland. Een groot deel van deze inheemse soorten zou anders zijn uitgestorven. Het bos waarin 'Bronnen voor nieuwe natuur' is gerealiseerd, is voor het publiek toegankelijk. Meer info: www.staatsbosbeheer.nl

Slim meten is weten

Oxxio, een energiebedrijf in Nederland met ruim 600.000 klanten, is als eerste met een slimme digitale energiemeter op de markt gekomen. Met deze nieuwe meter kunnen meterstanden op afstand draadloos worden uitgelezen. Met de slimme meter als instrument kan de consument zijn energiekosten beter beheersen waardoor er 10 tot 15% energie bespaard kan worden. Wanneer de consument zich bewust is van het energieverbruik, worden besparingsmogelijkheden vaak beter benut. Op dit moment zijn er in Nederland al ruim 50.000 digitale meters geïnstalleerd.

'Verander' is het devies

Schakel uit. Zet lager. Recycle. Loop. Met de boodschap 'Klimaat-verandering heb je zelf in de hand', roept de Europese Commissie Europeanen op om de strijd tegen klimaatverandering aan te gaan. Met 50 praktische tips en 'Verander' als devies, daagt de campagne u persoonlijk uit, om uw dagelijkse routine aan te passen. Zo kunnen we gezamenlijk de uitstoot van broeikasgassen aanzienlijk verminderen. Meer info: www.climatechange.eu.com

BEELD: HANSJE BRINKER, SPAARNDAM

Word jij het gezicht van Proefdiervrij?

Proefdiervrij zoekt een nieuw gezicht voor haar campagne voor proefdiervrije cosmetica. Daarvoor startte ze in april dit jaar de modellenwedstrijd. De modellen in spe proberen via voorrondes per provincie de landelijke finale dit najaar te bereiken. Ruim 500 jonge vrouwen hebben zich aangemeld. Uiteraard gebeurt het opmaken van de kandidates zowel bij de voorrondes als bij de finale met proefdiervrije make-up. Proefdiervrij werkt samen met www.ikwordmodel.nl Op de website zijn foto's van de deelnemende modellen te zien. Ook staan de data en locaties van de voorrondes er vermeld. Behalve dat de winnares het gezicht van Proefdiervrij wordt, wint zij een professionele fotoshoot en portfolio, beschikbaar gesteld door www.ikwordmodel.nl

SIBLE SCHÖNE VAN HET KLIMAATBUREAU

Het klimaat verandert,

Het klimaat verandert, het weer ook. Is elke stortbui nu het effect van die klimaatverandering?

De *Kleine Aarde* legt deze en andere vragen voor aan Sible Schöne, inhoudelijk coördinator van de HIER-campagne en werkzaam op het Klimaatbureau in Utrecht.

TEKST: VIVIAN SIEBERING FOTO'S: ANKE LEUNISSEN

Wat heb jij zelf met klimaat?

"Klimaat is een onderwerp dat veel dingen bij elkaar brengt die mij boeien. Ik ben altijd erg geïnteresseerd geweest in de vraag hoe de aarde werkt. Daarnaast vind ik het spanningsveld tussen wetenschap en beleid fascinerend. En ook politiek gezien is het een boeiend onderwerp: het speelt op alle niveaus, van gemeente tot de Verenigde Naties."

Hoe raakte je erbij betrokken?

"Het klimaatdebat begon in 1987 op gang te komen. Ik was in de jaren daarvoor vooral bezig geweest met het aanzwengelen van de discussie rondom kernenergie. Maar dat was na Tsjernobyl niet meer nodig. Vanaf toen ben ik me gaan verdiepen in klimaatverandering. Eerst vanuit Milieudefensie, later vanuit het Wereld Natuur Fonds. En sinds dit jaar vanuit het Klimaatbureau, dat met de HIER-campagne Nederland meer wil betrekken bij het klimaatprobleem."

Wat is de aanleiding voor de HIER-campagne?

"Ik merkte dat het niet goed lukte om het klimaatprobleem in Nederland op de agenda te krijgen. Dat had voor mijn gevoel twee oorzaken. De eerste oorzaak was dat het gevoel van urgentie onvoldoende doordrong, volgens mij omdat de milieuorganisaties alléén geen overtuigende afzender van de boodschap waren. Ik vond het essentieel dat organisaties als het Rode Kruis ook tot de 'afzenders' moesten behoren van het klimaatverhaal, om aan te geven dat klimaatverandering op allerlei vlakken gevolgen heeft. Klimaatverandering versterkt bijvoorbeeld de kracht van orkanen in Centraal-Amerika en er komen meer hittegolven in Nederland. Daarmee is klimaatverandering voor het Rode Kruis een groot item. De tweede oorzaak was dat de aanpak van het probleem niet zichtbaar is. Ik had het gevoel dat er een bindende factor nodig was, die duidelijk kon maken dat het geheel meer is dan de som der delen. De Nationale Postcode Loterij was tot de soortgelijke conclusie gekomen dat we de samenwerking tussen organisaties moesten stimuleren. Zij stelde de goede doelen die door haar gesteund worden de vraag om een thema te bedenken waarmee een groot deel van hen kon samenwerken. Zij kwam met het thema klimaatverandering, en de HIER-campagne is daarvan het resultaat. HIER kom je overal tegen waar mensen iets doen aan het klimaatprobleem."

Wat wil de HIER-campagne bereiken?

"Met HIER willen wij Nederlanders bewustmaken van het klimaat-

probleem. En ze overtuigen dat iedereen zijn steentje kan bijdragen aan de oplossing ervan. Dat kan op verschillende niveaus. Voor ons is de campagne geslaagd als tweederde van de deelnemende organisaties klimaatverandering een structurele plek binnen hun organisatie heeft gegeven, als onder Nederlanders het gevoel van urgentie van het probleem groter is geworden en als 1 miljoen mensen concreet een actie hebben ondernomen voor het klimaat."

Wat is jouw taak binnen het Klimaatbureau?

"Ik ben inhoudelijk coördinator. Dat betekent dat ik ervoor zorg dat de informatie inhoudelijk juist is. Ik heb een groot netwerk en knoop dan ook vooral touwtjes aan elkaar. Ik vind het leuk om mensen met elkaar in contact te brengen die samen sterker zijn in hun werk om het klimaatprobleem aan te pakken."

Wat zijn nu eigenlijk de effecten van klimaatverandering?

"Het Amerikaanse KNMI heeft een kaart gepubliceerd die goed laat zien wat wereldwijd de effecten van klimaatverandering zijn. Natuurrampen en extreme weersituaties komen de laatste jaren veel meer voor. Een greep uit de gebeurtenissen in 2005: het was voor Australië het warmste jaar sinds 1910. In India, Pakistan en Bangladesh zorgde een extreme hittegolf met maximum-temperaturen tussen de 45 en 50 graden voor minstens 400 doden. De Balkan had in februari te maken met extreem koude temperaturen. Inwoners van Afrika werden geconfronteerd met extreme droge periodes, waardoor veel oogsten zijn mislukt. In Malawi heerste er hongersnood onder 5 miljoen mensen, doordat in het regenseizoen veel te weinig regen is gevallen. In Spanje was 2005 de droogste zomer sinds de jaren '40 van de vorige eeuw, waardoor veel bosbranden ontstonden. In Brazilië bereikte het water in de Amazone een record-'laagte': het was er in zestig jaar niet zo droog geweest. Van juli tot september zorgde hevige regenval voor flinke overstromingen in India, wat meer dan 1.800 mensen het leven kostte. In Zuidwest-Azië veroorzaakten koud weer en hevige sneeuwstormen lawines. Centraal-Amerika, het Caribische gebied en de Verenigde Staten hadden een recordaantal van 26 tropische stormen, waaronder 14 orkanen."

Wat merken wij van klimaatverandering in Nederland?

"Waar het op neerkomt, is dat de kans op extreem weer groter wordt. In 90% van de tijd merk je er dus niets van. Maar hittegolven in de zomer en extreem zachte winters gaan vaker voorkomen dan vroeger het geval was. Dat geldt ook voor zware neerslag. Ons 'nieuwe' weer

het weer ook

'De HIER-campagne slaagt als 1 miljoen mensen concreet een actie onderneemt voor het klimaat.'

heeft grote invloed op de natuur in ons land. Door het ontbreken van koude winters is er meer kans op plagen, zoals de eikenprocessierups. En ook teken – die de ziekte van Lyme kunnen overbrengen – profiteren duidelijk van ons nieuwe weer. Daarnaast gaan mensen met hooikoorts het merken: het hooikoortsseizoen is nu al bijna een maand langer.

Die weersextremen zullen nieuwe problemen geven. Laatst wees iemand mij bijvoorbeeld op de hoogte van de stoepen. Die zijn ooit verlaagd als een vorm van bezuiniging. Maar bij zware neerslag lopen huizen nu wel meer risico op wateroverlast."

Soms lijken berichten over klimaatverandering in de media tegenstrijdig. Over welke zaken is iedereen het wel eens?

"We zijn het allemaal eens over het feit dat de concentratie aan broeikasgassen in de atmosfeer flink is toegenomen. Ook over het gevolg dat de gemiddelde temperatuur op aarde is gestegen. En de 'hoofdstroom' van de wetenschap is ervan overtuigd dat wij als mens de oorzaak zijn van de stijging van de temperatuur op aarde. Dat kun je niet alleen aan natuurlijke oorzaken toeschrijven. Basis voor deze hoofdstroom is het rapport van het International Panel of Climate Change (IPCC) dat elke vijf jaar uitkomt."

Waar gaat de discussie dan over?

"Er worden verschillende discussies gevoerd. Je hebt mensen die zeggen dat er toch weer een volgende ijstijd aankomt, dus waar maken we ons nu druk om? Dat zijn mensen die leven met het idee dat de wereld hoe dan ook een keer ten onder gaat. Je hebt ook mensen die de uitkomsten van het IPCC-rapport bestrijden. Dat is van dezelfde orde als mensen die niet geloven in de evolutietheorie. Dan zijn er nog de wetenschappers die zich ergeren aan de soms simplistische toon van het maatschappelijk debat. Dat is begrijpelijk. Er zijn mensen die, als het bijvoorbeeld gaat om Afrika, zeggen dat je niet de oorzaken moet bestrijden, maar dat je moet zorgen voor meer rijkdom in de Afrikaanse landen zodat die zich verder kunnen ontwikkelen."

Wat vind jij van die discussie?

"Klimaatverandering is een ingewikkeld proces. Alleen al in Nederland zijn er een paar duizend wetenschappers bezig met onderzoek naar hoe het precies in elkaar zit. Deze discussies komen ook in de media terecht, waardoor het lijkt alsof er veel onduidelijkheden zijn. Die zijn er inderdaad, maar hierdoor verliezen mensen grip op wat er wél duidelijk is. De meeste mensen concluderen nu dat

de risico's niet zo groot zijn omdat er nog veel onduidelijk is. Dat is niet terecht. Er zijn wel degelijk grote risico's. Hoe groot precies, dat is de vraag.

Er zijn altijd mensen die een andere mening hebben. En voor de media is het nu eenmaal interessanter om discussies te laten zien, dan iets waar iedereen het over eens is...

Wat mij betreft is het duidelijk dat wij het systeem aarde ontwrichten. En dat we hard

ons best moeten doen om de gevolgen van klimaatverandering te beperken."

Wat zou jij hieraan doen als jij minister-president was?

(Sible geeft verrassend snel en nauwkeurig antwoord.)

"Als eerste zou ik de aanbevelingen van de Taskforce Energietransitie overnemen. Dat betekent dat de regering structureel 2 miljard euro reserveert voor duurzame energie. Ik zou zorgen dat Europa gaat meedoen aan het stimuleren van duurzame energie. En ik zou een nieuwe richtlijn maken dat alle nieuwe apparaten en auto's in 2015 twee keer zo zuinig moeten zijn als nu. Ik zou werken aan een richtlijn voor duurzame energie, die streeft naar 20% duurzame energie in 2020. En tot slot zou ik in de woningbouw een witte certificatiesysteem invoeren; dit verplicht energiebedrijven om 1 procent van de hoeveelheid gas te besparen."

Wat zijn volgens jou de duurzame energiebronnen van de toekomst?

Ook hierover hoeft Sible niet lang na te denken: "Tot 2040 komt onze energie uit biomassa en in mindere mate wind, op de lange termijn uit zonnecellen."

Leef je zelf eigenlijk klimaatneutraal?

Korte stilte. Dan geeft Sible toe: "Tja, ik doe wel mijn best, maar het kan beslist beter. Ik heb mijn huis geïsoleerd, voor zover dat mogelijk is met een huis uit de jaren dertig en we hebben geen auto, zelfs geen rijbewijs. Voor ons werk reizen mijn vrouw en ik nog wel eens naar het buitenland, dat is natuurlijk niet zo best. En ik ben niet zo consequent in het uitzetten van lampen en stand-by knoppen..."

Denk jij dat het nog goed komt met het klimaat?

"Nou... ik ben daar niet zo heel erg positief over. Eerlijk gezegd denk ik bijvoorbeeld dat de kans 90% is dat West-Nederland verdwijnt door het stijgen van de zeespiegel. Ik praat dan over een termijn van eeuwen. Ik denk dat we, zonder het goed te beseffen, eigenlijk al een kritische grens overschreden hebben. Maar als we binnen tien jaar wereldwijd een daling van de uitstoot krijgen, is er nog hoop."

hier

Klimaatprobleem oplossen?

hier begint het!

In februari is de HIER-campagne van start gegaan. Met als doel: Nederland betrekken bij het klimaatprobleem. HIER is een initiatief van 38 goede doelen, die ieder op hun eigen manier werken aan het klimaatprobleem. Waar mogelijk werken de goede doelen samen. Ook De Kleine Aarde ontwikkelt een aantal ambitieuze HIER-projecten.

TEKST: VIVIAN SIEBERING

Samen met de Vereniging voor Natuur- en milieueducatie (IVN), de Natuurkalender en de Stichting KinderBoerderijen Nederland maakt De Kleine Aarde klimaatverandering zichtbaar. Door te verwijzen naar wat er dichtbij, 'in uw achtertuin', gebeurt. Dat doen we met de Klimatroutte, een reizende variant daarvan en de nectarkroegen.

Klimatroutte

Wat is er nu precies aan de hand? Hoe snel verandert het klimaat? Wat merken wij er zelf van? En vooral: wat kunt u er zelf aan doen? In het Eco-park van De Kleine Aarde in Boxtel ontdekken bezoekers de antwoorden op deze vragen door het lopen van de Klimatroutte. De Klimatroutte maakt duidelijk hoe klimaatverandering uw eigen leven beïnvloedt. Tijdens de WetenWeek van 18 tot 25 oktober 2006 krijgt u alvast een voorproefje van de Klimatroutte en besteden we aandacht aan de wetenschappelijke feiten van klimaatverandering. Volgend voorjaar vindt de feestelijke opening van de Klimatroutte plaats. Dan is er ook een boekje beschikbaar met een vragenlijst waarmee u uw eigen invloed op klimaatver-

andering kunt uitrekenen. Hierin staan tips en leuke weetjes om zelf iets te doen aan het klimaatprobleem.

Om zoveel mogelijk mensen te kunnen informeren, gaat een deel van de Klimatroutte reizen. Langs bezoekerscentra van natuurgebieden en allerlei andere plekken in Nederland. Deze reizende tentoonstelling is naar verwachting in het voorjaar van 2007 via het IVN beschikbaar.

Kijk voor een overzicht van de HIER-projecten van de goede doelen op www.hier.nu De HIER-campagne wordt mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Nectarkroegen?

De nectarkroeg is een kleine tuin met nectarplanten. Een kroeg voor vlinders, door de nectar die ze er kunnen halen. En een kroeg voor ons, want wij kunnen plaatsnemen op een barkruk in het houten barretje naast de tuin. Wat we mensen vragen, is om te noteren welke planten er op dat moment bloeien en welke vlinders er vliegen in de tuin. Medewerkers van De Kleine Aarde geven deze informatie door aan de Natuurkalender. De Natuurkalender gebruikt de gegevens voor onderzoek naar de effecten van klimaatverandering op de natuur. In 2006 worden er in totaal honderd kroegen aangelegd, bij kinderboerderijen, IVN-afdelingen en De Kleine Aarde. Kijk voor locaties en de resultaten op www.natuurkalender.nl

KLIMAATAGENDA

25 en 26 september

Het Prins Claus Fonds houdt een internationale **conferentie** in Den Haag over klimaatverandering en het internationaal cultureel erfgoed.

17 november

Save the Children houdt op 17 november 2006 een **jongerentop** in Den Haag. Hierdoor kunnen jongeren (14-18 jaar) op een zinvolle manier meedenken en hun inbreng geven over klimaatverandering. Kijk op www.klimaatbureau.nl voor meer informatie.

11-13 december

Internationaal **congres** over klimaatverandering en solidariteit. Organisatie: University for Peace.

Meer info op www.klimaatbureau.nl

De Top-10 van Stichting Natuur en Milieu

biedt een overzicht van de meest energiezuinige apparaten. Na tv's komen vanaf september auto's, lampen, cv-ketels en koelkasten en diepvriezers in de Top-10. Top-10 geeft consumenten advies bij de aankoop. Energiezuinige apparaten helpen namelijk niet alleen klimaatverandering voorkomen, ze besparen ook flink op de energierekening.

Meer info: www.top10.hier.nu

Brood op de plank

Bakt u ook uw eigen brood? In deze broodtas met 'ingebouwde' snijplank blijft uw brood heerlijk vers. Nooit meer papieren of plastic broodzakken kopen en weggooien! Ook te koop in de kleuren rood en beige. Prijs € 17,50.

Onder andere te koop bij Betsies kookwinkel, Vismarkt 6 in Utrecht. Kijk voor meer verkoopadressen op www.kookvrienden.nl

Appeltap

Acht liter natuurzuiver appelsap van eigen oogst in een handige appeltap. Als het pak leeg is kan de doos bij het oud papier en houdt u alleen een plastic zakje over. Na opening blijft het sap 60 dagen goed buiten de koelkast. Onder andere te koop bij Fruitbedrijf de Woerd, Woerdsestraat 4, 6684 DL Ressen, tel. (0481) 46 40 27, www.dewoerd.nl

Zonnetje in huis

Bewegend beeld op zonne-energie! De Moving Memories uit de Puhlmann-collectie swingt op de stralen van de zon. Doe uw lievelingsfoto in het lijstje, richt de zonnecel naar een lichtbron en het lijstje swingt. Adviesprijs: € 7,50. Ontwerper: Remco van der Leij. Te koop bij onder andere Casa e Luce, Koninginneweg 220, Amsterdam. Voor meer verkoopadressen en via internet bestellen: www.puhlmann.nl

Herfstlekkernij

In deze pot zijn walnoten en honing een heerlijk huwelijk aangegaan. Het wachten is op een salade met geitenkaas of een bakje Griekse yoghurt... Zelfmaakidee voor imkers met een notenboom in de tuin. Ook te koop bij De Werkbij, Noordelijke Meentsteeg 18, Rhenen, tel. (0317) 61 29 42. Meer info: www.dewerkbij.nl

Warm zonder muts

Nooit meer koude thee? Uw thee blijft op temperatuur zonder lichtje of muts. Deze warmhoudpot gaat een leven lang mee. Duet® Bella Ronde dubbelwandige theepot, verchroomd messing, inhoud 1,2 liter. Prijs € 69,90. Te koop bij www.hotteapots.com en de betere winkel voor huishoudelijke artikelen.

Niets zo charmant...

...als een spreuk aan de wand.

Laat iedereen het licht maar branden, ook al is er niemand in de kamer? Een kleine hint is dan op z'n plaats, want door 5 lampen in uw huis uit te doen wanneer u ze niet nodig hebt, bespaart u zo'n € 60,- per jaar en 400 kg aan CO₂-uitstoot.

Op www.truttigtegeltje.nl laat u uw eigen spreuk op een tegeltje zetten. Prijs € 5,95 plus € 2,- verzendkosten.

Te bestellen via www.truttigtegeltje.nl
Tel. (0546) 85 21 68.

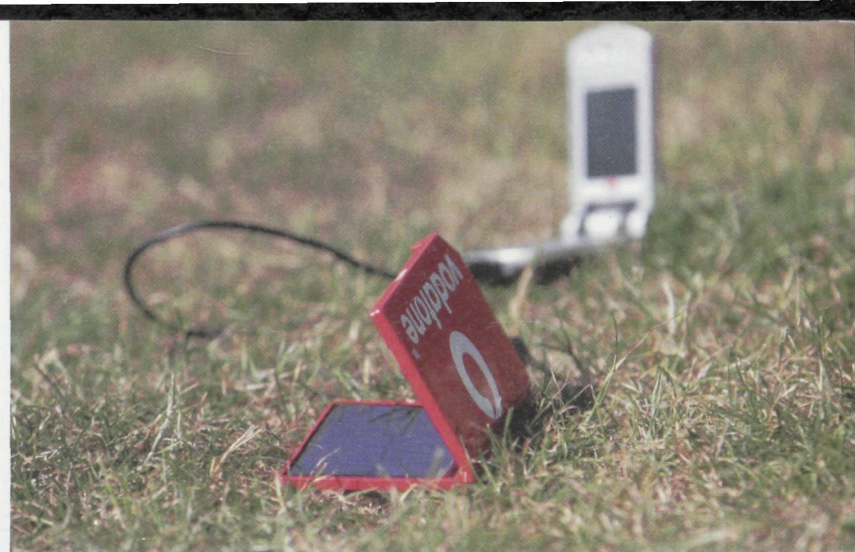

FOTO: FRED DEN DULK

Gratis opladen

Zonne-energie is gratis, milieuvriendelijk en vrijwel overal te krijgen. Met de Vodafone Solar Charger, een handige oplader met zonnecellen voor uw mobiele telefoon of PDA hebt u overal de mogelijkheid om uw telefoon op te laden, dus nooit meer een 'lege' telefoon. De lader is geschikt voor nagenoeg alle gangbare mobiele telefoons en PDA's. Te koop bij Vodafone-winkels en via www.vodafone.nl. Prijs € 39,95.

(H)eerlijk sap

Fair Trade Original introduceert drie (h)eerlijke sappen waaronder zalig tropisch sap met ananas uit India. Alle sappen zijn voorzien van het Max Havelaar keurmerk. Verkrijgbaar bij Albert Heijn, Super de Boer, de Wereldwinkel en Fair Trade Shop. Prijs: € 1,49.

Hoogrendementstrui

Breien is weer helemaal van deze tijd. Met dikke wol en dito naalden is deze flitsende trui snel gemaakt en zit u er warmpjes bij deze herfst. Zo kan de verwarming een graadje lager. Als u de thermostaat overdag één graad lager zet, bespaart u gemiddeld 7% op uw energiegebruik voor verwarming. Zo is de trui snel terugverdiend! Wol en patronen onder andere te koop bij Dazzling breigarens. Tel. (0412) 62 73 36.

Meer info: www.dazzling-breigarens.nl

Mooi Goed

KINDERKLEDING

TOM DRAAGT EEN STREEPJES
T-SHIRT VAN COTTON PEOPLE,
€ 14,90 EN EEN BRUINE RIBBROEK
VAN COTTON PEOPLE, € 24,90,
BEIDE VIA SINCERO.

JASMIJN DRAAGT EEN JURK GE-
MAAKT UIT RODE EN ROZE FLEECE
DEKENS EN PAISLEY STOF, MET
EEN AFNEEMBAAR POPPENHUIS-
POPPEJTJE OM MEE TE SPELEN.
FLOBBERDEWOTSKY,
PRIJS € 129,50.

YANNICK DRAAGT EEN JAS VAN
FLOBBERDEWOTSKY, PRIJS € 75,-.
BROEK VAN LANA NATURAL WEAR VIA
SINCERO, PRIJS € 38,95.

TRUI VAN FLOBBERDEWOTSKY, PRIJS € 54,50.
BROEK VAN LANA NATURAL WEAR VIA SINCERO,
PRIJS € 38,95. LUIERTAS VAN FLOBBERDEWOTSKY,
PRIJS € 199,-.

T-SHIRT VAN
SERENDIPITY VIA
SINCERO, PRIJS
€ 19,95.

TRUITJE GEMAAKT UIT FLEECE
DEKENS MET APPLICATIE VAN ROZE
PLASTIC PAARDJE, PRIJS 54,50.
HOEDJE GEMAAKT VAN ROSE
GLITTERLINT, PRIJS € 37,50.

€ 54,50.
IA SINCERO,
DEWOTSKY.

JAS VAN FLOBBERDEWOTSKY,
PRIJS 99,-. BRUINE JOGGING-
BROEK VAN SERENDIPITY VIA
SINCERO, PRIJS € 39,95.

JAS VAN
FLOBBERDEWOTSKY,
PRIJS € 75,-.

HESJE VAN
FLOBBERDEWOTSKY.
PRIJS € 32,50.
CARGOBROEK VAN
COTTON PEOPLE,
PRIJS € 24,90,
EN T-SHIRT VAN
SERENDIPITY, PRIJS
€ 19,95. BEIDE VIA
SINCERO.

KAJ DRAAGT EEN JAS
VAN FLOBBERDEWOTSKY.
PRIJS € 99,-.

Mooi Goed

KINDERKLEDING

Onze jonge modellen brachten een bezoek aan kapsalon Tin Tin in Boxtel van Dian van Zutphen. Yannick (4 jaar), zoontje van Marjon Weijzen, oud-medewerkster van De Kleine Aarde, was net naar de kapper geweest. Bij hem hoefde dus niets te gebeuren. Haar jongere zoon Kaj (2 jaar) was in het weekend door zijn grotere broer met de schaar al onder handen genomen en had daar nogal een wild kapsel aan overgehouden, omdat een aantal plukken totaal gekortwiekt waren. Dian wist gelukkig raad. "Zoiets is voor ons niet lastig; het is vooral een kwestie van improviseren. We hebben ons een beetje moeten aanpassen aan de knipmethode van Yannick", lacht ze. Door het haar te snijden en het kapsel speels te houden, is de grootste schade verhuld.

Dian vond het langere haar bij Tom (2 jaar) juist wel goed staan, dus is zijn haar alleen bijgepunkt. Hetzelfde geldt voor zijn zusje Jasmijn (4 jaar). Tom en Jasmijn zijn de kinderen van Huibert Boer, medewerker van De Kleine Aarde.

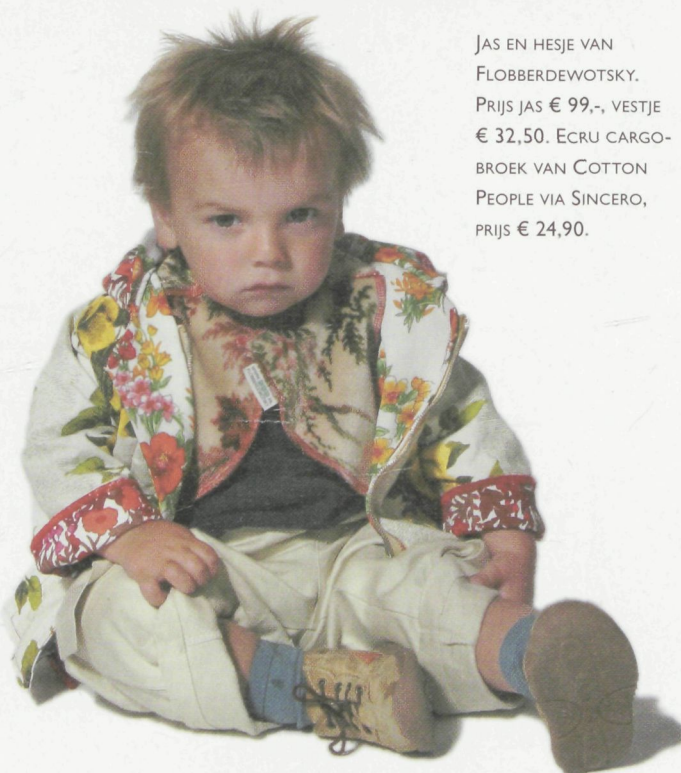
TOM DRAAGT EEN LEKKER WARME MUTS VAN FLOBBERDEWOTSKY, PRIJS € 21,50. VAN SINCERO ZIJN HET BASEBALLSHIRT VAN LIVING CRAFTS, PRIJS € 14,50, EN DE RIBBROEK VAN COTTON PEOPLE, PRIJS € 24,90.

FLOBBERDEWOTSKY

De kinderkleding van het merk Flobberdewotsky komt niet in massa's uit grote fabrieken gerold. Integendeel; de kleren worden geproduceerd in de schuur van de Brabantse Sjakkeliën en Dirk. Hun bedrijfje ontstond drie jaar geleden uit het niets. Sjakkeliën: "Ik gaf les op een school, maar realiseerde me dat ik eigenlijk geen plezier had in mijn baan. Dus ik nam ontslag en begon in onze schuur een winkeltje met tweedehands kleding. Tijdens een zoektocht naar kleren in een textielrecyclingfabriek kwam ik een lading keukenschortjes tegen. Het viel me op dat ze gemaakt waren van stoffen met prachtige patroontjes en kleurtjes. Daar kan ik wat mee, dacht ik."

Hoewel Sjakkeliën en Dirk geen enkele ervaring hadden met de naaimachine, bleek Dirk een natuurtalent te zijn. Van oude stoffen weet hij allerlei kledingstukken in elkaar te zetten. Het concept is zo populair, dat Sjakkeliën nu soortgelijke webwinkels als pad-denstoelen uit de grond ziet schieten. "We hebben tegen wil en dank een trend gezet. Helaas worden veel van onze ideeën gepikt, van ontwerpen tot teksten op de site." Maar de kleding van Flobberdewotsky moet onderscheidend blijven, dus zijn er nieuwe manieren bedacht om elk kledingstuk uniek te maken. Zo worden er bijvoorbeeld eigen gedichten op de rokken afgedrukt. Er was zoveel vraag naar de kleren van Flobberdewotsky, dat het tweetal een extra atelier opende en meer mensen in dienst nam. "Maar ik merkte dat ik daar heel ongelukkig van werd", vertelt Sjakkeliën. "Als groot bedrijf moet je snel produceren en producten tegen een lage prijs verkopen. Maar dat lopende-bandwerk stond me totaal niet aan. Nu zijn we weer ingekrompen. De prijzen liggen wat hoger, maar ieder kledingstuk is uniek en handgemaakt. We verdienen er misschien niet veel mee, maar op deze manier blijft het tenminste leuk. Ik heb geleerd dat je je gevoel moet volgen, hoe absurd dat ook mag zijn."

De kleren van Flobberdewotsky zijn te koop in een aantal selecte winkels en via de eigen website: www.flobberdewotsky.nl

JAS EN HESJE VAN FLOBBERDEWOTSKY. PRIJS JAS € 99,-, VESTJE € 32,50. ECRU CARGO-BROEK VAN COTTON PEOPLE VIA SINCERO, PRIJS € 24,90.

SINCERO

Sincero is een webwinkel waar duurzame kledingstukken van verschillende ecologische merken zijn samengebracht. De site bestaat sinds november 2004 en is opgezet door Gonny en Joke. De vriendinnen leerden elkaar kennen tijdens hun bibliotheekopleiding. Toen Joke zwanger was, en Gonny werkloos, ontstond het idee voor een kledingbedrijf met een duurzaam oogmerk.

Gonny: "We waren allebei geïnteresseerd in ontwikkelingswerk en mode. Toen we de kinderkamer verfd, kwam het gesprek op duurzame kinderkleding. Joke wilde graag ecologische producten voor haar baby. Maar ik wilde ook op zoek gaan voor mezelf." Van het één kwam het ander. Gonny zocht uit of er al duurzame merken bestonden. "Eigenlijk had ik het idee dat ik alle kleding zelf moest laten maken. Maar ik ontdekte dat de markt in Duitsland al veel verder ontwikkeld was en dat er wel degelijk merken te vinden waren. Toen ging het in sneltreinvaart: binnen twee maanden had ik een ondernemingsplan."

In het begin waren niet alle kledingstukken honderd procent ecologisch verantwoord. Maar inmiddels is bijna de gehele collectie *fair trade* en ecologisch.

De webwinkel verkoopt kleding voor dames en kinderen. Er is ook een kleine herencollectie, deze zal nog worden uitgebreid.

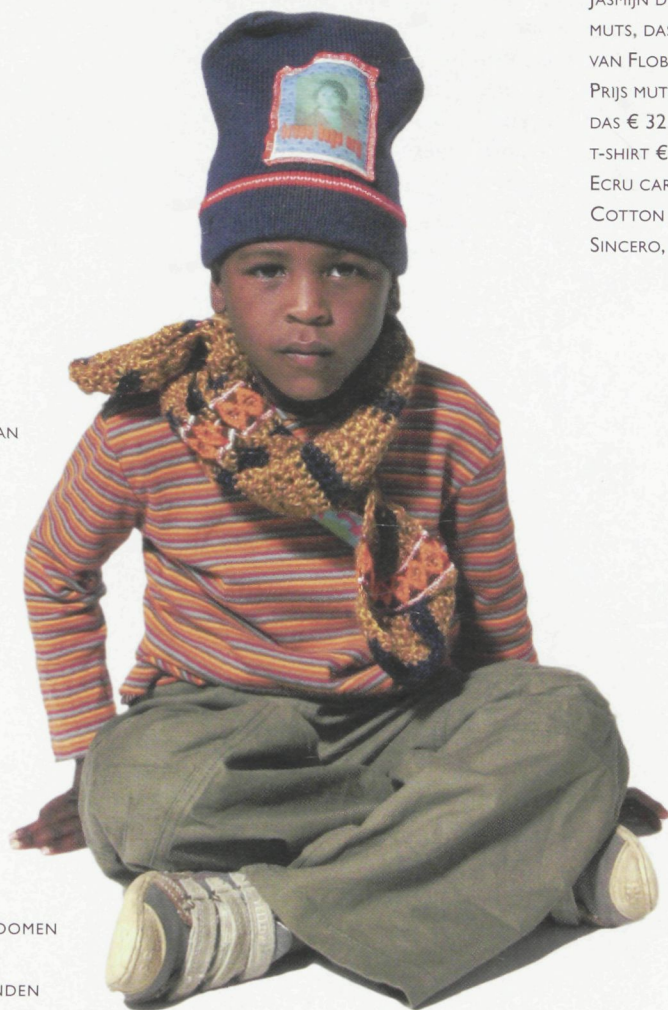
Meer info: www.sincero.nl

Yannick en Kaj waren volgens Marjon meer geïnteresseerd in het park van De Kleine Aarde dan in de kleding. Gewoonlijk hebben ze er echter wel oog voor, vertelt ze. "Ze laten wel merken waar hun voorkeur naar uitgaat." (Helaas had Kaj zich net voor de opnamen bezeerd, waardoor hij niet echt gelukkig was).

Huiberts dochter Jasmijn had meer plezier in de *fotoshoot*. Als een volleerd model poseerde ze met de verschillende accessoires. Haar jongere broertje Tom leek er ook wel schik in te hebben. Maar uiteindelijk is spelen toch activiteit nummer 1 en dat was ook wat de vier kinderen het liefste deden.

JASMIJN DRAAGT EEN MUTS, DAS EN T-SHIRT VAN FLOBBERDEWOTSKY. PRIJS MUTS € 27,50, DAS € 32,50, T-SHIRT € 24,50. ECRU CARGOBROEK VAN COTTON PEOPLE VIA SINCERO, PRIJS € 24,90.

DE MUTS EN DE DAS VAN YANNICK ZIJN VAN FLOBBERDEWOTSKY. PRIJS MUTS € 26,50, DAS € 22,50. GROENE BROEK VAN LANA NATURAL WEAR VIA SINCERO, PRIJS € 38,95.

TEKST:
VELLAH BOGLE
FOTOGRAFIE:
MARJO VAN DEN BOOMEN
PRODUCTIE:
ROOS VAN DER SANDEN

Klimaat in Nederland

DE KANS OP EXTREEM WEER NEEMT TOE. DE WINTERS IN NEDERLAND ZULLEN GEMIDDELD NATTER WORDEN EN OOK EXTREME NEERSLAGHOEEVEELHEDEN ZULLEN TOENEMEN. IN DE ZOMER KAN DE GEMIDDELTE NEERSLAG ZOWEL LICHT TOENEMEN ALS FORS AFNEMEN. IS DIT LAATSTE HET GEVAL, DAN GAAN DROGE ZOMERS, ZOALS DIE VAN 1976 EN 2003, VEEL VAKER VOORKOMEN.

(BRON: KONINKLIJK NEDERLANDS METEOROLOGISCH INSTITUUT - KNMI)

verandering

Dat het klimaat verandert onder invloed van de mens, is een feit. Deze klimaatverandering heeft gevolgen voor het waterbeheer, de ruimtelijke ordening, energievoorziening, landbouw en luchtkwaliteit, dat is duidelijk. Is deze klimaatverandering een probleem? En zo ja, kunnen we het klimaatprobleem oplossen?

TEKST: LEONIE VINK

Klimaatsschommelingen zijn niet nieuw en ze zijn zeker niet altijd te wijten aan menselijk handelen. Toch hebben wetenschappers vastgesteld dat de mens wel degelijk bijdraagt aan de huidige opwarming van de aarde door de uitstoot van (CO₂) broeikasgassen. Rond 2050 is het volgens het KNMI in Nederland 's winters gemiddeld 0,9 tot 2,3 graden Celsius warmer en 's zomers gemiddeld 0,9 tot 2,8 graden warmer dan in 1990. In verhouding met deze berekeningen is de recente opwarming van meer dan 0,5 graad over de afgelopen 15 jaar relatief groot. Waarschijnlijk hebben de natuurlijke schommelingen er de afgelopen 15 jaar ook een schepje bovenop gedaan. Zulke natuurlijke schommelingen zullen ook in het toekomstige klimaat afwisselend relatief warme en koude periodes blijven opleveren.

Terug in de tijd

In het verre verleden zijn er perioden geweest waarin het warm en vochtig was of juist erg droog. Ook zijn er perioden geweest waarin de aarde veel kouder was, zoals tijdens de ijstijden. Het Precambrium was een periode waarin de aardkorst werd gevormd. Dat ging gepaard met grote vulkanische activiteit. In deze periode ontwikkelde zich het eerste leven; algen begonnen de CO₂, waaruit een groot gedeelte van de atmosfeer bestond, om te zetten in zuurstof. In de laatste periode van het Precambrium (900 miljoen jaar-543 miljoen jaar) waren er waarschijnlijk twee wereldijstijden en een periode dat de gehele aarde met ijs was bedekt. De meeste CO₂ was uit de atmosfeer verdwenen en opgeslagen in het ijs. De warmte van de zon zou zo'n 8 procent minder geweest kunnen zijn. Toen het ijs

ging smelten kwam de CO₂ vrij en sloeg het klimaat om van koelkast tot broeikas. In de perioden die volgden werd het warm en vochtig, afgewisseld met eeuwen van droogte en hitte. Iedere klimaatverandering ging gepaard met andere veranderingen: een explosie van leven in de zeeën, stormen, een enorme plantengroei met reusachtige bomen van zo'n 30 meter hoog, de toename van reptielen, amfibieën en insecten, zware regenval, meedogenloze zonneschijn, en dinosaurussen.

Warme deken

Via een enorme sprong in de geschiedenis komen we aan in de huidige tijd. Met de toename van het aantal inwoners van de aarde, stijgt ook de behoefte aan fossiele brandstoffen. Omdat mensen steeds meer fossiele brandstof gebruiken, komt er ook steeds meer CO₂ in de atmosfeer. Deze

broeikasgassen (waterdamp, kooldioxide en methaan) die zich in de dampkring bevinden leggen als het ware een warme deken over de aarde. Als we broeikasgassen aan de atmosfeer blijven toevoegen, blijft de gemiddelde temperatuur op aarde stijgen. Dat heet dan een 'versterkt broeikaseffect'.

PIET SEGEREN, ECOLOGISCHE LANDBOUWER

Volledig afhankelijk van het weer

“Weer is de meeste bepalende factor voor het succes van de oogst; we zijn er echt volledig afhankelijk van. Ik beregen amper, omdat ik vind dat de planten het zelf moeten doen. Nu moet ik wel zeggen dat ik goed doorlatende grond heb, die niet snel uitdroogt. Maar vorig jaar en dit voorjaar heb ik me toch wel eens een beregeningsinstallatie gewenst.” Dat zegt Piet Segeren van Croy Kruiden, een geïntegreerd landbouwbedrijf, waar sinds 2002 op ecologische wijze akkerbouw- en veevoedergewassen en kruiden worden geteeld, in combinatie met agrarisch natuurbeheer en bijenteelt.

Segeren verbouwt zo'n 70 verschillende kruiden op de Antoniushoeve, een langgevelboerderij uit ± 1880 in de buurtschap Strijp in het Noord-Brabantse Aarle-Rixtel. De biologische kruiden verwerkt Segeren hier ambachtelijk tot kruidentheemelanges, keukenkruiden, jams, siropen en chutneys. Daarnaast worden er kruiden als planten voor in de tuin en versgesneden voor gebruik in de keuken verkocht.

Meer info: Croy Cruyden, Kasteelweg 7, 5735 PA Aarle-Rixtel, tel. (0492) 38 21 44, e-mail: pri.segoe@planet.nl

Gevolgen voor Nederland

De klimaatveranderingen zullen het eerst merkbaar zijn in laaggelegen tropische en droge tropische gebieden. Maar ook Nederland kan te maken krijgen met de gevolgen van klimaatverandering. Waterbeheerders houden daar nu al rekening mee. Tegenover de kleine toename van de gemiddelde zomerneerslag staat een sterkere toename van de verdamping in de zomer, met grotere kans op verdroging tot gevolg. Toch neemt de kans op lokale wateroverlast ook in de zomer toe, omdat er meer kans is op hevige lokale buien. En daarmee wordt de kans dat rivieren buiten hun oevers treden dus groter. In de zomers wordt een verlaging van de gemiddelde waterafvoer via de rivieren voorzien. Dat leidt tot lagere waterstanden, die de scheepvaart kunnen hinderen, een negatieve invloed hebben op de waterkwaliteit en het binnendringen van zout water vergemakkelijken. In droge zomers kan de vraag naar water de aanvoer overtreffen waardoor de kans op waterschaarste toeneemt.

Aanpassen of vertrekken

Dat de zeespiegel stijgt, komt doordat water uitzet bij verwarming. Ook het smelten van land- en poolijs is een belangrijke oorzaak van de zeespiegelstijging. Door de stijging kunnen laaggelegen rivierdelta's overstroomd worden als we geen maatregelen treffen. Bijkomend probleem voor het westen van Nederland is dat daar de bodem zakt met 5 cm per eeuw. Als gevolg van veranderingen in zeestromen kan er kusterosie optre-

De Nederlandse huishoudens waren in 2003 verantwoordelijk voor 21 megaton aan CO₂-uitstoot. Het aandeel van de sector huishoudens in de totale Nederlandse uitstoot van broeikasgassen is 9 procent.

den, waardoor het mogelijk is dat in relatief korte tijd grote stukken land verdwijnen. In natuurgebieden zoals de Slufter of Texel en de Waddenzee waarin getijdewerking grote invloed heeft op het leven, zal veel flora en fauna zich moeten aanpassen of vertrekken.

Zwakke plekken

De Nederlandse kust vertoont een aantal zwakke plekken die bij een stijging van de zeespiegel verstevigd moeten worden om het achterliggende land veilig te stellen. De smalle rij duinen bij Callantsoog is één van die zwakke plekken, net als de aansluiting tussen de Hondsbossche Zeewering en de aangrenzende duinen. Deze problemen worden opgelost door dijken te verhogen en te verzwaren. De stijging van de zeespiegel heeft overigens niet alleen gevolgen voor de kustbescherming, maar ook voor de drinkwatervoorziening en de landbouw (verzilting).

Menselijke invloed op het klimaat

Klimaatverandering voltrekt zich momenteel veel sneller dan verwacht. We kunnen niet meer doen alsof onze neus bloedt. De Nederlandse particuliere huishoudens waren in 2003 verantwoordelijk voor 21 megaton (Mton of 1 miljard kilo) aan CO₂-emissies (uitstoot) door aardgasverbruik. Het aandeel van de sector huishoudens in de totale Nederlandse uitstoot van broeikasgassen is 9 procent. Maar in Nederland en daarbuiten komt er gelukkig steeds meer aandacht voor de problematiek. In 1992 sloten de Verenigde Naties (VN) in Rio de Janeiro het Klimaatverdrag, met als doel 'het stabiliseren van de concentratie broeikasgassen in de dampkring op een zodanig niveau, dat een gevaarlijke menselijke invloed op het klimaat wordt voorkomen'. Nederland is één van de 177 landen die in de eerste helft van de jaren negentig van de vorige eeuw het Klimaatverdrag heeft goedgekeurd. Als aanvulling op het Klimaatverdrag werd in 1997 het Kyotoprotocol aangenomen. Daarin spraken industrielanden af om de uitstoot van broeikasgassen in de periode 2008-2012 gemiddeld met 5 procent te verminderen ten opzichte van het niveau in 1990. Per land gelden andere reductiepercentages. Nederland heeft het Kyotoprotocol inmiddels goedgekeurd en zich verplicht om in de periode 2008-2012 6 procent minder broeikasgassen uit te stoten ten opzichte van 1990.

JOHAN RIPPEN, BIOLOGISCHE WIJNBOUWER

Wijnbouw floreert rond Lelystad

Johan Rippen en Lidwien Vos de Wael zijn de eigenaren van de biologische wijngaard El Placer (Spaans voor 'het plezier') ten noorden van Lelystad. Op 0,5 hectare op – 4,7 m. N.A.P. hebben zij 1.400 druivenstokken geplant. El Placer ligt even ten noorden van de bebouwde kom van Lelystad en is een van de drie grotere SKAL-erkende biologische wijngaarden in Nederland, waar geteeld wordt zonder gebruik te maken van chemische bestrijdingsmiddelen. "Vaak denkt men dat de klimaatverandering de wijnbouw in Nederland mogelijk maakt," vertelt Johan Rippen, "maar dat is niet zo. De opwarming leidt weliswaar tot een geleidelijke verlegging van de wijnbouwgrans, maar dat gebeurt uiterst langzaam. Nee, de wijnbouw in ons land is in opkomst dankzij nieuwe rassen die drie weken eerder afrijpen." Wel merkt Rippen dat de extremen toenemen. "Er is heel veel, of juist heel weinig neerslag, en hevige hagel, wat ongelofelijk veel schade kan aanrichten."

Johan en Lidwien verkopen de door henzelf gemaakte wijn via 'wijnabonnementen', waarbij bestellers op contract 6 of 12 flessen per jaar afnemen, gedurende 6 jaar.

Meer info: Johan en Lidwien, Groene Velden 138-140, 8211 BD Lelystad, tel. (0320) 21 49 76, www.wijngaardelplacer.nl, e-mail: el.placer@wanadoo.nl

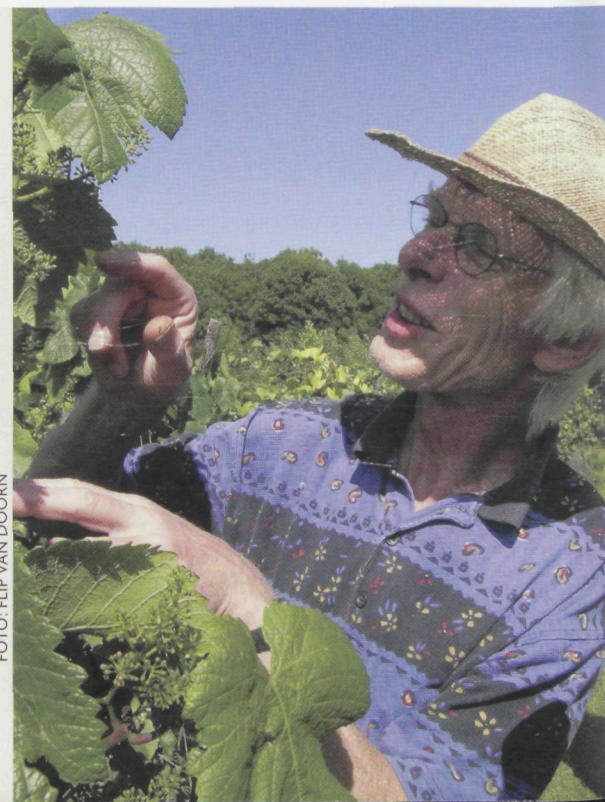

FOTO: FLIP VAN DOORN

De feiten

De temperatuur op aarde is tussen 1861 en 2000 met 0,6 °C gestegen.

De temperatuur op aarde zal tussen 1990 en 2100 naar verwachting stijgen met 1,4 tot 5,8 °C. Ter vergelijking: de temperatuur op aarde is de laatste honderdduizenden jaren nooit meer dan ongeveer één graad boven het huidige niveau geweest. In Nederland voeren de jaren 1990, 1999 en 2000 de lijst aan van warmste jaren sinds 1901. Direct daarna volgt het jaar 2002.

Overall op de wereld verandert **het neerslagpatroon**. Er zijn meer droogtes en meer zware regenbuien. De zeespiegel is de afgelopen eeuw 10–20 cm gestegen. En het El Niño-fenomeen is meer frequent en intens. Onder 'El Niño' wordt verstaan: warmer dan normaal zeewater rond de evenaar in de oostelijke helft van de Pacific.

De CO₂-concentratie in de atmosfeer zal bij ongewijzigd beleid blijven stijgen en in het jaar 2100 naar verwachting liggen tussen 540 en 970 ppm (delen per miljoen). Dit was 280 ppm in de pre-industriële tijd en 368 ppm in het jaar 2000.

De gevolgen

De zeespiegel stijgt. Bij de huidige stijging van het zeewaterniveau kan het aantal mensen dat getroffen wordt door overstromingen toenemen van 13 naar 94 miljoen per jaar.

Klimaatzones gaan verschuiven; planten en dieren die zich niet snel genoeg kunnen aanpassen sterven uit.

Een grotere droogte kan leiden tot meer bosbranden en verwoestijning.

Watertekort in diverse regio's, zoals het Midden-Oosten, de Sahel en Australië, zal verder toenemen.

De landbouwproductiviteit kan afnemen in gebieden waar de droogte toeneemt, zoals het Midden-Oosten en India.

Meer info:

www.knmi.nl

www.klimaatbureau.nl

www.natuurkalender.nl

www.unfccc.org

www.climatechange.eu.com

www.eea.europa.eu

www.opgewarmdnederland.nl

www.milieucentraal.nl

www.makkelijkmilieutips.nl

Minder Elfstedentochten?

Bij de Elfstedentocht is de weersgesteldheid van groot belang. Het bestuur staat daarom tijdens strenge vorst bijna permanent in contact met het KNMI en met de Friese weerman Piet Paulusma. Voor het doorgaan van een Elfstedentocht moet het ijs op bijna de gehele route – bijna 200 kilometer – minimaal vijftien centimeter dik zijn. Bij aanhoudende vorst meten de rayonhoofden ten minste eenmaal per dag de dikte van het ijs. Soms worden er ijstransplantaties uitgevoerd op de stukken waar wakken aanwezig zijn. Als de tocht is afgekondigd komen er op de te zwakke plekken in de route 'kluunvoorzieningen'. Dit zijn houten betimmeringen die over de zwakke plekken in het ijs of op de kant zijn geplaatst en waar de schaatsers overheen kunnen lopen. Ook wordt veel gebruik gemaakt van tapijt en rubber matten. De organisator van de Elfstedentocht, de Vereniging 'De Friesche Elf Steden', streeft er natuurlijk naar het aantal kluunplaatsen en de lengte per kluunplaats zo beperkt mogelijk te houden.

In de afgelopen eeuw zijn er 15 Elfstedentochten gereden. Er waren 38 winterse perioden waarin het ijs dik genoeg was. Niet iedere mogelijkheid is benut omdat de organisatoren lang van tevoren moeten weten of het ijs dik genoeg wordt. De kwaliteit van de weersverwachtingen en het vertrouwen erin spelen hier een rol.

De verwachte temperatuuroptename in Nederland zal de kans op koude perioden verkleinen. Het Intergouvernementele Panel voor Klimaatverandering (IPCC)¹, heeft berekend dat we in de 21ste eeuw 4–10 Elfstedentochten zullen rijden en dat er 10–26 geschikte winterse perioden zullen zijn. Er zijn dus minder Elfstedentochten te verwachten, tenzij de kwaliteit van de weersverwachtingen en het vertrouwen erin verder worden verbeterd.

¹ HET IPCC IS EEN IN 1988 DOOR DE WERELD METEOROLOGISCHE ORGANISATIE (WMO) EN HET MILIEUBUREAU VAN DE VN (UNEP) OPGERICHT WETENSCHAPPELIJK PANEL. HET KNMI COÖRDINEERT DE INBRENG VAN NEDERLANDSE WETENSCHAPPERS IN HET IPCC.

LEENDERT ROELEVELD, BEROEPSVISSER

Inktvissen bij Scheveningen

"Klimaatveranderingen? Daar merken we genoeg van!" Voor Leendert Roeleveld (23) is het overduidelijk. "Je krijgt vissoorten in je netten die je nooit eerder hebt gezien. Onder de kant in Scheveningen vind je tegenwoordig inktvissen en dorades. Die kwam je vroeger alleen maar tegen in de Middellandse Zee." Roeleveld bevist sinds kort met zijn SCH 87 de Noordzee. Met zijn 'knakenboot', een kleine staandwandvisserboot, vist hij voor de Nederlandse kust op kabeljauw, tong en zeebaars. "Van deze vissoorten zijn er steeds minder te vinden. Dat komt aan de ene kant door de overbevissing, maar de klimaatverandering is hoofdoorzaak nummer twee. Met name de kabeljauw trekt naar de koudere wateren in Scandinavië. En de zomervissoorten blijven ook veel langer zitten dan vroeger." Ook signaleert hij dat mulletjes, die normaal gesproken pas vanaf augustus worden gevangen, dit jaar al in juni in de netten zaten.

Meer info: Leendert Roeleveld, tel. 06 41 82 80 53

(H)eerlijk eten

RECEPTEN: RAISSA LUIF

In de herfst beginnen we over het algemeen weer wat steviger te eten. Geen wonder dus dat kaas als ingrediënt met name in het najaar erg populair is. Speciaal voor de herfst bedachten we een menu met veel kaas, in combinatie met de groenten van het seizoen. Natuurlijk kunt u het best biologische kazen gebruiken. Die staan garant voor een respectvolle behandeling van milieu, dier en mens.

FOTO'S: ROOS VAN DER SANDEN

Kaas

in de hoofdrol

DE RECEPTEN ZIJN BEDOELD VOOR
VIER PERSONEN.

Hapje vooraf

Bruschette met padden- stoelen-auberginesalade

Nodig

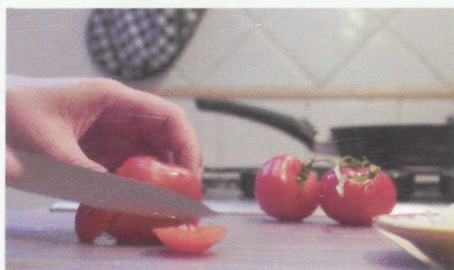
Voor de salade

1 langwerpige paarse aubergine
1 ui
2 rijpe tomaten
250 gram champignons
olijfolie
1 teen knoflook
2 tl korianderpoeder (ketoembar)
bosje verse koriander
100 ml witte wijn
1 tl suiker
zout en versgemalen zwarte peper

Voor de bruschette

8 sneetjes zuurdesembrood, stokbrood of
ciabatta
1 el olijfolie
1 teen knoflook, geperst

Maak eerst de salade. Snijd de aubergine in blokjes van 1x1 cm. Doe de blokjes in een vergiet, bestrooi ze met zout en meng dat er goed doorheen. Leg een gewicht op de aubergineblokjes en laat ze een kwartier uitlekken. Tref intussen de voorbereidingen voor de rest van de salade: snipper de ui, snijd de tomaten in blokjes en snijd de champignons in plakjes. Spoel de uitgelekte aubergineblokjes af met water en dep ze droog met keukenpapier. Verhit wat olijfolie in een pan en bak de aubergineblokjes rondom goudbruin en gaar. Laat de blokjes uitlekken op keukenpapier en houd ze apart. Verhit (indien nodig) opnieuw olijfolie in de pan en bak de champignons tot ze een lekker kleurtje krijgen. Ook laten uitlekken op keukenpapier en apart houden. Giet (zo nodig) nogmaals wat olijfolie in de pan,

pers het teentje knoflook erin uit en zweet het aan. Voeg, zodra de knoflook begint te pruttelen, de ui toe en bak het mengsel zacht. Voeg dan de blokjes tomaat toe en het korianderpoeder. Een paar minuutjes laten meebakken en afblussen met de wijn. Laat de wijn tot de helft inkoken. Voeg tot slot de aubergineblokjes en de champignons toe en breng het geheel op smaak met suiker, zout, peper en verse koriander. Nog een keer goed omroeren en (naar smaak) af laten koelen.

Maak nu de bruschette. Rooster de plakken brood in een broodrooster of leg ze even onder de grill. Meng de olijfolie met het teentje knoflook. Bestrijk elke plak aan één kant dun met het olie-knoflookmengsel. Verdeel de salade over de bruschette.

Voorgerecht

Najaarssalade met gegrilde geitenkaas

Nodig

1 krop eikenbladsla
4 el notenolie
1 el citroensap
1 el Dijonmosterd
zout en versgemalen peper
2 handjes pitloze rode druiven
1 appel, geschild en in dunne partjes
2 ronde geitenkaasjes
bosje verse tijm
2 el honing
handje pecannoten, licht geroosterd

Scheur de bladeren van de eikenbladsla kleiner en gebruik de harde delen niet. Doe de sla in een grote kom. Meng notenolie, citroensap, mosterd, zout en peper in een kommetje en hussel dit door de eikenbladsla. Verdeel de sla over vier borden en schik de druiven en de appel over de sla. Meng nu de honing met de tijm in een kommetje. Halveer de geitenkaasjes (zodat je 4 ronde geitenkaasjes hebt), bestrijk ieder kaasje bovenop met het honing-tijmmengsel en zet de geitenkaasjes een paar minuutjes onder de grill, tot ze lekker warm en zacht zijn, maar nog wel hun vorm hebben. Leg bovenop ieder slabedje een geitenkaasje en strooi er tot slot pecannoten overheen.

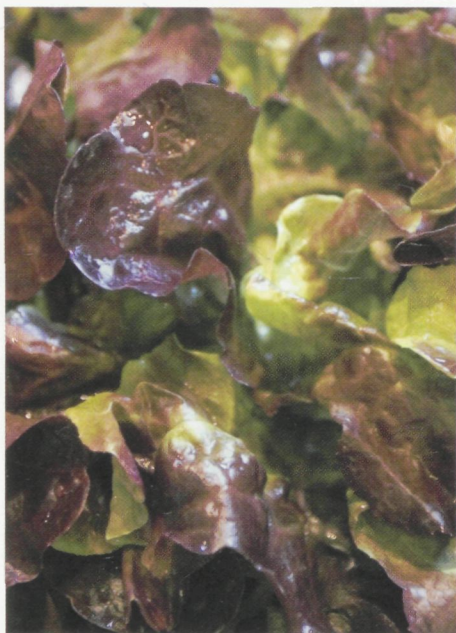
Hoofdgerecht

Polentataart met verse spinazie, paprika en mozzarella

Nodig

1 liter groentebouillon
150 gram grove polenta
50 gram versgeraspte Parmezaanse kaas
2 el roomboter
zout en versgemalen zwarte peper
olijfolie
450 gram verse spinazie
1 teen knoflook
1 rode paprika, in ringen
1 bol mozzarella, in plakken

Verwarm de oven voor op 200 °C. Breng de groentebouillon aan de kook. Zet het vuur laag en klop er beetje bij beetje de polenta doorheen met een garde. Blijf 5 minuten roeren en zorg ervoor dat de polenta niet aan de bodem van de pan vastkoekt. Vervang de garde door een houten lepel als de polenta te dik wordt. Roer, als de polenta loskomt van de pan, de Parmezaanse kaas en de roomboter door de polenta en breng op smaak met zout en peper. Laat de polenta iets afkoelen. Bestrijk nu een springvorm van circa 25 cm doorsnede licht met olijfolie en spreid de polenta uit in de vorm, zodat je een bodem van ongeveer 2 cm krijgt. Bestrijk ook de bovenkant van de polenta met een beetje olijfolie. Bak de taartbodem 10 minuten in de oven.

Maak nu de vulling. Zweet een teentje knoflook aan in olijfolie in een wok, voeg de (goed uitgelekte) spinazie toe en roerbak de spinazie op hoog vuur, totdat deze is geslonken en er zoveel mogelijk vocht is verdamt. Breng de spinazie op smaak met zout en peper en laat hem goed uitlekken in een vergiet. Druk de laatste restjes vocht er met een bolle lepel uit. Verdeel nu de spinazie gelijkmatig over de voorgebakken polentabodem en beleg hem met paprikaringen en mozzarellaplakken. Doe de taart nog 20 minuten in de oven en snijd hem tot slot in vier stukken.

Nagerecht

Kaasplankje met zoetigheid

Nodig

1 witte korstkaas
1 rode korstkaas
1 blauwaderkaas
kommetje perenstroop met houten lepeltje
8 plakjes suikerbrood

Serveer de kazen samen met de stroop en het suikerbrood op een houten kaasplank. Eet de kazen bij voorkeur in de volgorde oplopend van mild naar pikant. Dan proef je de smaken het beste. Met de zoete stroop en het suikerbrood wissel je de krachtige zoute smaken van de kaas af met zoete, toegankelijke smaken. Daardoor krijg je niet snel genoeg van de kaas en blijft ieder nieuw hapje van de kaas even lekker.

ECOLOGISCH WIJNADVIES

DOOR ELISABETH DU YSÈR *

Hapje vooraf:

VinEcol Torrontès, heerlijke frisse, zéér geurige witte wijn uit Argentinië met mooie tonen van tropisch fruit, noten en honing. Nog lekkerder als u dezelfde wijn ook in het gerecht verwerkt.

Voorgerecht:

Piave Pizzolato Pinot Grigio, droge karakteristieke witte wijn uit Italië met mooie tonen van bloemen en amandel.

Hoofdgerecht:

Bij dezelfde wijnboer Piave Pizzolato Merlot, een (h)eerlijk volle zongerijpte wijn, die de belofte van een pure Merlot waarmaakt.

Nagerecht:

Domaine Roche Buisnière, AOC Côtes du Rhône, pittige krachtige wijn met een behoorlijke diepgang.

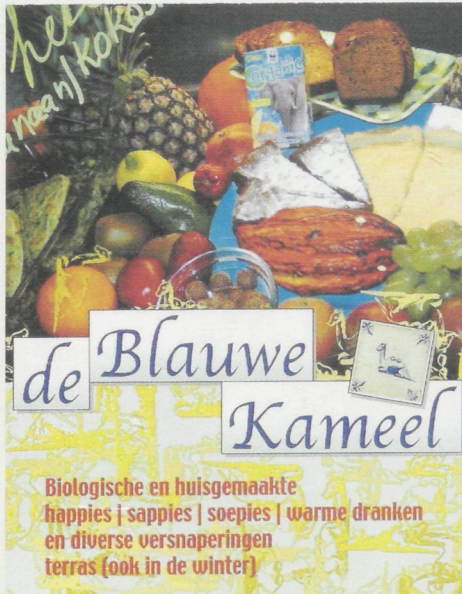
Alle wijnen zijn te koop in het Eco-café van De Kleine Aarde.

*Meer info: www.roskamwijnkopers.nl

Getest: De Blauwe Kameel

In deze rubriek deelt Sabine Horsting stippen uit aan biologische lunchgelegenheden.
De Kleine Aarde-stip als opstapje naar een Michelin-ster?

ILLUSTRATIE JOAN VAN DER WERF

De Blauwe Kameel
Voor sappies & snelhappies
Donkerstraat 2
3511 KA Utrecht
www.blauwekameel.nl

DE TEST

Ik begin met een dagsapje: een mengsel van aardbei, peer, karnemelk en honing. De honing en karnemelk zijn niet overheersend, waardoor het sapje niet te zoet of te zuur is maar heerlijk fris en fruitig. Daarna neem ik pompoensoep, waarbij een royale portie vers afgebakken brood en een schaalje zelfgemaakte tapenade (zonder ansjovis, voor de vegetariërs) wordt geserveerd. De soep is lekker pittig door de gember en de stukjes gegrilde paprika. Als toetje kies ik bananencake, omdat die net uit de oven komt en de geur onweerstaanbaar is. De smaak trouwens ook: vol, romig, bananig, niet te zoet!

De verhouding prijs-kwaliteit is zeer goed. Waar voor je geld!

Het verhaal achter De Blauwe Kameel

Het cateringbedrijf van Wendeline van den Nagel (39) is genoemd naar de blauwe Renault met ingebouwde keuken, waarmee ze vroeger door het hele land reed om de catering van film- en televisieploegen en theatergezelschappen te verzorgen. Gaandeweg ging ze ook koken voor bruiloften en partijen en werd de mobiele keuken te klein. In 1998 kocht ze een bedrijfspand in Utrecht, waar ze een professionele keuken inrichtte. Hier wordt ook gekookt voor sappies & snelhappies in de Donkerstraat.

Biologisch

Alleen als bepaalde ingrediënten biologisch niet te krijgen zijn, echt te duur zijn of van heel ver weg moeten komen, wordt er voor reguliere ingrediënten gekozen.

De Blauwe Kameel gebruikt zoveel mogelijk (zo'n 90%) biologische ingrediënten. De zuivel komt van zuivelboerderij De Tolboom in Maartensdijk.

- zeer matig
- ● redelijk
- ● ● goed
- ● ● ● absolute aanrader

Bereikbaar met openbaar vervoer
De Blauwe Kameel zit in een rustig, onopvallend straatje, midden in het winkelgebied van Utrecht, op 5 minuten loopafstand van het Centraal Station.

Interieur

Binnen is het klein, maar knus; een jaren '50-sfeer met een tropisch sausje. Het grote terras met kleurige stoelen en tafels is verwarmd. Geen bruisend uitzicht, maar dat wordt ruimschoots goedgemaakt door de vrolijke bediening.

Kindvriendelijkheid

Gelegen in een voetgangersgebied, dus er kan veilig rondom het terras gespeeld worden.

Kinderen zullen de sappies, bananencake en hotdogs heerlijk vinden!

Op de kaart

Versgeperste biologische sappies, met of zonder zuivel, met intrigerende namen als Aardige Peer en Hocus kokos (€ 3,-, dagsap € 2,50).

Versafgebakken biologische broodjes, belegd met allerlei spannende combinaties zoals aubergine en feta, geitenkaas en huisgemaakte appelchutney, of Bosnische runderworst met paprika-walnootsaus.

Moeilijk kiezen dus (€ 3,50).

Wisselende soepjes (€ 3,50) en sweeties (vanaf € 1,50).

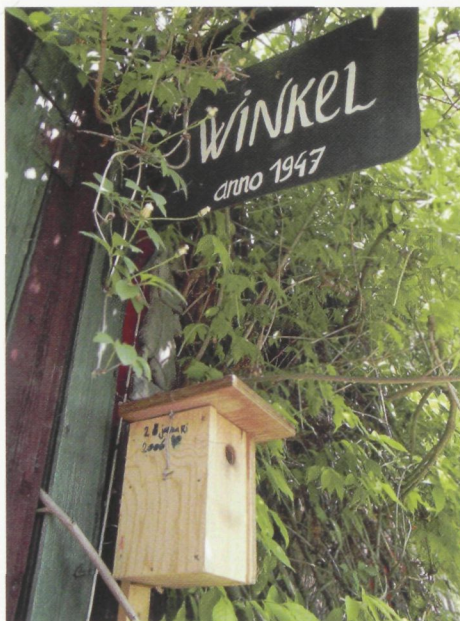
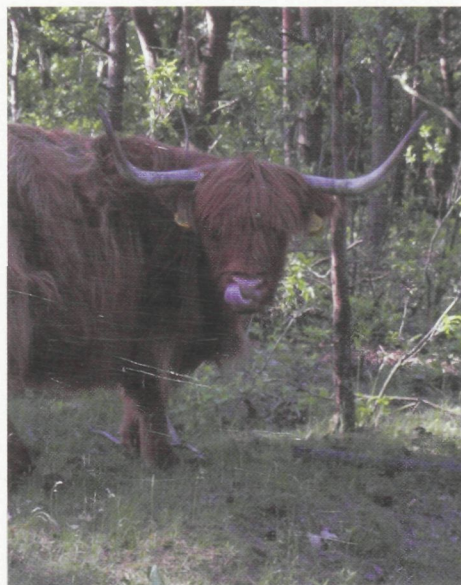
Alles op de kaart kan ook worden meegenomen.

Waardering:

In Groene banen

FIETSEN MET FLIP VAN DOORN

Heide, bos en landgoederen in Het Gooi

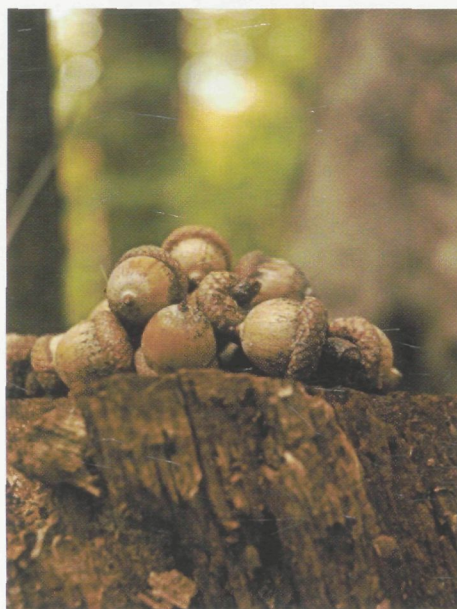
Een fietstocht door Het Gooi roept veel vragen op. Vragen over de natuur, en hoe wij ermee omgaan. Gelukkig wordt er veel gedaan om de balans tussen mens en natuur te herstellen. Menselijk ingrijpen heeft ook zijn fraaie kanten.

TEKST EN FOTO'S: FLIP VAN DOORN ILLUSTRATIE: ROLF WEIJBURG

Meer dan zeventiend jaar geleden begon de narigheid al. De boeren die zich vestigden aan de noordelijke uitlopers van de Utrechtse Heuvelrug, kapten stukken bos om hun akkers aan te kunnen leggen. De zandgrond raakte echter snel uitgeput, waarna nieuwe stukken bos kennis maakten met de bijlen van de laatste steentijd. Uiteindelijk ontstonden zo de uitgestrekte heidevelden die de streek, pas veel later Het Gooi genoemd, karakteriseren. Anno 2006 wordt alles in het werk gesteld om dezelfde heidevelden te bewaren. De imposante runderen die de vlaktes begrazen en soms pontificaal op het fietspad gaan staan, hebben hun oorsprong heel ergens anders. Schotse Hooglanders zijn het, en ze grazen de grassen weg die de heideplanten dreigen te overwoekeren. De wildroosters aan het begin van de fietspaden over de hei, en kilometers hek, moeten ervoor zorgen dat de viervoetige natuurbeschermers op hun werkterrein blijven.

Wildsnelweg

Van het startpunt van de route, het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten in 's-Graveland, fietst u overigens niet zonder obstakels naar die heide toe. Dat komt ook door de mens. Het uitgestrekte natuurgebied dat de Utrechtse Heuvelrug in wezen is, raakte versnipperd door de aanleg van wegen en spoorlijnen. Om de eenheid te helpen herstellen is een natuurbrug aangelegd. Van de Zanderij Crailo, aan de rand van het Spanderswoud, naar de Bussumerheide. Met een lengte van 800 meter ook nog eens de grootste ter wereld. Dit ecoduct ligt temidden van een afval-

scheidingsstation, een enorm spooremlacement waar rails worden gelast en spoorwegmaterialen liggen opgeslagen, een drukke verkeersweg, een zendmast, een dierenasiel, hockeyvelden en een golfbaan, en deels eroverheen. Fonkelnieuw, pril; de jonge aanplant heeft nog een paar jaar nodig om volwassen te worden. Maar de fietser krijgt toch het gevoel dat deze natuurbrug hier wél hoort, en al die andere voortbrengselen van onze moderne beschaving niet. Stuwende kracht achter de totstandkoming van de brug is Henk Korten, rentmeester van de stichting Goois Natuurreservaat. "De natuurbrug is een schakel in een grotere keten, maar wel een heel belangrijke schakel. De Utrechtse Heuvelrug vormde oorspronkelijk een geologisch en ecologisch geheel, maar is ernstig versnipperd geraakt. Vooral hier tussen Bussum en Hilversum lag een barrière die voor veel dieren onmogelijk te nemen

was. Die barrière hebben we geslecht, door letterlijk een brug te slaan tussen twee natuurgebieden." Grote en kleine dieren worden hier in groene banen geleid. Fietsers, wandelaars en ruiters overigens ook. Uiteindelijk is het de bedoeling dat de zogenoemde 'ecologische hoofdstructuur' hersteld wordt. Ook op veel andere plekken leggen natuurbeherende organisaties faunapassages aan, vaak onder wegen door, soms eroverheen. Als het hele plan is voltooid, zou een ree in theorie ongehinderd van de Veluwe naar het Naardermeer moeten kunnen lopen. En niet alleen de ree. Boomarter, ringslang, zandhagedis, het zijn maar een paar dieren die uitgenodigd worden gebruik te maken van deze 'wildsnelweg'. Of ze dat daadwerkelijk doen, kan Korten nog niet zeggen. "Daarvoor is de brug nog niet lang genoeg open. Bovendien kost het veel geld en menskracht om permanent te observeren, en van beide hebben we als kleine stichting niet zo veel. Maar onlangs fietste ik voor een rondleiding met een aantal vakgenoten over de brug. Bovenop is een poel aangelegd, met een bodem van leem. Terwijl ik kritische vragen van collega's stond te beantwoorden, kwamen er drie reeën aanbanjeren die rustig gingen drinken, op nog geen vijftig meter afstand van ons groepje. Dat was een erg plezierig moment, want daar kreeg ik voor het eerst de bevestiging: het werkt."

Afstappen verplicht

Aan de overkant van de natuurbrug ontvouwt de heide zich in al haar schoonheid. Vooral rond eind augustus, begin september domineert het paars. Dat de heide er nog zo mooi bij ligt, is mede te danken aan de herders uit de omliggende dorpen, die hier tot ruim veertig jaar geleden hun kuddes

lieten grazen. De schapen deden het werk dat nu de Schotse Hooglanders doen. De gemeente Laren verwelkomt bezoekers met een afbeelding van een schaapskudde onder het plaatsnaambord. Wie Laren verlaat, ziet op het bordje alleen nog maar schaapskonten. De Brink, tegenwoordig in het hartje van Laren, was de plaats waar de schapen 's avonds en 's ochtends bijeen werden gedreven. Hedendaagse fietsers treffen er geen kuddes meer aan. Wel een vijver met een fontein, een poffertjeskraam en bankjes in de schaduw die lonken met de belofte van een lekkere rustpauze.

Tussen Laren en Hilversum is het weer heide wat de klok slaat, gevolgd door de zandafgraving van de Zanderij Crailo. Ooit lag hier een zwembad, maar een paar jaar geleden is deze smalle strook teruggegeven aan de natuur. Eigenlijk zouden hier bordjes moeten staan met 'afstappen verplicht.' Wie voorbij fietst ziet de grazende schapen wel, de luierende runderen. Maar loop eens over het vlonder dat dwars door de waterpartij is aangelegd. Voorntjes schieten weg door het kraakheldere water, libellen dansen, water- en weidevogels scharrelen hun kostje bij elkaar. En misschien ziet u zelfs een ree die komt drinken, want u bent weer vlak bij de natuurbrug.

Pleisterplaatsen

Voor welgestelde Amsterdammers was 's-Graveland eeuwenlang een buitenplaats waar ze hun landhuizen bouwden en aange-naam verpoosden. Het terrein van landgoed Land en Boschzigt biedt tegenwoordig plaats aan één van de oudste biologisch-dynamische tuinderijen van Nederland. "Deze tuinderij bestaat sinds 1949," weet eigenaar Sijmen Brandsma, "maar voor die tijd lag hier ook al de tuin van het landgoed. De oude tuinschuur is nu onze winkel." Voor wie de naam van Brandsma bekend in de oren klinkt; hij heeft een vaste rubriek in het radioprogramma 'Vroege Vogels.' Zijn vrouw Sis en hij zijn op Land en Boschzigt begonnen als vrijwilligers en hebben de tuin uitgebreid tot wat die nu is. "Van mei tot eind september hebben we een terras waar bezoekers gebruik van kunnen maken. Natuurlijk, passerende fietsers zijn ook welkom. Er staat een picknickbank en overal in de tuin zijn plekjes waar je kunt zitten. Mensen kunnen bij ons een picknickmand huren, die in de winkel vullen met lekkers en een picknickplek zoeken. We hebben een boomgaard, een pluktuin, en we organiseren allerlei cursussen en workshops." Kisten vol pompoenen, emmers vol zonnebloemen, wie het herfstgevoel nog niet te pakken

had, krijgt het hier. En over de herfst gesproken; volgens Natuurmonumenten is het Corversbos, grenzend aan de tuinderij, één van de beste plekken van Nederland om paddenstoelen te zien. Alleen kijken, niet aankomen, dat spreekt voor zich. Vanuit het bos fietst u zo de brede laan op die naar het landgoed Gooilust leidt. Nog geen eeuw geleden liepen hier bizons, kangoeroes en gnoes in de privé-dierentuin van de eigenaar. Een ander overblijfsel uit die tijd is de siertuin, een volgende pleisterplaats. Daar zijn nog altijd enkele exotische rassen te vinden, planten dit keer. Daarnaast zijn er een rozentuin, een kruidentuin en een appelboomgaard.

Sinds de komst van die eerste boeren in de steentijd is de mens in Het Gooi blijven ingrijpen in de natuur. In een siertuin komt de uiterlijke schoonheid van dat ingrijpen tot uitdrukking. Op andere plekken wordt pijnlijk duidelijk dat we zijn doorgeschoten. Kennelijk hebben we biologische tuinderijen, Schotse Hooglanders, faunapassages en natuurbruggen nodig om al te verwoed ingrijpen ongedaan te maken. Uiteindelijk is de natuur toch op haar mooist, en op haar lekkerst, wanneer we haar zo min mogelijk proberen te beteugelen.

Natuurbrug Crailo

De infoschuur bij de natuurbrug is elke 2e en 4e zondag van de maand van 14.00-16.00 uur geopend. Verdere informatie vindt u op www.natuurbrug.nl en op www.heeldeheuvelrug.nl Stichting Goois Natuurreservaat, tel. (035) 621 45 98.

OV-Fietsen

OV-Fietsen zijn te huur bij de fietsenstallingen van station Hilversum, tel. (035) 621 30 98 en station Naarden-Bussum, tel. (035) 694 55 30. Vanuit beide stations kunt u langs het spoor naar de Crailose Brug fietsen, om ter hoogte van 17 km (zie pagina 29) de route op te pakken.

Bezoekerscentrum Natuurmonumenten

Alles over flora en fauna in de gebieden waar u doorheen fietst. Noordereinde 54b, 's-Graveland. Tel. (035) 656 30 80. Wo./zo. 10.00-17.00 uur (van 1 december tot 1 maart van 11.00-17.00 uur).

Tuinderij Land en Boschzigt

Een van de oudste biologisch-dynamische tuinderijen van Nederland. Winkel, terras, verhuur picknickmanden, cursussen, workshops. Di./vrij. 9.00-17.00 uur. Za. 9.00-15.00 uur. Alle informatie staat op www.versvanhetland.nl, tel. (035) 656 38 67.

Siertuin Gooilust

De vroegere siertuin van het landgoed Gooilust wordt nu beheerd door Natuurmonumenten. Open van 1 maart tot 1 december op di. en za. van 13.00-16.30 uur. Tel. (035) 656 13 41.

Sperwershof

Tuinderij, bloembinderij, moestuin en natuurvoedingswinkel. Met een zelfbedieningsteras, pluktuin en allerlei cursussen en workshops. Wo./za. 9.00-15.00 uur. Alle informatie staat op www.sperwershof.nl, tel. (035) 656 10 12.

Geologisch Museum Hofland

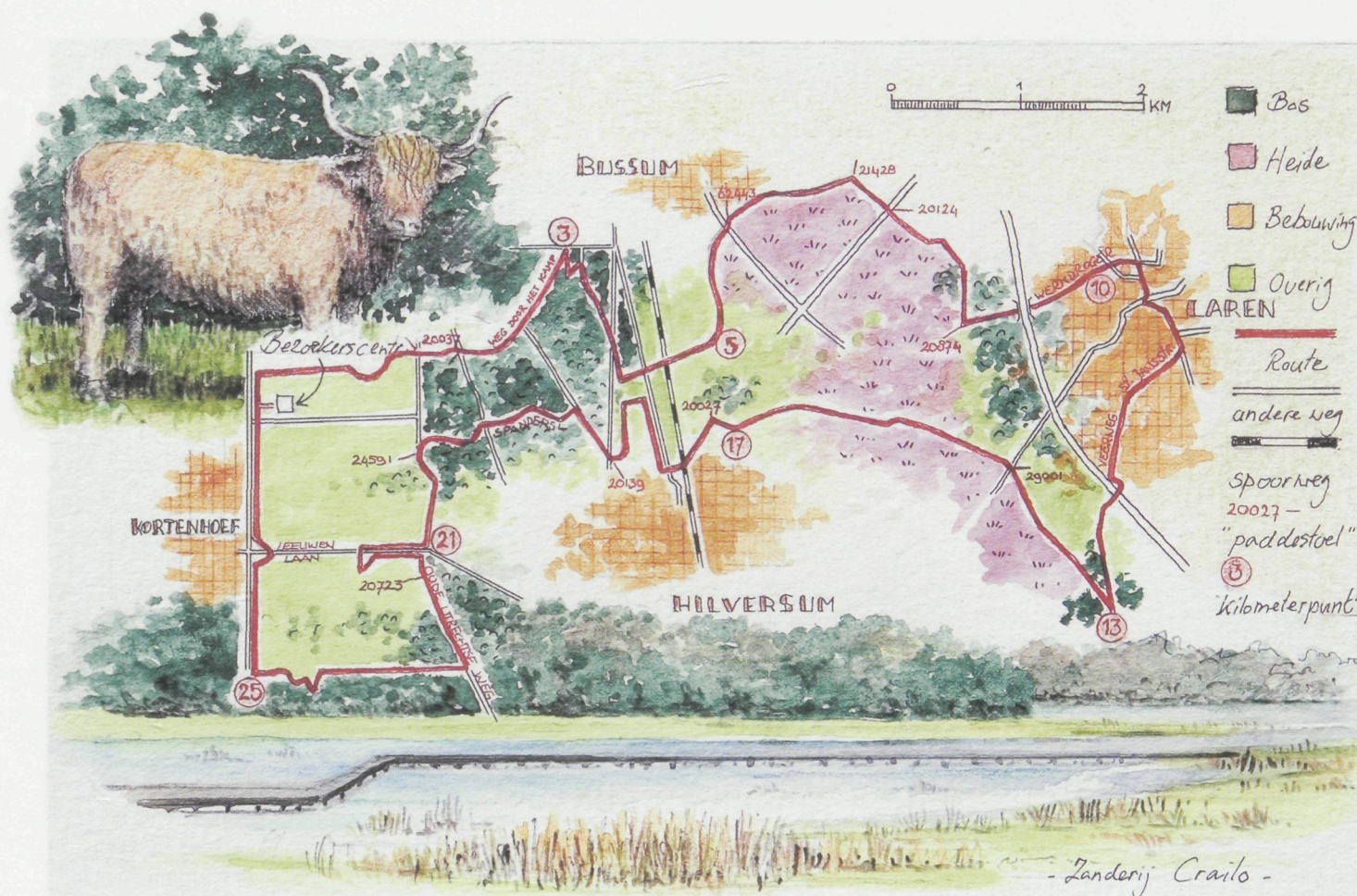
Hilversumseweg 51, Laren (aan de fietsroute), tel. (035) 538 25 20.

Beeldentuin De Zanderij

Oude Meentweg 2, 's-Graveland (aan de fietsroute), tel. 06 44 88 49 44, www.beeldentuindezanderij.nl

Singer Museum

Oude Drift 1, Laren (aan de fietsroute), tel. (035) 539 39 39. Di./zo. 11.00-17.00 uur. www.singerlaren.nl

Herfstige fietsroute: routebeschrijving

Start: Bezoekerscentrum Natuurmonumenten 's-Graveland

Afstand: 28 km.

Km. 0

Bij ingang Bezoekerscentrum fietspad langs speeltuin, richting bos. P-63518 Rd ri. Bussum. P-20037 Rd ri. Bussum. Fietspad volgen door bos.

Km. 3

Bij verkeersweg (Franse Kampweg) scherp Re, zandpad op. Dit pad volgen tot volgende verkeersweg (Bussumergrintweg). Weg oversteken, weer zandpad volgen ri. Natuurbrug Zanderij Crailo. Na ca. 250 m. Li, natuurbrug op.

Km. 5

Na natuurbrug Li ri. Bussum. P-62443 Re ri. Laren. P-21428 Re ri. Laren. P-20124 Rd ri. Laren. P-20009 Re ri. Laren. P-20874 Li ri. Laren (Grintbank). Einde Li, fietstunnel in, onder snelweg door. Na tunnel Li (Werkdroger).

Km. 10

Einde Werkdroger Rd zandpad (Kleine Drift). Na Singer concertzaal Re (Naarderstraat). Stopl. W-726 Rd ri. Eemnes (Brink). Na ca. 100 m. Re (St. Janstraat). Y-spl. Li (St. Janstraat). 5-sprong Rd (Veerweg). Einde Re (Vredelaan), viaduct over. Direct na viaduct P-23241 Li ri. 't Bluk.

Km. 13

P-20005 Re ri. Bussum. P-29001 Li ri. Bussum, verkeerweg overst. (Hilversumseweg). P-20008 Li ri. Bussum.

Km. 17

P-20107 Re ri. Crailose Brug. P-20027 Li ri. Crailose Brug. P-20011 Rd ri. Spanderswoud. Brug over (Nieuwe Crailoseweg). W-13985-1

Rd ri. Spanderswoud. W-13985-2 Re ri. Spanderswoud. W-13985-3 Li ri. Spanderswoud. 1e fietspad Re, afdalen naar Zanderij Crailo. Zandpad volgen. Einde pad Li, naar boven, terug langs Zanderij. Bij kruising fietspaden Re. P-20139 Rd, overst., Rd fietspad op. 1e kruising fietspaden Li (Spanderslaan). P-21076 Rd ri. 's-Graveland. P-24591 Li ri. 's-Graveland (Oude Meentweg).

Km. 21

W-3075 Re ri. 's-Graveland (Leeuwenlaan). Na ca. 400 m. overst. bij tuinderij Land en Boschzigt. Na bezoek aan tuin fietspad op, Re, terug langs Leeuwenlaan. Bij W-3075 Re fietspad op (Corverslaan). P-20723 Li ri. Corversbos. Ca. 250 m. voorbij school (Comenius College) op kruising van paden Re, bomenlaan tussen akkers naar Gooilust. Bij boerderij Corvershof zandweg overst., naar landgoed Gooilust. Weg volgen om landgoed heen. Voorbij landgoed aan linkerkant: Siertuin Gooilust.

Km. 25

Voorbij toegangshek Gooilust Re, fietspad op (Zuidereinde). Einde fietspad, verkeersweg overst. Li. W-155 Re ri. Ankeveen (Noordereinde). Na brug en kruising ligt Li de Sperwershof. Na bezoek verder op fietspad. W-18125 Re ri. Bezoekerscentrum Natuurmonumenten. P-18125 Rd ri. Spanderswoud.

Verklaring van de afkortingen:

Li = Links
Overst. = Oversteken
Rd = Rechtdoor
Re = Rechts

ri. = Richting
W = wegwijzer + nummer
P = paddestoel + nummer

Duurzaam

We zijn gewend om voor biologische en ecologische producten meer geld te moeten neertellen, maar eigenlijk is dat niet nodig. Dat stelt Warner Philips van het initiëeringsbedrijf Tendris. De producten die door dit bedrijf op de markt zijn gebracht – denk aan groene stroom en de GreenCard Visa – bewijzen dat duurzaam ook goedkoper kan.

TEKST: VELLAH BOGLE

FOTO: PETER VAN MULKEN

Een initiëeringsbedrijf; het is een concept waar nog weinigen van gehoord hebben. Toch blijkt het idee erachter erg succesvol. Tendris werd vier jaar geleden opgericht en stelt zich tot doel duurzame projecten op te starten en vervolgens te verkopen wanneer het product goed in de markt ligt. Eén van de bekendste 'kindjes' is de groene stroom van Durion. Tendris zette de energiemarkt op zijn kop door stroom te leveren die goed was voor het milieu

voor een lagere prijs dan gewone stroom. Binnen drie jaar wist Durion zeven procent van de Nederlandse markt voor zich te winnen. Toen Tendris het bedrijf verkocht, had Durion (inmiddels Oxxio) 500.000 klanten, en dat aantal is sindsdien alleen maar gestegen.

Warner Philips (zie foto, inderdaad, de kleinzoon van) is één van de oprichters van Tendris. Jarenlang werkte hij bij een investeringsbedrijf, maar hij realiseerde zich dat hij in die baan weinig voor de

maatschappij kon betekenen. "Ik vond mijn baan ontzettend leuk, maar ik haalde er niet genoeg voldoening uit", vertelt Philips. "Op huwelijksreis met mijn kersverse vrouw kwam telkens de vraag boven: wat wil ik aan het einde van mijn leven bereikt hebben? Ik ben opgegroeid met een groot gevoel voor sociale rechtvaardigheid. Dat uitte zich al op school. Ik kon goed opschieten met de populaire kinderen, maar nam het altijd op voor iemand die gepest werd. Zo hoorde dat; ik moest doen wat goed was. Mijn ouders en grootouders gaven me veel verantwoor-

hoeft niet duur te zijn

delijkheid en leerden me dat ik zorg moest dragen voor mijn medemens en de natuur.”

GreenCard

Die opvoeding kristalliseerde zich uit bij de oprichting van Tendris. Inmiddels heeft het bedrijf ook met de GreenCard Visa naam weten te maken. Deze creditcard berekent de CO₂-uitstoot van ieder product dat de gebruiker met de creditcard aanschaft en compenseert deze uitstoot door middel van het aanplanten van bomen en het opkopen van emissierechten. Verder gebruikt Tendris een deel van de winst op de GreenCard voor onderzoek en investeringen in duurzame energie. Het is een typisch voorbeeld van een duurzaam product dat ook voordelig is. De kaart kost eenmalig 75 euro; er wordt geen jaarlijkse bijdrage betaald. Philips: “De kunst is dat we geen geld besteden aan marketing of loyaliteitsprogramma’s. Bij ons krijg je geen airmiles of cashback. We worden bekend via mond-tot-mondreclame en via acties van partijen. Zo bieden tijdschriften de kaart aan en ook Oxxio, ons voormalige bedrijf, biedt de kaart aan.” De aanvankelijke vrees van milieuorganisaties, dat mensen meer zouden consumeren omdat ze het idee kregen dat ze hun schuldgevoel konden afkopen, bleek ongegrond. “We hebben onderzoek gedaan naar het consumentengedrag van onze klanten. Daaruit bleek dat ze niet meer consumeren, maar wel de creditcard vaker gebruiken ter vervanging van hun cash- en pinbetalingen. Dat is een mooie ontwikkeling”, aldus Philips.

Verenigde Staten

Een relatief kleine bank in Den Bosch geeft de kaart nu nog uit, maar Tendris is inmiddels in gesprek met een aantal grote banken. Daarvan is er één al serieus geïnteresseerd. “Het grappige is dat deze bank eerst afwijzend reageerde. Maar toen wij lieten zien dat onze kaart niet alleen duurzaam is, maar ook

‘Er zijn plannen om de GreenCard aan te bieden aan Robert Redford en Leonardo DiCaprio.’

nog eens winstgeverder dan de creditcard die hij nu distribueert, kon hij niet meer om ons heen.” Ook het ministerie van VROM is overtuigd; inmiddels hebben alle VROM-medewerkers een GreenCard Visa waarmee ze bijvoorbeeld hun tankbeurten kunnen betalen.

Inmiddels raakte zelfs het buitenland geïnspireerd. Philips heeft begin dit jaar een bezoek gebracht aan de Verenigde Staten en daar zeer vruchtbare contacten weten te leggen. “Visa is razend enthousiast en wil zelfs met ons naar de banken toe, om het concept te verkopen”, glundert Philips. “Dat was totaal onverwachts. Wij wilden voorzichtig het badwater testen, maar kregen meteen een vloedgolf over ons heen. Nu zijn we ook aan het kijken of we het concept van de groene stroom aan de Amerikanen kunnen slijten.” De kans is groot dat Philips zelf binnenkort de grote oversteek zal maken, om zijn tijd volop in de Amerikaanse projecten te kunnen steken.

Het is een interessante markt, erkent hij: “Duurzaamheid staat in de Verenigde Staten veel meer op de agenda. Het is bijvoorbeeld heel normaal dat filmsterren die veel vliegen, hele bossen aanplanten om hun eigen CO₂-uitstoot te compenseren. Voor de gewone mens is dat natuurlijk financieel niet haalbaar, maar met de GreenCard Visa hoef

je niet rijk te zijn om bij te dragen aan het milieu.” Er zijn ook al plannen om de kaart aan te bieden aan sterren als Robert Redford en Leonardo DiCaprio, die erg begaan zijn met de natuur. Dergelijke promotie doet in Amerika wonderen, weet Philips.

Het grote voordeel is ook dat Amerikanen veel meer gewend zijn om alle aankopen te betalen met een creditcard. Philips: “Dan gaat het niet alleen om de dagelijkse boodschappen, maar ook om het betalen van de rekeningen of het aflossen van de hypotheek. Wat dat betreft kan een GreenCard daar enorm veel verschil maken voor het milieu.”

Ook in Europa zelf ziet Tendris een markt voor de GreenCard. Het bedrijf wil het concept verkopen aan een aantal buitenlandse banken. Daarbij staat het overdragen van de kennis centraal en moet de duurzaamheid alle nadruk krijgen.

Anders dan anders

Het succes van Tendris komt voort uit de gedachtegang dat je mensen dingen niet moet verbieden. “Mensen zijn nu eenmaal lui en willen luxe niet opgeven”, meent Philips. “Daarom zoeken wij naar oplossingen die aansluiten. Als je mensen niet uit de auto krijgt, geef dan een alternatief zoals een hybride auto. Wij bij Tendris hebben geleerd op een andere manier naar de dingen te kijken. We zoeken naar *out of the box*-technologieën, die nét anders dan anders zijn. Je hebt natuurlijk de wetten van de natuur, maar net als gewone wetten zijn die soms te herschrijven. We zijn begin twintigste eeuw, toen we op grote schaal energiebronnen begonnen te gebruiken, een bepaalde weg ingeslagen. Wij gaan nu terug naar de basis en kijken of er ook andere wegen zijn. Daar komen interessante nieuwe producten uit voort.”

(Lees verder op pagina 35)

GREENCARD

Voordelig, makkelijk én milieuvriendelijk!

GreenCard Visa: een wereldprimeur!

Met de unieke GreenCard heeft u de voordeligste creditcard van Nederland, het bekende betaalgemak van Visa, en draagt u ook nog eens bij aan een beter milieu! De GreenCard is de eerste en enige creditcard waarmee u via uw dagelijkse betalingen meehelpt om klimaatverandering tegen te gaan. En het mooie is: het kost u niets!

GreenCard: de duurzame Visa creditcard

De GreenCard compenseert de milieubelasting van al uw aankopen door de actieve bescherming van de natuur en de aanplant van nieuwe bossen! Als u bijvoorbeeld uw benzine betaalt met de GreenCard, dan compenseren deze bossen door de opname van CO₂ de broeikasgassen die uw auto uitstoot. Zo zorgt de unieke GreenCard ervoor dat al uw aankopen milieuvriendelijke activiteiten worden. Zonder dat u hier 1 cent extra voor hoeft te betalen!

Speciale aanbieding "De Kleine Aarde"!

Als lezer(es) van "De Kleine Aarde" geniet u van een heel speciale aanbieding. Voor deze unieke GreenCard Visa (t.w.v. € 75,-) betaalt u een éénmalige kaartbijdrage van slechts € 60,- daarna is de kaart uw levenlang gratis! Bovendien krijgt u een gratis partnerkaart kado!

Wilt u ook kosteloos bijdragen aan een schoner milieu? Vul dan hier uw gegevens in en stuur de bon (of een kopie) in een ongefrankeerde enveloppe naar: LaserVisa, antwoordnummer 10046, 5200 VB, 's Hertogenbosch. U kunt ook direct een kaart aanvragen op www.vakantievoetafdruk.nl

Ja, ik wil de GreenCard Visa
creditcard t.w.v € 75,- voor € 60!
Stuur mij het welkomstpakket
met aanvraagformulier

Voorletter(s) MO VO

Naam*

Telefoon*

Adres*

Huisnummer*

Postcode en Plaats*

* verplichte velden

De kleine aarde

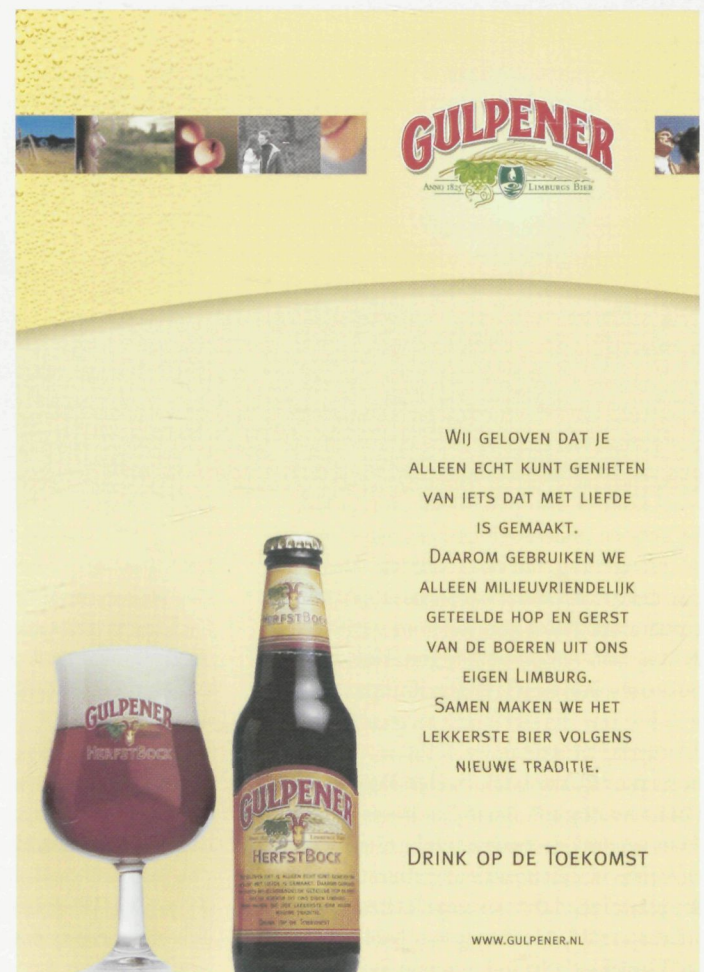

**IEDERE WEEK EEN TAS
VOL BIOLOGISCHE
GROENTEN
EN FRUIT**

Een abonnement op Vitalas betekent wekelijks variatie én verrassing op uw bord. Dagverse groenten, zoveel mogelijk van het seizoen en uiteraard van gegarandeerd biologische teelt.
MET VITALAS STEUNT U VIEW OF NATURE(NL)

**GA NAAR UW
NATUURWINKEL
OF KIJK OP
WWW.VITALAS.NL**

*Verrassend in gemak,
smaakvol en afwisselend!*

GULPENER
ANNO 1825
LIMBURGERS BIER

WIJ GELOVEN DAT JE
ALLEEN ECHT KUNT GENIETEN
VAN IETS DAT MET LIEFDE
IS GEMAAKT.
DAAROM GEBRUIKEN WE
ALLEEN MILIEUVRIENDELIJK
GETEELDE HOP EN GERST
VAN DE BOEREN UIT ONS
EIGEN LIMBURG.
SAMEN MAKEN WE HET
LEKKERSTE BIER VOLGENS
NIEUWE TRADITIE.

DRINK OP DE TOEKOMST

WWW.GULPENER.NL

Niet alleen interessant, maar mogelijk baanbrekend is de ontwikkeling van de Lemnis led-lamp¹, die waarschijnlijk begin volgend jaar op de markt komt. Deze lamp verbruikt slechts tien procent van de energie van een gewone gloeilamp en maar vijftig procent van het verbruik van een spaarlamp. Bovendien heeft de nieuwe lamp een gemiddelde levensduur van zo'n 65 jaar. Dat betekent niet alleen dat er minder lampen geproduceerd hoeven te worden, maar ook dat de hoeveelheid afval drastisch zal afnemen. Het is een ontwerp dat het bedrijf dat eens door zijn overgrootvader gesticht werd, Philips niet in dank af zal nemen. "Natuurlijk staan de concurrenten niet te juichen", grijnst hij. "Maar zij zijn zelf ook bezig met ontwikkelingen in die richting. Het bedrijf Philips wilde de hele lichtdivisie een aantal jaren geleden verkopen, maar besloot uiteindelijk in plaats daarvan te investeren in het Amerikaanse bedrijf Lumileds, dat zich geheel richt op de ontwikkeling van led-lampen. We zijn er dus allemaal mee bezig en hebben ieder onze voordelen. Philips heeft meer geld en een grotere infrastructuur, maar is tegelijkertijd veel logger. De markt is uiteindelijk groot genoeg; de initiatieven hoeven elkaar niet te bijten." De mogelijkheid dat het bedrijf Philips het concept van Tendris koopt, sluit Warner

'Krijg je mensen de auto niet uit, geef dan een alternatief zoals een hybride auto.'

Philips niet uit. Voorwaarde is dat het product wel op de markt komt. Hij heeft in zijn eerdere werk vaak genoeg gezien dat concepten werden opgekocht en uiteindelijk in de kast verdwenen, omdat de markt er zogenaamd nog niet klaar voor was. "Dat is natuurlijk onzin. De markt is er altijd klaar voor, alleen wil de aanbieder het vorige product nog terugverdienen", weet Philips. Vandaar dat deze lamp eerst in eigen beheer wordt uitgebracht, zodat de consument op de hoogte is van het bestaan en de concurrenten er zodoende niet meer omheen kunnen.

Geen marketinggimmick

Toch is het opvallend hoe Tendris iedere keer weer hun duurzame producten goedkoper op de markt weet te brengen, terwijl de meeste bedrijven met ecologische of biologische inslag hogere prijzen moeten berekenen. Philips heeft daar zelf wel een verklaring voor. "Natuurlijk hebben we goede verkooptechnieken en veel ervaring, maar dat is niet het enige. Wij hebben de droom om de wereld beter te maken, maar zijn ook realistisch in de mogelijkheden. Bedrijven merken dat. We zijn geen marketinggimmick, maar staan voor wat we doen. Deze nieuwe manier van ondernemen is authentiek."

¹ LED STAAT VOOR LIGHT EMITTING DIODE, EEN ZUINIG HALFGELEIDERLAMPJE

COLUMN

TSEARD ZOETHOUT

Retail therapie

In 2004 deed ik een bijzondere ontdekking: alle consumptieve uitgaven voor tanken, kleren en restaurantbezoek groen maken! Men neme een bos, ergens ver weg in Oeganda, dat na verwoesting jaren geleden met nieuwe, lokale boomsoorten herplant wordt. Dan vier jonge, groene ondernemers, die brood zien in de emissiemarkt voor CO₂-rechten. Gooi het in een pan en maak er hutspot van. En zie: de GreenCard Visa wordt gelanceerd, de eerste creditcard ter wereld die klimaatverandering tegengaat. Uitstekend initiatief van duurzaam ondernemen, niet? Ruud Koornstra, een succesvol tv-producer, was er vijf jaar geleden al mee bezig. Samen met z'n compagnons Frietward Barfod, Frans Otten en Warner Philips startte hij toen Tendris. Doel? Duurzame aankopen belonen. "Dat is de beste manier om verandering te bereiken", aldus Koornstra. Terzijde: de vier werden er, bij de verkoop van de eerste groene stroomleverancier Oxxio, miljoenen rijker van. Ja, het recept van de *gang of four* is er één om je vingers bij af te likken. Zoals het goede chef-koks betaamt, hebben ze het Rijks-

FOTO: REYER BOXEM

Tseard Zoethout, publicist

instituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en milieubureau Centrum voor Energiebesparing (CE) de data laten onderzoeken en klaarzetten. Daarna hebben ze emissierechten uit bossen opgekocht. Om ten slotte het gehele proces van een TNO-certificaat te laten voorzien.

Wat geeft de GreenCard Visa dan die vreemde nasmaak? Ik ga echt geen vraagtekens zetten bij het stimuleren van lokale, duurzame ontwikkeling. Noch bij de positieve effecten op omgeving en klimaat. Maar weet u hoeveel er echt bekend is over de koolstofcyclus, op globale schaal? Bar weinig. En weet u dat emissierechten gratis werden weggegeven? "Dat zijn marktimperfections", reageren emissiehandelaren gewoon. Waarom ik toch verknocht ben aan m'n groene creditcard? Wel, nu kan ik me – heel rustig – een weg door alle milieuproblemen banen, al etend, drinkend, rijdend en anderszins consumerend! De creditcard geeft me immers wél inzicht hoeveel m'n CO₂-uitstoot bedraagt. En dat is verschrikkelijk geruststellend.

Oogstfondsactie 2006!

Ook dit jaar houdt De Kleine Aarde weer een Oogstfondsactie. De Kleine Aarde wil de opbrengst van de Oogstfondsactie gebruiken om de expositie over de Mondiale Voetafdruk te verfraaien en *up to date* te maken. De expositie is een niet weg te denken onderdeel van het Eco-park in Boxtel.

De Kleine Aarde is blij met elke bijdrage, klein of groot. Aan alle goede gevers sturen wij dan ook graag een blijk van waardering. Bij giften tot en met € 20,- krijgt u van ons een leuke boekenlegger. Gevers van donaties vanaf € 21,- tot en met € 100,- worden verwend met het 'minipakket lichaamsverzorging' van het 100% natuurzuivere cosmeticamerk Dr. Hauschka. Doneert u meer dan € 100,- dan ontvangt u een tegoedbon voor een overnachting in een comfortabele kamer met bijzonder verwenontbijt voor twee personen op ons Eco-park in Boxtel.

Workshop
Onder alle gulle Oogstfondsgevers worden twintig deelnemersbewijzen verloot voor een speciale workshop die De Kleine Aarde organiseert in nauwe samenwerking met Dr. Hauschka. Een gezellige middag waarin u leert werken met decoratieve make-up op natuurlijke basis.

BOERDERIJ

't Helder

vlees van nature.....

.....gezond en lekker !

BIOLOGISCHVLEES.COM

Bezorg-service voor overheerlijk biologisch vlees, rechtstreeks van de boerderij aan huis geleverd.

Fam. Sloetjes-Te Winkel
Huppelseweg 21 7105 CJ Winterswijk-Huppel
T 0543 562 522 F 0543 562 569
E info@biologischvlees.com

Speciaal voor lezers van De Kleine Aarde:

15 % KORTING bij bestelling van een pakket à € 100,-
GEZOND VLEES zonder overblijfselen van medicijnen
geen conserveermiddelen of kleurstoffen.

www.biologischvlees.com

LEZERSAANBIEDING

Stuur eens een kaartje...

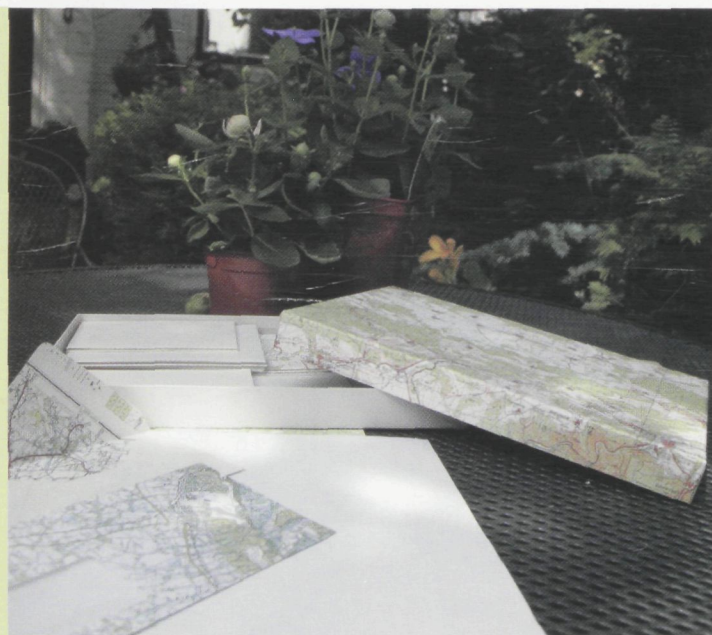
De Kleine Aarde geeft tien prachtige dozen weg, gevuld met bijzonder briefpapier en bijpassende enveloppen. Papier en enveloppen zijn gemaakt van verouderde topografische kaarten. Bij Bureaubewust in de Zakkendragersteeg 10-12 in Utrecht vindt u nog veel meer verrassende milieuvriendelijke kantoorartikelen. Ook te bestellen via www.bureaubewust.nl

Hoe maakt u kans op zo'n fraaie Topodoos?

Stuur een kaartje met uw naam en adres en het woord 'Topodoos' naar De Kleine Aarde, postbus 151, 5280 AD Boxtel, of stuur een e-mail naar: h.petter@dekleinearde.nl

Winkelwaarde Topodoos: € 8,95.

De eerste honderd inzenders ontvangen in elk geval een gratis proefpakketje met 4 vellen Topo-briefpapier en 6 bijpassende enveloppen.

De OPWINDENDE ENERGIE VAN FREEPLAY

Freeplay zaklantaarns en radio's gaan een leven lang mee. Oplaadbaar met de hand, via de zon of via het lichtnet.

Alle producten zijn spatwaterdicht en uitgerust met het hoogwaardige freeplay oplaadsysteem.

**NU TOT 1 OKTOBER
met 10% HerfstKORTING**

Verkrijgbaar bij De Kleine Aarde of te bestellen bij Gizmolink Nederland: (0516) 47 12 02
info@gizmolink.nl

FREEPLAY een vriend voor het leven
Voor meer info: WWW.GIZMOLINK.NL

Zelf kefir maken met € 1,- voordeel

De zure en frisse smaak van kefir lijkt op die van drinkyoghurt. Kefir, een reeds eeuwen bekend melkproduct uit de Kaukasus, zit vol waardevolle vitaminen en mineralen en bevat lichtverteerbare volwaardige eiwitten.

Een Kefirpakket met drie zakjes Kefirpoeder kost € 16,95.

Lezers van De Kleine Aarde krijgen 1 euro korting.

Bestellen: stuur een briefje met uw naam en adres naar onderstaand adres en vermeld het aantal gewenste pakketten. Vermeld a.u.b.: Kortingsactie Kleine Aarde.

Kefir Online - Bert Mol, Wolgrasstraat 20,
7913 BP Hollandscheveld. www.kefir.nl

€ 3,- korting op verbeterd Radiatorfolie

TONZON introduceert een nieuwe radiatorfolie die niet op de muur maar op de radiator zelf wordt geplakt. De speciale folie reduceert de warmtestraling van de radiator naar de buitenmuur met maar liefst 97% (zie www.tonzon.nl).

Speciale aanbieding voor lezers van De Kleine Aarde:

Radiatorfolie incl. temperatuurbestendig tape, genoeg voor in totaal 3,75 m² radiator, **nu van € 15,45 voor € 12,45**

Bestellen: maak € 12,45 per pakketje over op giro 4198901 ten name van TONZON BV onder vermelding van Radiatorfolie DKA en het adres waar het naar toe moet worden gestuurd (adres beslist niet vergeten!) en het pakketje glijdt binnen 14 dagen bij u door de brievenbus. Daar hoeft u niet eens voor thuis te zijn.

Tip: bestel een extra pakketje en doe dat cadeau!

COLUMN

MARIEKE HENSELMANS

FOTO: TACO ANEMA

Marieke Henselmans, journalist en auteur van o.a. 'Goed opgevoed! Kijk wat je kind al kan'.

Lekker langzaam

Niet alleen het klimaat is veranderd, ikzelf ben dat ook. Ouder geworden - dat gaat vanzelf. Veranderen gaat niet vanzelf. Er zijn van die dingen die je onderweg moet leren. Een voorbeeld daarvan is het omgaan met warm weer, brandende zon, hittegolven zelfs. Ik heb altijd een hekel gehad aan de term 'blank', omdat er een soort superioriteit vanaf straalt. Komende uit de ouderwetse linkse jaren zeventig heb ik het liever over witte mensen. Een kwalificatie die in mijn geval bijna letterlijk opgaat. Ik mis het vermogen bruin te worden, en gaf dat onvermogen 100% door aan onze tweede, roodharige zoon. Verbranden kunnen wij wél, heel goed zelfs. Ik heb daardoor bijna levenslang mijn best gedaan uit de zon te blijven, mijzelf gaandeweg wijsmakend dat ik niet alleen slecht tegen de zon, maar even slecht tegen warmte kan. Iets wat, nu het klimaat duidelijk warmer wordt en hittegolven vaker voorkomen, storend begon te worden. Ik heb zelfs overwogen een kleine *airco*-machine aan te schaffen om in elk geval mijn werk-

kamer te kunnen koelen. De kamer waar ik schrijf over verstandig besparen. Precies op tijd vroeg ik een vriend uit Jamaica: "Hoe komt het toch dat jij het zo goed uithoudt in de warmte? Is het aanleg? Is er een manier?" Ja, er bleek een manier te zijn. Hij moet altijd lachen om die overspannen Nederlanders bij de eerste de beste hittegolf.

Alleen al van die zenuwen krijg je het warmer, volgens hem. "Er zit een soort verzet in jullie. Iedereen klaagt ook bij warmte. 'Warm, hè?!' Hoor je de hele dag. En elke keer dat je het zegt krijg je het warmer. Ja, het is warm, nou én? Je moet heel simpel, je tempo aanpassen. Alles iets langzamer. Zonodig een lauwe douche. En op het heetst van de dag natuurlijk een pauze nemen." Hoe een klein stukje wijsheid je leven kan veranderen. Vanaf dezelfde dag had ik geen last meer van warmte. Blijf zo'n beetje uit de zon en loop wat langzamer. De bonus is dat dit soort natuurlijk aanvoelende aanpassingen dan ook weer geld uitsparen. Een dure *airco* is niet meer nodig.

WAT HEEFT UW ENERGIE MET OERWOUD TE MAKEN?

Meer dan u denkt waarschijnlijk. Energieleverancier Greenchoice compenseert namelijk voor al het geleverde gas uw volledige CO₂-uitstoot. Dit betekent dat de energie van Greenchoice beter is voor het milieu. Greenchoice beschermt bedreigde oerbossen en plant nieuwe bomen aan, deze bomen leggen de uitgestoten CO₂ vast.

hier

Met Greenchoice doet u ook mee aan de HIER klimaatcampagne. Deze campagne is opgezet door 38 goede doelen en wil de klimaatverandering op de maatschappelijke agenda zetten.

Voor meer informatie zie www.hier.nu

Greenchoice is anders dan andere energiebedrijven:

- Greenchoice levert uit principe geen grijze stroom.
- Door een kleine efficiënte organisatie behalen we voor u het voordeel dat u een blijvende korting krijgt van 0,25 eurocent per kWh en per m³ gas.
- Een kleine organisatie betekent dat u direct een medewerker aan de telefoon krijgt die u direct kan helpen zonder keuzemenu.
- Salaris directeur € 54.000 per jaar.
- Contractopzegging bij uw oude leverancier wordt volledig verzorgd. U heeft daar geen omkijken naar.
- Opzeggen kan per direct en zonder kosten.
- Ruim 150.000 huishoudens gingen u voor. Doet u mee?

Voor meer informatie zie www.greenchoice.nl

De Kleine aarde

Activiteiten
Herfst 2006

AGENDA
Workshops,
cursussen
& meer

zondag 17 september:

Culinaarde

fijn proeven

Het goede leven voor mens, dier en milieu:
genieten * (h)eerlijk eten * wonen * tuinen * schoonheid *

Dagje Eco-park

Met vernieuwde en verrassende activiteiten biedt De Kleine Aarde in Boxtel volop informatie en inspiratie aan iedereen die op zoek is naar duurzame en praktische oplossingen op het gebied van tuinieren, wonen, voeding, persoonlijke verzorging, mobiliteit en recreatie.

HERFST-ACTIVITEITEN

September

Groene Maand

Op de fiets ontdekt u het landschap rondom De Kleine Aarde in Boxtel. U krijgt een picknickmand mee die u tijdens de tocht zelf vult met streekproducten. Kosten: € 15,- p.p. Reserveren gewenst!

**zondag 17 september
van 11.00 - 17.00 uur
Culinaarde**

Culinaarde is hét culinaire evenement! Een heerlijke dag voor kleine en grote fijnproevers. Geniet met volle teugen van streekgerechten, muziek, proeverijen van wijn en spijs, topkoks met culinaire hapjes, high tea en rondleidingen door de (h)eerlijke tuinen! Tevens, in het kader van de Groene Maand: waterrondleidingen door het Eco-park. Voor de kinderen: waterbeestjesonderzoek. Kijk op www.dekleineaarde.nl voor het programma.

**18 t/m 25 oktober
WetenWeek**

Tijdens deze publieksweek over wetenschap staat het thema 'Gebruik je energie' centraal. Bij De Kleine Aarde is deze week extra aandacht voor energiegebruik en klimaatverandering. Meer info: www.dekleineaarde.nl

Eco-park & tuinen Het Eco-park en de tuinen van De Kleine Aarde zijn een bezoek meer dan waard. Ook voor kinderen valt er veel te beleven.

Bike-Experience (Geopend tot en met 31 oktober 2006) Fietstestplaats voor bijzondere fietsen en fietskarren voor vele doeleinden. Leuk en leerzaam voor jong en oud.

Werelds Wonen Inspiratie en informatie over eigentijdse en duurzame woninginrichting.

Arrangementen Voor individuele bezoekers en groepen zijn er verrassende arrangementen mogelijk.

Vergaderen & overnachten Behalve over vergaderaccommodatie beschikt De Kleine Aarde ook over sfeervolle slaapkamers. Een bijzondere locatie voor uw vergadering, bezinningsweekend of familiebijeenkomst in de natuurrijke omgeving van Boxtel. Biologische catering is mogelijk. Vraag de folder over vergaderen en overnachten aan of kijk op www.dekleineaarde.nl

Rondleidingen & excursies Met een gids door het Eco-park en het bezoekerscentrum.

Koken voor groepen Kook je eigen maaltijd en kom meer te weten over gezonde voeding. Inclusief gezamenlijke maaltijd.

Catering Het Eco-café biedt volop (h)eerlijke mogelijkheden, vanaf een eenvoudige consumptie tot een complete maaltijd.

Kinderen & scholen Speurtochten voor alle leeftijdsgroepen. Zeer geschikt voor zowel groepen als individuele bezoekers. Speciaal kinderfeestjesarrangement voor kinderen van 8-10 jaar.

Energietuin-excursies Informeer naar de mogelijkheden voor excursies voor speciale groepen in De Energietuin, gericht op toepassing van duurzame energie in de woon- of werkomgeving.

**Vraag de folder over vergaderen en overnachten aan:
tel. (0411) 68 49 21.**

N a z o m e r e n

Ook in de herfst is het genieten in het Eco-park van De Kleine Aarde! Zoals elk jaar is er Culinaarde, het culinaire evenement voor fijnproevers, op zondag 17 september. Dit jaar staat Culinaarde in het teken van streekproducten en wordt de tentoonstelling over de VoedselVoetafdruk geopend. De Belgische wetenschapper Jurgen Tack geeft een toelichting op zijn boek 'De (h)eerlijke keuken! Biodiversiteit op tafel'. Kom naar de sfeervolle voormalige groentekas op het Eco-park in Boxtel en proef wat de streek u biedt. Verwen uzelf met culinaire hapjes bereid door topkoks of met een high tea in de tuinen, geniet van stijlvolle muziek en laat u rondleiden door het Eco-park. Verder zijn er diverse workshops en allerlei kinderactiviteiten. Kom vooral met het openbaar vervoer (ook vanwege de autoloze zondag) en laat u vanaf station Boxtel gratis per huifkar naar De Kleine Aarde vervoeren. September is uitgeroepen tot Groene Maand, met volop 'groene' activiteiten bij veel natuur- en milieuorganisaties zoals IVN en ook De Kleine Aarde. In het Eco-park zijn speciale waterrondleidingen te volgen, waarin niet alleen alle aspecten van water in het park, maar ook het watergebruik thuis spetterend aan bod komen.

Klimaatroute

In oktober grijpt De Kleine Aarde de landelijke WetenWeek aan om aandacht te besteden aan de wetenschappelijke achtergronden van klimaatverandering. Hiermee geeft De Kleine Aarde alvast een voorproefje van de Klimaatroute, die in het voorjaar van 2007 geopend zal worden. Natuurlijk kunt u het hele najaar terecht in het bezoekerscentrum en de voorbeeldtuinen in het Eco-park.

Tip: probeer de vernieuwde kinderspeurtocht Codekraker eens uit!

INHOUD

Herfst-Activiteiten	2
Workshops en cursussen	4
Cursusagenda 2006	5
Servicepagina	7
Antwoordkaart	7

10% korting voor 'Vrienden van De Kleine Aarde'
Vrienden van De Kleine Aarde krijgen 10% korting op de cursussen die in dit Activiteitenmagazine en op de website vermeld staan.
Vriend worden?
Bel (0251) 31 39 39

MEER WETEN? BEL DE KLEINE AARDE, TEL. (0411) 68 49 21, WWW.DEKLEINEAARDE.NL OF VUL DE ANTWOORDKAART OP PAGINA 7 IN EN STUUR HEM OP (GEEN POSTZEGEL NODIG).

Workshops & Cursussen

Vegetarisch koken voor lekkerbekken!

In deze praktische en informatieve cursus richt diëtiste en kookliefhebber Marion Pluimes zich op het nóg smakelijker bereiden van vegetarische gerechten. U werkt met biologische producten van het seizoen. In de maanden november en december wordt er een speciale Sinterklaas- en Kersteditie van deze cursus gegeven. De gerechten staan in het teken van deze feestelijke gelegenheden.

Docent: Marion Pluimes
Woensdag 6 september (bel of er nog plaats is),
11 oktober, 8 november (Sinterklaasbanket) (14.00-18.00 uur) en 22 november (kerstmenu) (13.00-17.00 uur),
€ 32,50 p.p., inclusief ingrediënten. Aanmelden uiterlijk vrijdag 22 september, 20 oktober, 1 november.

Kweek uw eigen geneeskruiden

Leer kruiden kweken op een ecologische wijze. De cursus bestaat uit drie modules die afzonderlijk te volgen zijn, met steeds een ochtenddeel theorie en een middagdeel praktijk. Docent: Randy Schmidt
Zaterdag 9 september (10.00-16.00 uur), € 75,- p.p., inclusief handouts, materiaal.
(Bel of er nog plaats is)

Houtworkshop

Workshop met een verrassend resultaat! Ervaring is niet nodig. U leert de schoonheid van hout bloot te leggen: geur, kleur en tekening. U krijgt een andere blik op bomen en hout. Werkhandschoenen en warme kleding aanbevolen!

Docent: Jos Bregman.
Vrijdag 22, zaterdag 23 september (10.30-15.00 uur).
€ 32,50 p.p., exclusief lunch, inclusief enig materiaal. U kunt diverse vormen (schijven, blokken, stammen, brokken) van bijzondere bomen ter plekke aanschaffen. (Elektrisch) handgereedschap is aanwezig.
(Bel of er nog plaats is)

Viltworkshop

Viltten is een oeroude techniek waarbij je met plukken wol, water en zeep een lap stof maakt. Het is fascinerend om met kleuren te spelen waardoor er een bijzonder effect ontstaat.

Tijdens deze cursus wordt er een mooie sjaal gemaakt. Docent: Charlotte Tielemans
Zaterdag 23 september, 4 november, 16 december (13.00-17.00 uur), € 65,- p.p., inclusief koffie, thee en materialen. Aanmelden uiterlijk vrijdag 13 oktober, 24 november.

Strovlechten (oogstsymbolen en kersteditie)

Tijdens deze workshop leert u via oude technieken decoraties te maken. De workshop is

zowel voor vrouwen als voor mannen!

Docent: Renny Tijl-Hoefnagel
Zaterdag 23 september, 9 december (10.00-16.30 uur), € 70,- p.p., inclusief koffie, thee, lunch en materiaal. Aanmelden (voor 23 september: bel of er nog plaats is), uiterlijk vrijdag 24 november.

Natuurlijke crèmes en zalven maken

Leer in deze boeiende workshop hoe u zelf plantenextracten in natuurlijke crèmes en zalven kunt verwerken. Deelnemers mogen de crèmes mee naar huis nemen. Docent: Agnes ten Haken
Zaterdag 30 september (vol), Zondag 19 november (13.30-16.00 uur), € 28,50 p.p., inclusief koffie, thee en materiaal. Aanmelden uiterlijk 27 oktober.

De ecologische siertuin

Basiscursus over de siertuin, met aandacht voor inrichting en onderhoud van de tuin, toepassing van planten, aantrekkelijk maken van de tuin voor insecten, vlinders en vogels.

Docent: Egbert Jansen
Vrijdag 6 oktober (17.00-22.00 uur) en zaterdag 7 oktober (09.00-17.00 uur), € 160,- p.p., inclusief overnachting, maaltijden, koffie, thee en het Tuinboek van De Kleine Aarde. Aanmelden uiterlijk vrijdag 22 september.

NIEUW!

Gezichtsverzorging met natuurlijke producten

In een middag tijd leert u meer over gezichtsverzorging met natuurlijke middelen. Natuurlijk niet alleen theorie: we gaan ook zelf aan de slag om het eigen gezicht te behandelen. We werken met producten van Dr. Hauschka. Zaterdag 30 september (14.00-16.30 uur) € 28,50 p.p. Aanmelden uiterlijk vrijdag 8 september.

Kookworkshop Slow Food

Onder de bezielende leiding van de Kleine Aarde-kok Arno Heijkoop gaat u de keuken in. In de Slow Food-traditie staan kwaliteit en ook genieten voorop, dus ook deze middag. Zelf oogsten in de tuin, samen koken en aan het einde natuurlijk een gezamenlijk driegangendiner! Docent: Arno Heijkoop
Vrijdag 29 september, 26 januari (14.00-20.00 uur), € 37,50 p.p. Aanmelden uiterlijk vrijdag 8 september, 5 januari

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op www.dekleineaarde.nl of tel. (0411) 68 49 21

**Kroontjes
dagen**

**Korting plakken
tot wel 25%!**

op

**vr15 & za16
september 2006**

DE NATUURWINKEL

het plezier die de Flowform kan geven. Na afloop neemt u het werk mee naar huis of laat u het duurzaam maken in de keramiekoven. Meer info: www.freewebs.com/ecats/

*Wilt u zich nog opgeven binnen drie weken voor een cursus, neem dan contact op om te vragen of er nog plaats is.

de

bodylotion en deodorant

Maak zelf uw eigen bodylotion en deodorant op basis van natuurlijke ingrediënten.

Docent: Agnes ten Haken
vrijdag 4 november (14.00-16.00 uur), € 25,- p.p., inclusief koffie, thee en materiaal.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 13 oktober.

ruitbomen snoeien

Op deze studie/praktijkdag leert u kijken naar vorm en ontwikkelingen in de groei van ruitbomen. U leert alles over onderhoud bij hoogstamfruitbomen, de snoeiwijze voor optimale productie en vormsnoei bij jonge bomen. U past de opgedane theorie meteen zelf toe in de praktijk.

Docent: Cees Sleutjens
vrijdag 18 november (9.15-16.30 uur), € 65,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee en literatuur.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 27 oktober.

natuur(lijk) fjnschilderen

U leert met aquarelverf vogels, planten en insecten tot in detail te schilderen. U zult op een andere manier aquarelverf gebruiken dan gebruikelijk.
Docent: Jasper de Ruiter
vrijdag 10 februari 2007, 17 maart 2007 en 14 april 2007 (10.00 - 16.00 uur), € 65,- p.p., inclusief lunch en schildersmaterialen, zoals aquarel, penseel en papier.

CURSUSAGENDA 2006

september

- 6 Vegetarisch koken
- 9 Kweek je eigen geneeskruiden
- 22 & 23 Houtworkshops
- 23 Strovlechten
- 23 Viltworkshop
- 29 Kookworkshop Slow Food
- 30 Natuurlijke crèmes maken (vol)

oktober

- 6 & 7 Ecologische siertuin
- 11 Vegetarisch koken
- 13 & 14 Ecologische moestuin
- 14 Flowforms
- 15 Doucheegel, lippenbalsem en shampoo

november

- 4 Bodylotion en deodorant maken
- 4 Viltworkshop
- 8 Vegetarisch koken (Sinterklaasbanket)
- 18 Ruitbomen snoeien
- 19 Natuurlijke crèmes en zalven maken
- 22 Vegetarisch koken (kerstmenu)

december

- 9 Strovlechten (speciale kersteditie)
- 16 Viltworkshop

2007

- 26/1: Kookworkshop Slow Food
- 10/2, 17/3 en 14/4: Fijnschilderen

Docenten gevraagd

De Kleine Aarde stelt haar faciliteiten beschikbaar, ook voor uw cursus!

De Kleine Aarde verzorgt de publiciteit voor u via persberichten en vermelding op onze website. Daarnaast krijgen meer dan 60.000 lezers uw cursus onder ogen via dit Activiteitenmagazine.

Meer weten?
Tel. (0411) 68 49 21.

NIEUW!

Gezichtsverzorging met natuurlijke producten

In een middag tijd leert u meer over gezichtsverzorging met natuurlijke middelen. Natuurlijk niet alleen theorie: we gaan ook zelf aan de slag om het eigen gezicht te behandelen. We werken met producten van Dr. Hauschka. Zaterdag 30 september (14.00 - 16.30 uur) € 28,50 p.p. Aanmelden uiterlijk vrijdag 8 september.

Kookworkshop Slow Food

Onder de bezielende leiding van de Kleine Aarde-kok Arno Heijkoop gaat u de keuken in. In de Slow Food-traditie staan kwaliteit en ook genieten voorop, dus ook deze middag. Zelf oogsten in de tuin, samen koken en aan het einde natuurlijk een gezamenlijk driegangendiner! Docent: Arno Heijkoop Vrijdag 29 september, 26 januari (14.00-20.00 uur), € 37,50 p.p. Aanmelden uiterlijk vrijdag 8 september, 5 januari

Workshop

Vegetarisch koken voor lekkerbekken!

In deze praktische en informatieve cursus richt diëtiste en kookliefhebber Marion Pluimes zich op het nóg smakelijker bereiden van vegetarische gerechten. U werkt met biologische producten van het seizoen. In de maanden november en december wordt er een speciale Sinterklaas- en Kersteditie van deze cursus gegeven. De gerechten staan in het teken van deze feestelijke gelegenheden. Docent: Marion Pluimes Woensdag 6 september (bel of er nog plaats is), 11 oktober, 8 november (Sinterklaasbanket) (14.00-18.00 uur) en 22 november (kerstmenu) (13.00-17.00 uur), € 32,50 p.p., inclusief ingrediënten. Aanmelden uiterlijk vrijdag 22 september, 20 oktober, 1 november.

Kweek uw eigen geneeskruiden

Leer kruiden kweken op een ecologische wijze. De cursus bestaat uit drie modules die afzonderlijk te volgen zijn, met steeds een ochtenddeel theorie en een middagdeel praktijk. Docent: Randy Schmidt Zaterdag 9 september (10.00-16.00 uur), € 75,- p.p., inclusief handouts, materiaal. (Bel of er nog plaats is)

De Natuurwinkel Kroontjeskorting plakken op vrijdag 15 en zaterdag 16 september.

Alstublieft, van De Natuurwinkel voor u. Tien Kroontjesstickers die recht geven op 10, 15 of 25% korting op vrijdag 15 en zaterdag 16 september. Tijdens de Kroontjesdagen kunt u de "KortingKroontjes" plakken op het gehele assortiment, ook als dat artikel al in de aanbieding is.

Bekroon dus uw eigen biologische product op 15 en 16 september.

Plak wat je pakken kan vóór de 3de dinsdag van september! Uw voordeel kan oplopen tot wel 25% extra kassakorting.

Voor meer informatie, de vestigingsadressen van De Natuurwinkel en de actievoorwaarden ga naar www.kroontjesdagen.nl

Stroflechten (oogstsymbolen en kersteditie)

Tijdens deze workshop leert u via oude technieken decoraties te maken. De workshop is

(09.00-17.00 uur), € 160,- p.p., inclusief overnachting, maaltijden, koffie, thee en het Tuinboek van De Kleine Aarde. Aanmelden uiterlijk vrijdag 22 september.

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op www.dekleineaarde.nl of tel. (0411) 68 49 21

Kroontjes dagen

Ga ook naar www.kroontjesdagen.nl voor de actievoorwaarden of kijk op de achterzijde van dit stickervel

het plezier die de Flowform kan geven. Na afloop neemt u het werk mee naar huis of laat u het duurzaam maken in de keramiekoven. Meer info: www.freewebs.com/ecats/

* Wilt u zich nog opgeven binnen drie weken voor een cursus, neem dan contact op om te vragen of er nog plaats is.

de

bodylotion en deodorant

Maak zelf uw eigen bodylotion en deodorant op basis van natuurlijke ingrediënten.
Locat: Agnes ten Haken
Vrijdag 4 november (14.00-16.00 uur), € 25,- p.p., inclusief koffie, thee en materiaal.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 13 oktober.

ruitbomen snoeien

Op deze studie/praktijkdag leert u kijken naar vorm en ontwikkelingen in de groei van ruitbomen. U leert alles over onderhoud bij hoogstamfruitbomen, de snoeiwijze voor optimale productie en vormsnoei bij jonge bomen. U past de opgedane theorie meteen zelf toe in de praktijk.
Locat: Cees Sleutjens
Vrijdag 18 november (9.15-11.30 uur), € 65,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee en literatuur.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 27 oktober.

natuur(lijk) fjnschilderen

U leert met aquarelverf vogels, planten en insecten tot in detail te schilderen. U zult op een andere manier aquarelverf gebruiken dan gebruikelijk.
Locat: Jasper de Ruiter
Vrijdag 10 februari 2007, 17 maart 2007 en 14 april 2007 (10.00 - 16.00 uur), € 65,- p.p., inclusief lunch en schildersmaterialen, zoals aquarel, penselen en papier.

CURSUSAGENDA 2006

september

- 6 Vegetarisch koken
- 9 Kweek je eigen geneeskruiden
- 22 & 23 Houtworkshops
- 23 Strovlechten
- 23 Viltworkshop
- 29 Kookworkshop Slow Food
- 30 Natuurlijke crèmes maken (vol)

oktober

- 6 & 7 Ecologische siertuin
- 11 Vegetarisch koken
- 13 & 14 Ecologische moestuin
- 14 Flowforms
- 15 Doucheegel, lippenbalsem en shampoo

november

- 4 Bodylotion en deodorant maken
- 4 Viltworkshop
- 8 Vegetarisch koken (Sinterklaasbanket)
- 18 Fruitbomen snoeien
- 19 Natuurlijke crèmes en zalven maken
- 22 Vegetarisch koken (kerstmenu)

december

- 9 Strovlechten (speciale kersteditie)
- 16 Viltworkshop

2007

- 26/1: Kookworkshop Slow Food
- 10/2, 17/3 en 14/4: Fjnschilderen

Docenten gevraagd

De Kleine Aarde stelt haar faciliteiten beschikbaar, ook voor uw cursus!
De Kleine Aarde verzorgt de publiciteit voor u via persberichten en vermelding op onze website. Daarnaast krijgen meer dan 60.000 lezers uw cursus onder ogen via dit Activiteitenmagazine.

Meer weten?
Tel. (0411) 68 49 21.

NIEUW!

Gezichtsverzorging met natuurlijke producten

In een middag tijd leert u meer over gezichtsverzorging met natuurlijke middelen. Natuurlijk niet alleen theorie: we gaan ook zelf aan de slag om het eigen gezicht te behandelen. We werken met producten van Dr. Hauschka. Zaterdag 30 september (14.00 - 16.30 uur) € 28,50 p.p. Aanmelden uiterlijk vrijdag 8 september.

Kookworkshop Slow Food

Onder de bezielende leiding van de Kleine Aarde-kok Arno Heijkoop gaat u de keuken in. In de Slow Food-traditie staan kwaliteit en ook genieten voorop, dus ook deze middag. Zelf oogsten in de tuin, samen koken en aan het einde natuurlijk een gezamenlijk driegangendiner! Docent: Arno Heijkoop Vrijdag 29 september, 26 januari (14.00-20.00 uur), € 37,50 p.p. Aanmelden uiterlijk vrijdag 8 september, 5 januari

Workshop

Vegetarisch koken voor lekkerbekken!

In deze praktische en informatieve cursus richt diëtiste en kookliefhebber Marion Pluimes zich op het nóg smakelijker bereiden van vegetarische gerechten. U werkt met biologische producten van het seizoen. In de maanden november en december wordt er een speciale Sinterklaas- en Kersteditie van deze cursus gegeven. De gerechten staan in het teken van deze feestelijke gelegenheden. Docent: Marion Pluimes Woensdag 6 september (bel of er nog plaats is), 11 oktober, 8 november (Sinterklaasbanket) (14.00-18.00 uur) en 22 november (kerstmenu) (13.00-17.00 uur), € 32,50 p.p., inclusief ingrediënten. Aanmelden uiterlijk vrijdag 22 september, 20 oktober, 1 november.

Kweek uw eigen geneeskruiden

Leer kruiden kweken op een ecologische wijze. De cursus bestaat uit drie modules die afzonderlijk te volgen zijn, met steeds een ochtenddeel theorie en een middagdeel praktijk. Docent: Randy Schmidt Zaterdag 9 september (10.00-16.00 uur), € 75,- p.p., inclusief handouts, materiaal. (Bel of er nog plaats is)

Korting plakken tot wel 25%!

Actievoorwaarden

- Plaats artikelen met de Natuurwinkel Kroontjes als eerste op de kassaband en zorg ervoor dat de kortingstickers duidelijk zichtbaar zijn voor de winkelman.
- Plak de Natuurwinkel Kroontjes niet op de streepjescode.
- Maximaal 1 Natuurwinkel Kroontje per artikel.
- Elk Natuurwinkel Kroontje mag maar 1 keer gebruikt worden.
- De Natuurwinkel Kroontjes zijn alleen geldig bij de deelnemende De Natuurwinkels. Ga naar www.kroontjesdagen.nl voor alle deelnemende De Natuurwinkels.
- De Natuurwinkel Kroontjes kunnen gebruikt worden op alle artikelen met uitzondering op cadeaubonnen.
- Bij vermoeden van misbruik is de Natuurwinkel-organisatie gerechtigd de stickers ongeldig te verklaren.
- De Natuurwinkel-organisatie behoudt zich te allen tijde het recht voor om de actie stop te zetten.
- Maximaal 1 stickerboekje per klant.
- De Natuurwinkel Kroontjes zijn alleen geldig op vrijdag 15 en zaterdag 16 september 2006. Ga ook naar www.kroontjesdagen.nl voor de actievoorwaarden.

DE NATUURWINKEL

Stroverlechten (oogstsymbolen en kersteditie)

Tijdens deze workshop leert u via oude technieken decoraties te maken. De workshop is

(09.00-17.00 uur), € 160,- p.p., inclusief overnachting, maaltijden, koffie, thee en het Tuinboek van De Kleine Aarde. Aanmelden uiterlijk vrijdag 22 september.

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op www.dekleineaarde.nl of tel. (0411) 68 49 21

bij De Kleine Aarde

De ecologische moestuin

Basiscursus over groenten telen met veel aandacht voor het opzetten van een teeltplan, informatie over de bodem en grondbewerking.

Docent: Egbert Jansen
Vrijdag 13 (17.00-22.00 uur) en zaterdag 14 oktober (09.00-17.00 uur), € 160,- p.p., inclusief overnachting, maaltijden, koffie, thee en het Tuinboek van De Kleine Aarde. Aanmelden uiterlijk vrijdag 29 september.

Flowforms: ritmisch water

Wij maken deze dag een speciaal waterinstrument van bootseerleer. Hiermee ontdekken wij ritmische bewegingen van stromend water. Door dit bewegen verzamelt het water aantoonbare levenskrachten, die genezend zijn voor mens, dier en plant. Het waterinstrument wordt Flowform genoemd. U krijgt een inleiding over de vele mogelijkheden en het plezier die de Flowform kan geven. Na afloop neemt u het werk mee naar huis of laat u het duurzaam maken in de keramiekoven. Meer info: www.freewebs.com/ecats/

Docent: Ernst Cats
Zaterdag 14 oktober (10.00-15.30 uur), € 35,- p.p., inclusief koffie, thee en materiaal. Aanmelden uiterlijk vrijdag 29 september.

Douchegel, lippenbalsem en shampoo

Met natuurlijke ingrediënten leert u heel eenvoudig douchegel, lippenbalsem en shampoo maken.
Docent: Agnes ten Haken
Zondag 15 oktober (14.00-16.00 uur), € 27,- p.p., inclusief koffie, thee en materiaal. Aanmelden uiterlijk vrijdag 29 september.

RESERVEREN

kan tot drie weken voor
aanvang van een cursus.*

Vul de antwoordkaart in op de laatste pagina van dit activiteitenmagazine en stuur hem op. Of stuur een e-mail naar cursus@dekleineaarde.nl met naam en datum van de cursus en uw naam, adres en telefoonnummer. Of tel. (0411) 68 49 21.

*Wilt u zich nog opgeven binnen drie weken voor een cursus, neem dan contact op om te vragen of er nog plaats is.

Bodylotion en deodorant

Maak zelf uw eigen bodylotion en deodorant op basis van natuurlijke ingrediënten.
Docent: Agnes ten Haken
Zaterdag 4 november (14.00-16.00 uur), € 25,- p.p., inclusief koffie, thee en materiaal. Aanmelden uiterlijk vrijdag 13 oktober.

Fruitbomen snoeien

Op deze studie/praktijkdag leert u kijken naar vorm en ontwikkelingen in de groei van fruitbomen. U leert alles over onderhoud bij hoogstamfruitbomen, de snoeiwijze voor optimale productie en vormsnoei bij jonge bomen. U past de opgedane theorie meteen zelf toe in de praktijk.
Docent: Cees Sleutjens
Zaterdag 18 november (9.15-16.30 uur), € 65,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee en literatuur. Aanmelden uiterlijk vrijdag 27 oktober.

Natuur(lijk) fijnschilderen

U leert met aquarelverf vogels, planten en insecten tot in detail te schilderen. U zult op een andere manier aquarelverf gebruiken dan gebruikelijk.
Docent: Jasper de Ruiter
Zaterdag 10 februari 2007, 17 maart 2007 en 14 april 2007 (10.00-16.00 uur), € 65,- p.p., inclusief lunch en schildersmaterialen, zoals aquarel, penselen en papier.

CURSUSAGENDA 2006

september

- 6 Vegetarisch koken
- 9 Kweek je eigen geneeskruiden
- 22 & 23 Houtworkshops
- 23 Strovlechten
- 23 Viltworkshop
- 29 Kookworkshop Slow Food
- 30 Natuurlijke crèmes maken (vol)

oktober

- 6 & 7 Ecologische siertuin
- 11 Vegetarisch koken
- 13 & 14 Ecologische moestuin
- 14 Flowforms
- 15 Douchegel, lippenbalsem en shampoo

november

- 4 Bodylotion en deodorant maken
- 4 Viltworkshop
- 8 Vegetarisch koken (Sinterklaasbanket)
- 18 Fruitbomen snoeien
- 19 Natuurlijke crèmes en zalven maken
- 22 Vegetarisch koken (kerstmenu)

december

- 9 Strovlechten (speciale kersteditie)
- 16 Viltworkshop

2007

- 26/1: Kookworkshop Slow Food
- 10/2, 17/3 en 14/4: Fijnschilderen

Docenten gevraagd

De Kleine Aarde stelt haar faciliteiten beschikbaar, ook voor uw cursus!
De Kleine Aarde verzorgt de publiciteit voor u via persberichten en vermelding op onze website. Daarnaast krijgen meer dan 60.000 lezers uw cursus onder ogen via dit Activiteitenmagazine.

Meer weten?
Tel. (0411) 68 49 21.

Vriendenactie

Elke druppel telt...

Cadeau voor nieuwe Vrienden
van De Kleine Aarde:

Waterbesparingspakket!

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl. De steun van haar Vrienden is daarvoor onontbeerlijk. Elke Vriend telt!

Word nu Vriend van De Kleine Aarde (minimum-donatie € 25,- per jaar) of geef een Vriendschap cadeau en ontvang een uniek waterbesparingspakket waarmee u per jaar duizenden liters water kunt besparen. De moeite waard, want elke druppel telt als we de aarde willen bewaren voor de generaties na ons.

Doe mee, word Vriend!
Stuur de bon op,
bel (0251) 25 79 18
of ga naar
www.dekleineaarde.nl

Deze aanbieding geldt zolang de voorraad strekt.

**Het Waterbesparingspakket
van De Kleine Aarde:**

1. Een slimme **waterbesparende perlator** die u op uw kraan kunt bevestigen. Deze perlator zorgt voor een mooie krachtige straal uit de kraan, waarvoor de helft minder water gebruikt wordt! U vervangt eenvoudig de bestaande perlator van de kraan door deze waterbesparende perlator.
2. De **wc-waterstop**. Een vernuftig apparaatje dat u in de stortbak monteert, waardoor u telkens als u de wc doortrekt zelf kunt bepalen hoeveel water u spoelt. U kunt hiermee 6.000 liter drinkwater per persoon per jaar besparen!

Het waterbesparingspakket van De Kleine Aarde wordt beschikbaar gesteld door **Ecosave**. Kijk op **www.ecosave.com** hoe u nog meer water kunt besparen!

VRIENDENBON

☐ Ja, ik word Vriend van De Kleine Aarde, en ontvang het waterbesparingspakket

Naam:

☐ M / ☐ V

Straat + huisnummer:

Postcode + woonplaats:

Telefoon:

E-mail:

Handtekening:

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
De Kleine Aarde, p/a Abonnementenland
Antwoordnummer 1852, 1910 WB Uitgeest

Servicepagina

Wegwijzer

De Kleine Aarde is als volgt te bereiken:

Vanaf NS-station Boxtel met de **treintaxi** tel. (0411) 68 33 84.

Huurfiets: op werkdagen tel. (0411) 68 59 99.

OV-fiets op werkdagen. Aanmelden bij OV-fiets: www.ovfiets.nl

Te voet (een half uur lopen); volg de bordjes in het centrum.

Per auto: vanaf de A2 uit de richting Den Bosch: afslag Boxtel-Noord, uit de richting Eindhoven: afslag Boxtel. Daarna de bordjes volgen.

Kijk op www.dekleineaarde.nl voor een routekaartje of kijk op www.routenet.nl

Toegangsprijzen

Vrienden van De Kleine Aarde: Gratis

Volwassenen: € 5,-

Kinderen 4-12 jaar: € 2,50

Kinderen tot 4 jaar: Gratis

Adresgegevens

De Kleine Aarde
bezoekadres: Het Klaverblad 1
5283 TV Boxtel
Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Tel. (0411) 68 49 21
Fax: (0411) 68 34 07
E-mail: info@dekleineaarde.nl
Website: www.dekleineaarde.nl

Openingstijden

Dinsdag-zondag 10.00-17.00 uur
's Maandags gesloten

**Veel voordeel voor
Vrienden van De Kleine Aarde:**
Vrienden van De Kleine Aarde krijgen
10% korting op alle cursussen, hebben gratis
entree tot het Eco-park en ontvangen vier maal
per jaar het magazine *De Kleine Aarde*.

Word ook Vriend van De Kleine Aarde!*
Bel Abonnementenland
(0251) 25 79 18.

Colofon

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk
mensen inspireren tot een duurzame
leefstijl.

Redactie:

Maike Nelissen en Heleen van der Sanden

Fotografie:

Marjo van den Boomen, Roos van der Sanden

Advertenties:

Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

Vormgeving:

Quadro Vormgevers, Oss

Druk:

Incido, Uden

De Kleine Aarde is een van de goede
doelen van de Nationale Postcode Loterij.

Meer informatie over workshops en cursussen
op www.dekleineaarde.nl of tel. (0411) 68 49 21

Info, Workshops & Cursussen

☐ Ik wil graag meer informatie over:

☐ Groeps- en vergaderaccommodatie ☐ Cursussen ☐ Anders, namelijk:

☐ Ik wil graag deelnemen aan de volgende workshop of cursus:

Naam cursus:

Datum:

Aantal personen:

Naam:

☐ M ☐ V

Straat + huisnummer:

Postcode + woonplaats:

Telefoon:

E-mail:

Handtekening:

Knip deze antwoordkaart uit,
of maak een kopie en stuur de
ingevulde kaart naar:

De Kleine Aarde,
Cursusadministratie,
Antwoordnummer 16151,
5280 VJ Boxtel.

Een postzegel is niet nodig.

Vrienden van De Kleine Aarde krijgen 10% korting op cursussen en workshops.
Ik word graag Vriend van De Kleine Aarde ☐ ja ☐ nee ☐ ik ben reeds Vriend

*** Nieuwe Vrienden ontvangen als welkomstcadeau een waterbesparingspakket t.w.v. € 12,-.**

KIP ENQUÊTE

Hoeveel kippen willen wij Nederlanders in een stal?

U weet dat Graskippen dagelijks gezond naar buiten kunnen waar ze kunnen genieten in het gras en groen van ruime weiden.

Nu willen we de Graskippen ook in de stal (binnen) meer ruimte geven. Maar!!

De afgelopen jaren werd aan Stichting Gras Keurmerk regelmatig gevraagd om juist meer kippen in de stal toe te staan. Sinds 1991 –bij de start van het Gras Keurmerk– is bepaald, dat er niet meer dan 7 kippen per 1m² stalvloer mogen worden gehouden en niet meer dan 10.000 kippen per stal.

Hoe groter de stal, des te slechter voor de kippen.

Bij Batterij, Scharrel, Vrije uitloop en Eko eieren zijn bijv. 100.000 kippen per stal toegestaan.

Toen de Scharrel eieren in 1972 op de markt kwamen, mochten er ook niet meer dan 7 kip per 1m² stalvloer worden gehouden. Sinds enkelen jaren is dat 9 tot 18 kippen.

Bij Ekokippen ging het omhoog van 5 kip per 1m² naar 6 - 9 kippen. Dat vinden we jammer.

Willen wij 9 kippen per 1m² stalvloer?

Als Gras-BURGERS willen wij juist naar minder kippen per 1m². Hoe meer kippen in een stal hoe minder diervriendelijk. Ze gaan elkaar pikken waardoor er meer kippen te vroeg dood gaan.

Doordat pluimveehouders met Vrije Uitloop kippen meer kippen in een stal mogen stoppen moet aan de Graskippenhouders een halve cent per ei meer worden betaald. Wij vinden dat terecht want dat is veel beter voor de Graskippen. Als Gras-BURGERS hebben we dat er graag voor over.

Stem op
www.kipenquete.nl

Wat vindt u? Het is heel belangrijk wat u vindt als ook u de Gras- en Graskip Eieren wekelijks koopt.

Op www.kipenquete.nl kunt u uw mening kenbaar maken of door het insturen van onderstaande strook aan de Gras-BURGER Organisatie.

Wij hopen dat u duidelijk uw stem laat horen. Mede namens alle Graskippen. U bepaalt hun leven.

Stem als Gras-BURGER

Als Gras-BURGERS willen wij juist naar minder kippen per 1m² stalvloer zodat ze ook niet meer gesnavelbrand hoeven te worden. Dit willen we bereiken met het plaatsen van Grasluifels (zie www.grasluifel.nl) bij de stallen van de Graskippen. Stem ook voor de landbouwdieren op www.grasburger.nl, waardoor u zich ook GrasBURGER kunt noemen.

©Stichting Gras Keurmerk, Postbus 110, 9530 AC Borger /Gras Ei/Graskippen/Grasdier

Gras+Graskip Eieren®

- ☐ Ik vind het belangrijk dat er 7 kippen per 1m² stalvloer worden gehouden en niet meer, ook al kost dat een halve cent meer per Gras- of Graskip Ei, of
- ☐ Ik denk dat de meeste mensen niet meer willen betalen. Ook ik vind een halve cent per ei extra teveel.
- ☐ Ik vind dat een stal voor Graskippen niet groter moet zijn dan 10.000 kippen, of
- ☐ Ik vind het niet zo belangrijk dat er meer of minder kippen in een stal zitten.

Graag opsturen aan: Gras BURGER Organisatie, Postbus 46, 9530 AA Borger.

KIP
ENQUÊTE

Maximaal 50 woorden. Tarief: t/m 20 woorden € 30,-. Daarboven € 1,50 per woord. Voor brieven onder nummer € 3,75 extra. Bewijsnummer € 5,- extra inclusief BTW. Stuur uw tekst op papier, per fax (liefst getypt) of e-mail naar Regladvertenties, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel, fax (0411) 68 34 07, h.petter@dekleinearde.nl
Vermeld uw adres; u krijgt een acceptgiro toegestuurd. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Zend uw regladvertentie voor het winternummer voor 15 oktober 2006 in.

**Uw regladvertentie ook op
www.dekleinearde.nl**

Het is mogelijk om uw regladvertentie ook op de website van De Kleine Aarde te plaatsen.
Bel voor meer informatie
Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21.

TE KOOP

FIN-OVEN bouwpakketten, geheel droog stapelbaar en in combinatie met leem/baksteenbouw. Inclusief stookdeuren met glas, roosters, enz. bouwtekening en bouwomschrijving. Bel voor documentatie. Tigchelaar Tegels (0566) 60 21 71 of fax (0566) 60 19 71.

Wij leveren onder garantie nieuwe, opnieuw geëmailleerde en gebruikte AGA's. Ook voor verhuizing, onderhoud, reparatie en ombouw naar gas kunt u bij ons terecht. De showroom is uitsluitend geopend op afspraak. Voor meer informatie zie onze website www.classiccookers.nl

Brede grenen vloerdelen, 16, 19 of 21 cm breed € 16,- p/m², incl. BTW. Kamerdroog. Evt. breder en in eiken.
BAX TERHEYDEN. Tel. (076) 593 21 88.

UNIEK ECOWIJKJE in aanbouw. Door bosrand omgeven, nabij natuurgebied Oostvaardersplassen en NS-station. Gevarieerde woningen onder architectuur gebouwd. Te koop kavel 38, oplevering 9-06. Koopprijs € 245.000 k.k. Info www.debuitenkans.nl

GEZOCHT

Op ECOLONIE kun je meewerken in de tuinen, bij de renovatie, op de geitenboerderij, in de keuken etc. Voor informatie raadpleeg je: www.ecolonie.org

VEGETARIËRS gezocht voor het oprichten van de Nederlandse bond voor lacto-vegetarisme. Adres: G. Schilt, Kemminkhorstweg 40, 1104 MJ Amsterdam Z.O.

TE HUUR/VAKANTIE

Nederland

GELDERSE ACHTERHOEK. Vier stenen vakantiewoningen en minicamping bij woonboerderij. Fijne fietsomgeving. Als u van rust en ruimte houdt. Silvolde, tel. (0315) 32 97 28. www.meyboske.nl

Te huur in SEVENUM Limburg, rustieke appartementen, 2-8 pers., cv, op oude boerderij in bosrijke omgeving. Eigen natuur-tuin met dierenweide en speeltoestellen. Tevens minicamping. Folder: tel. (077) 467 25 93.

Oppas gevraagd voor huis en have -kippen en poezen-Kerstvakantie 2006. Mooi gelegen huis op 2,5 ha. (moes)tuin, vruchtbomen, bos, vijver ten zuiden van Schagen (Noord-Holland). NS-station Schagen, verder geen openbaar vervoer. 10 fietsminuten van stad, 30 fietsminuten van strand. Eenvoudige binnensauna. Niet roken. E-mail: nicolico@planet.nl

Frankrijk

Ontdek het vulkaangebergte van de Cantal-Auvergne. 'LE CLOU' heeft gastenkamers, natuurkampeerterrein en drie vakantiehuizen. Tel. (00) (33) 471 470 145 www.leclou-france.com

ARDÈCHE, Zuid-Frankrijk, eenvoudig boerenhuis in de bergen. Rustieke en bosrijke omgeving. 2-4 personen. Prijs € 250. Tel./fax (0566) 65 14 92.

Behalve een hôtellerie en een prachtige natuurcamping beschikt ECOLONIE over drie GÎTES. www.ecolonie.org
Bourgogne, Z-O Morvan, VAKANTIEHUISJE, prachtig, vrijliggend, stil, nieuw inger. aan klein waterje en bosje. Geen huisdieren. Nederlands. Tel. (00) (33) 386 301 015 www.moulinfrance.com

Portugal

QUINTA DO RABAÇAL: 3 vakantiehuizen aan rivier de Mondego te huur op deels zelfvoorzienende Quinta in Midden-Portugal. Zwemmen, wandelen, kanoën, natuur... 6-persoons huis € 400/490, <http://www.rabacal.com>, tel. (00) (351) 235 466 900 voor folder/info.

CASA DONA MARIA Midden-Portugal: 2 appartementen te huur in Portugese vivenda, gelegen in pittoresk dorpje aan de rivier de Alva; ideaal voor wandelvakanties. www.casadonamaria.nl of tel. (013) 580 06 26.

HUIS TE HUUR in boerendorp. Schitterend uitzicht over heuvel-landschap. 4-5 personen, 200 / week. Niet ver van Lissabon en kust. Ideaal klimaat voor overwinteren. www.huisinachete.nl

Egypte/Turkije

Bijzondere WANDELREIZEN: met bedoeïenen & hun kamelen door de indrukwekkende Sinaiwoestijn of dwalen door het bizarre kleurrijke landschap van Cappadocïe-Turkije met haar rotskerkjes, grotwoningen & prachtige natuur!
www.deserttracks.nl & www.manzara.org

Zuid-Afrika

REIS ALS GAST IN KLEINE GROEP door het noorden van Zuid-Afrika. De reis wordt verzorgd door Kuvona, een lokale touroperator, die nauwe banden heeft met het 'Fair Trade in Tourism Project' (eerlijk toerisme, kleinschalig, eerbied cultuur en natuur). Maak kennis met traditionele muziek, lokale kunstenaars en Shangaan/Venda-cultuur en geniet van imposante natuur en wilde beesten. Zeer geschikt voor familie/vriendenreis met programma op maat. Info: (0570) 52 44 45. Kijk op www.kuvona.nl voor actuele informatie.

DIVERSEN

DE GROENE RECLAMEADVISEURS, voor het ontwerpen en verzorgen van uw complete huisstijl, advertenties, milieuvriendelijk drukwerk, websites en communicatieadvies. www.degroenereclameadviseurs.nl

GREENCHOICE levert uitsluitend groene energie. Gegarandeerd voordeliger dan 'grijze' energie. Geen topsalarissen en toch goede service. Tel. (010) 478 23 26.

OUDE JAARGANGEN van De Twaalf Ambachten en De Kleine Aarde, ook nog van de start, 1978, GRATIS te verkrijgen. Tel. (020) 770 47 89. Carry Begeer, Sportstraat 74 III, 1076 TZ AMSTERDAM. Tel. 06 23 97 71 57.

(Advertentie)

BIO-ECO PENTAKELWONINGEN IN ZEEWOLDE

Eind 2007 zullen, onder collectief particulier opdrachtgeverschap, 22 bio-ecologische, duurzame, nul-energie, geschakelde woningen gebouwd worden in Zeewolde (Flevoland).

De locatie: naast een eco-zorgboerderij en een natuurlijk parkje.
De basisvorm is een pentagram.

V.o.n.-prijs van € 220.000 tot € 350.000.

De vereniging van eigenaren beheert omgevingsgroen, straatverlichting enz.

Informatie: vereniging pentakel i.o. p/a c.vonk5@chello.nl
Websites: www.pentakel.nl en www.siteclub.nl/pentakel/

DE VOETAFDRUK VAN MARJON DE HOND

'Klimaat is een wankel evenwicht'

TEKST: ERIC SCHOONES FOTO'S: ROOS VAN DER SANDEN

Marjon de Hond, weervrouw van het NOS Journaal, is een natuurmens. Ze is gek op wandelen, fietsen, paardrijden, tuinieren en dieren. Een gesprek over puur eten, de bio-industrie, een droomboerderij en een lekkere regenbui.

Het Hilversumse Mediapark ligt er begin augustus zonovertogen bij. "Hittegolven zijn niets voor mij, 22 graden is mooi genoeg", lacht Marjon de Hond als we naar haar werkplek op de redactie van het NOS Journaal wandelen. "Hoi, meisje van het weer!", begroet een vrolijke collega haar. "Ben je nog in Spanje geweest?", kaatst Marjon terug. Ze straalt. "Hoe laat kom je?", vraagt de dame van de schmink in de lift. Marjon moet onverwacht een dienst van een collega overnemen, en dat betekent veel extra werk en 's avonds op de buis. Desondanks heeft ze geen stress en neemt ze alle tijd voor een gesprek.

Koeien melken

Nee, de vragenlijst van de Mondiale Voetafdruk was niet echt een *eye-opener* voor Marjon. Als 'buitengebiedkind', uit de Zeeuwse klei getrokken, groeide ze op tussen het groen en kreeg ze haar respect voor het leven en de natuur met de spreekwoordelijke paplepel ingegoten. "Ik had op de boerderij van mijn grootouders mijn eigen moestuintje. Verder hielp ik opa met het voeren van de kippen en konijnen en bij het melken van de koe. Kinderen van nu denken vaak dat melk uit de fabriek komt. Daar schrik ik echt van! Ik ben nu vijf maanden zwanger en ik ga mijn kinderen zeker dat

gevoel voor de natuur meegeven. Ze moeten wel met hun handjes in de aarde!"

Vaag kruidenbultje

De laatste jaren is Marjon meer gaan nadenken, vooral over de bio-industrie. "Al die ongelukken als varkenspest en vogelgriep vind ik zo verschrikkelijk. Ik ben erg 'van de beestjes'. Ik kan er echt niet tegen als dieren niet goed behandeld worden." Eigen kippen opeten zal Marjon dus niet doen, maar vegetariër is ze ook niet. "Het weinige vlees dat ik eet moet wel eerlijk zijn. Vlakbij mijn schoonouders is een boerderij met speciale runderen. Die beesten hebben een goed leven."

Ook de groenten mogen van Marjon allemaal biologisch. "Toen ik laatst hoorde dat in aardbeien zoveel bestrijdingsmiddelen zitten, heb ik ze meteen in mijn tuintje

Ook met make-up is Marjon heel kritisch.

"Ik maak me echt zorgen over wat er bijvoorbeeld allemaal in zonnebrandolie zit. Ik heb een gevoelige huid en ik verdraag geen troep. Ik neem dan ook altijd mijn eigen make-up mee naar de NOS."

Kleding koopt ze niet veel en shoppen met de NOS voor het Journaal telt niet mee voor haar voetafdruk. "Ik doe best lang met mijn kleding. Oh ja, begin dit jaar heb ik wel nog een paardrijbroek gekocht."

Wat Marjon aan gas en elektriciteit verbruikt, weet ze niet: "Ik heb maar de gemiddelde score ingevuld, maar ik doe wel liever een trui aan dan dat ik de thermostaat omhoog schroef." Ze heeft geen sticker op de deur tegen ongevraagd drukwerk, en hoewel soms irritant, is folders doorkijken ook wel weer leuk.

Fietsen

Met het vliegtuig op vakantie gaat ze niet zo vaak: "Eind 2004 zijn we naar Nieuw-Zeeland geweest en dit jaar hebben we twee korte trips gemaakt naar Pisa en Zürich. De reis met de auto naar Toscane vond ik een crime en in de autoslaaptrein deed ik geen oog dicht." De snelheid van het vliegtuig en het comfort geven de doorslag: "Je bent er in twee uur."

De fiets pakt ze ook niet echt voor het milieu, maar meer om even lekker buiten te zijn. "Vroeger vond ik fietsen in de regen al heerlijk, en een nat pak niet erg. Het weer moet je beleven."

Ze zou graag op de fiets naar het werk gaan, maar de afstand Almere-Hilversum is te groot. Dichterbij wonen in Hilversum is geen optie, want een boerderijtje daar is niet te betalen: "Het is gewoon niet eerlijk! Als er in Almere ook files komen, ga ik misschien in een uithoek een mooi boerderijtje zoeken. Minder werken zou dan niet erg zijn." Dat is trouwens toch een toekomst-droom: ergens buiten een mooi boerderijtje met een mooie theetuin, een grote moestuin en veel beesten. "En niet voor pas na mijn pensioen, hoor", lacht Marjon.

"Vroeger vond ik fietsen in de regen al heerlijk. Het weer moet je beleven."

gepoot. Ik heb niet zoveel ruimte, ik heb alleen wat kruiden, tomaten, bramen, een appelboompje en een pereboom."

Marjon houdt van puur eten. "Ik ben bewuster gaan koken en het is heerlijk als je uit de tuin wat rozemarijn kunt plukken. Dat smaakt veel beter dan een vaag kruidenbultje." Kant-en-klaarmaaltijden koopt ze niet, "niet lekker, te zout". Qua blikjes schaft ze alleen gepelde tomaten aan voor in de pastasaus.

"Ik las in jullie blad dat Pierre Wind zich druk maakte over dat onderzoek van de Consumentenbond, waaruit kwam dat biologisch niet beter zou zijn, maar waarbij geen rekening was gehouden met de bestrijdingsmiddelen. Ik was daar ook zo kwaad over! Biologische tomaten smaken gewoon veel beter."

MARJON DE HOND BEREKENDE OP
WWW.VOETENBANK.NL HAAR MONDIALE
VOETAFDRUK EN KEEK NAAR DE UITKOMSTEN.

De klimaatverandering is niet zo'n eenvoudig onderwerp. "Ik ben geen klimaatonderzoeker, maar het is een wankel evenwicht, het klimaat is altijd in beweging. Er zijn heel veel invloeden en misschien is de rol van de zon wel groter dan die van de mens. Als het kloppende hart bij Groenland stil komt te liggen, hebben we hier geen warme Golfstroom meer. Je moet rekening houden met onzekerheden en dat proberen we nu in het project Klimaatkeuken Europa van InnovatieNetwerk. Je kent toch de Lorentzvlinder? Een vlinder voor de kust van Europa hoeft maar één keer met zijn vleugels te klappen, en die minieme turbulentie in de atmosfeer versterkt zich binnen een paar dagen zó dat er een verwoestende cycloon in de Caribische Zee losbarst.*" Ik kijk haar ongelovig aan, maar ze lacht: "Echt hoor, ik vertel geen onzin!" Welke plannen heeft Marjon verder voor de toekomst? "Ik zou graag nog eens een biologisch kookprogramma maken, waarin al mijn passies voor buitenleven, koken, tuinieren en beesten samenkomen." Het interview is afgelopen. "Wacht, ik loop even mee naar buiten", zegt Marjon. "Even voelen hoe het weer is."

Klimaatkeuken Europa

In het project Klimaatkeuken Europa van InnovatieNetwerk waaraan Marjon de Hond meewerkt wordt een aantal scenario's uitgewerkt voor de ontwikkeling van ons klimaat: koud/nat, koud/droog, warm/nat, warm/droog. De deelnemers kijken naar de mogelijke gevolgen daarvan voor voedselproductie en ruimtegebruik en wat we daaraan kunnen doen.

* De Amerikaanse meteoroloog Edward A. Lorentz stelde dat de wiekslag van een vlinder in het Amazonewoud een week later een storm boven Amerika tot gevolg kan hebben. Lorentz wilde hiermee duidelijk maken dat een relatief kleine oorzaak grote gevolgen kan krijgen, en met name op de langere termijn. Dit werd later de 'Theorie van Lorentz' genoemd. Het fenomeen is ook wel bekend als 'de Vlinder van Lorentz', en is een van de belangrijkste wetten in de hedendaagse meteorologie. Bron: vereniging voor Weerkunde en Klimatologie, www.vwkweb.nl

DE STELLING VAN MARJON DE HOND: 'Biologische producten de norm'

"Waarom schakelen we niet massaal over op biologische producten? Uiteindelijk goedkoper, gezonder en veel beter voor aarde, mens en dier. Alles draait veel te veel om geld en economie."

Reageren op de stelling?

Mail naar: redactie@dekleineaarde.nl

MV in het kort

DE MONDIALE VOETAFDRUK

Het model van de Mondiale Voetafdruk staat centraal op De Kleine Aarde. In dit model wordt de milieudruk van uw leefstijl uitgedrukt als het ruimtebeslag dat u daarmee legt op de aarde. Hoeveel ruimte dat is, hangt onder meer af van uw consumptiegedrag. Het model berekent de oppervlakte die met uw levensstijl nodig is voor bijvoorbeeld energie en grondstoffen, productie van voedsel, wonen enzovoorts. Per wereldburger is er 1,8 hectare beschikbaar, inclusief natuur. Dit noemen we het Eerlijk Aarde Aandeel. In Nederland gebruiken we gemiddeld 4,7 ha.

REDACTIE: ERIC SCHOONES EN JAN JUFFERMANS

OP GELIJKE VOET: QIAN JING UIT CHINA

Qian Jing studeerde een jaar International Business Law aan de VU in Amsterdam om nu haar studie in Shanghai te voltooien: "Ik zocht op internet naar de beste Europese universiteit, het werd Amsterdam." Ze lacht: "Dit jaar leek wel een beetje vakantie, want het tempo ligt in Shanghai veel hoger." De sfeer is daar uiterst competitief: "Iedereen denkt alleen aan geld - zonder geld ben je een *loser* - en carrière, met relaties koop je een baan. Ondanks die druk zijn mensen heel aardig. Nederland is totaal anders, door de fantastische sociale voorzieningen hebben mensen veel minder zorgen om de toekomst. Maar voor mij is het te rustig, ik wordt er lui van, *really slow!*"

De watervervuiling in China houdt Qian Jing al lange tijd bezig en daarom is ze ook lid geworden van De Derde Kamer: "Ik geloof in internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling en ik wil op dit gebied iets gaan doen." De waterproblemen in China zijn enorm. Er is eigenlijk nauwelijks zuiver drinkwater. 21.000 Chemische fabrieken langs rivieren en kust - honderd voldoen niet aan de veiligheidseisen - vormen een constante bedreiging voor het drinkwater van vijfhonderd miljoen mensen. Als aan de watervervuiling geen halt wordt toegevoerd kan de Yangtze over vijf of tien jaar niet meer voor drinkwater worden gebruikt. Shanghai en 186 andere steden zijn hiervan afhankelijk, zo meldde het Chinese staatspersbureau Xinhua. Milieudeskundigen noemen de rivier „verkankerd” en Yuan Aiguo, professor aan de Chinese Universiteit voor Aardwetenschappen, vroeg bij de autoriteiten om meer aandacht voor de rivier: "Ze gokken teveel op het zelfreinigend vermogen van de rivier."

Dat zegt ook de Nijmeegse hoogleraar Toine Smits, die dit jaar premier Wen Jiabao mocht adviseren op het gebied van watermanagement. In het VARA-programma 'Vroege Vogels' zei hij in juni: "De Chinezen dreigen om te komen in hun eigen vuil. Maar gelukkig beseffen de Chinese autoriteiten dat ook. Ze lopen tegen de grenzen aan van de veerkracht van het ecosysteem, maar ik ben niet somber over de toekomst."

De waterproblemen zijn vertakt door de hele maatschappij en een oplossing wordt bemoeilijkt door het politieke systeem, de corruptie, de chaos tussen ministeries en de enorme grootschaligheid van het land waarin beslissingen top down genomen moeten worden terwijl bewustwording bottom up komt.

Het Wereld Natuurfonds steunt projecten om land terug te geven aan het water, boeren moeten omschakelen van de traditionele rijstbouw naar het kweken van vis of watervogels. Qian Jing: "Ik ben altijd verrast als China een supermacht wordt genoemd, want het grootste deel is nog een ontwikkelingsland. Er is nog zoveel armoede en analfabetisme. Ik hou van Shanghai, het is mijn stad, maar het de vervuiling is dramatisch. De lucht boven Shanghai is altijd grijs, hier boven Amsterdam is ie blauw."

Net zoals Toine Smits is Qian Jing positief over de toekomst: "Het afval wordt pas sinds drie jaar gescheiden opgehaald, maar de verbeteringen gaan steeds sneller. *Step by step*, iedereen kijkt hoopvol naar de toekomst."

De Derde Kamer, een initiatief van het NCDO, is een schaduwparlement dat zich bezig houdt met internationale samenwerking. 150 vrijwilligers, waarvan dertig uit ontwikkelingslanden, zetten zich in voor een beter Nederlands beleid op dit gebied. Meer info: www.dederdekamer.org
www.wfchina.org

Shanghai
China

Amsterdam
Nederland

Groot-Brittannië aan kop

Als er een land is waar de Voetafdruk goed 'loopt' is het wel Groot-Brittannië. Londen maakte als eerste grote stad een studie van de *material flow* en kreeg zo een goed beeld van wat er de stad in komt en wat eruit gaat. Zo kon het de *Footprint* meten. Iets dergelijks deed onlangs Cardiff in Wales, inclusief een educatieproject. Er zijn ook projecten op grotere schaal. Na Wales heeft Schotland een studie laten verrichten naar de Mondiale Voetafdruk. En nu ligt er weer een analyse van Zuidwest-Engeland met de titel 'Stepping Forward'. Het bureau Best Foot Forward in Oxford heeft deze projecten grotendeels uitgevoerd. Meer info: www.bestfootforward.com

Boek op verzoek

Een nieuw boek over de Mondiale Voetafdruk is nu verkrijgbaar als Boek op verzoek. Dit houdt in dat er één exemplaar van het boek op bestelling wordt geprint. Een boek met een kleine voetafdruk! De titel van dit boek is: 'Nut & Noodzaak van de Mondiale Voetafdruk: Over de mondiale gebruiksruimte, duurzaamheid en mensenrechten'. Auteur is Jan Juffermans. Het boek is uitgegeven in samenwerking met Lemniscaat, Rotterdam 2006, ISBN 90 5637 839 2, 160 pag., prijs € 14,50. Het boek is via de boekhandel verkrijgbaar, maar is ook op internet gepubliceerd, zodat bijvoorbeeld scholieren en studenten er makkelijk mee aan de slag kunnen.

Op www.janjuffermans.nl is het boek gratis te downloaden.

SPECIALE AANBIEDING:

Het boek 'Nut & Noodzaak van de Mondiale Voetafdruk' kan voor een speciale prijs direct bij de auteur besteld worden. Maak 13 euro over op giro 17 54 733 ten name van J.P. Juffermans, Apollopad 25, Boxtel, met vermelding van 'MV-Boek' en het adres waar het boek naar toe gestuurd moet worden. De speciale prijs is inclusief de verzendkosten. Zodra het geld binnen is, wordt het boek aan u toegestuurd.

Met de Mondiale Voetafdruk worden niet alleen grote mondiale verschillen duidelijk, maar ook de milieueffecten van onze persoonlijke leefstijl. Met deze inzichten kan iedereen in het dagelijks leven daadwerkelijk iets doen om zijn Mondiale Voetafdruk te verkleinen. En dat is nodig, want veel wereldburgers, waaronder wij in Nederland leven op te grote voet. Op www.voetenbank.nl kunt u zelf eenvoudig uw MV uitrekenen. Op www.vakantievoetafdruk.nl en www.voedselvoetafdruk.nl meet u het effect van uw vakanties en uw voedingsgewoonten op het milieu.

Footprint Forum 2006

Van 14 tot 17 juni kwamen 210 deelnemers vanuit de hele wereld in de Italiaanse plaatsen Colle di Val d'Elsa en Siena bijeen op de eerste mondiale conferentie over de Mondiale Voetafdruk, Footprint Forum 2006. Ze wisselden ervaringen uit met het gebruik van de Voetafdruk, en presenteerden nieuwe materialen aan elkaar. De eerste twee dagen stonden in het teken van de onderlinge uitwisseling tussen de partners van het Global Footprint Network (GFN), waaronder De Kleine Aarde. Op 16 juni vond de grote conferentie in Siena plaats en op de laatste dag een intensieve workshop over het gebruik van de Footprint, met onder anderen Mathis Wackernagel, een van de *founding fathers* van het model. Meer info: www.footprintnetwork.org

Zwitserland voorop bij 'Ten in Ten'

Er is één schaap over de dam: Zwitserland heeft zich als eerste land aangemeld voor het programma 'Ten in Ten'. Dit programma van het Global Footprint Network beoogt dat in 2015 tien landen structureel de Footprint van hun land meten, naast bijvoorbeeld het Bruto Nationaal Product. Na de diverse studies die in Nederland al gedaan zijn met de Voetafdruk, ligt het 'natuurlijk' voor de hand dat ons land bij die eerste tien gaat horen.

Ook de Finse overheid neemt de Footprint op in de set van duurzaamheidsindicatoren voor het nationale beleid. Dit heeft zij besloten tijdens het Footprint Forum 2006. De Forumdeelnemers in Siena ontvingen het nieuws met grote blijdschap. Nu is de kans groter dat Finland ook gaat meedoen aan het programma 'Ten in Ten'.

Brief naar premier Prodi

De deelnemers aan de eerste twee dagen van het Footprint Forum hebben een brief gestuurd aan premier Romano Prodi, om hem te informeren over het bijzondere forum in zijn land, dat de volle steun van de Universiteit van Siena kreeg. Zij legden hem tegelijk de vraag voor of Italië gaat meedoen aan het programma 'Ten in Ten'. De vertegenwoordiger van het ministerie van Milieu noemde de brief in zijn speech tijdens de conferentie op 16 juni. Hij zegde toe dat hij zal toezien op een goede beantwoording van de vraag. De topambtenaar benadrukte zelf het belang van de Footprint te zien voor het meten van de uiteindelijke concrete resultaten van het beleid.

Footprint Standards gepresenteerd

Tijdens de Footprint-conferentie in Siena op 16 juni vond de formele presentatie plaats van de eerste 'Ecological Footprint Standards'. Door twee werkgroepen van partners van het Global Footprint Network (GFN) is ruim een jaar per e-mail en per telefoon aan de Standards gewerkt, onder leiding van GFN-wetenschapper Paul Wermer. Ze moeten de eenheid bevorderen in het werken met en communiceren over het model, misverstanden voorkomen en duidelijkheid vergroten.

De Standards zijn te vinden via de algemene site van het GFN, www.footprintnetwork.org, en via www.footprintstandards.org.

KLEINE AARDE AANBIEDING

4-Seizoenendekbed van Texelse wol

(Nederlands product)

- dit topklasse dekbed bevat geen kunstvezels
- 5 jaar garantie
- 100% zuivere Texelse lamswol
- tijk is satijn (100% katoen)
- het bestaat uit 2 delen, namelijk een zomerdeel van 250 grs/m² en een voorjaars-/najaarsdeel van 450 grs/m². Wanneer deze aan elkaar worden bevestigd ontstaat een winterdeel.
- dekbedden zijn onderling verbonden met ritsen
- per stuk verpakt in Texelse draagtas
- warmteklasse zomerdeel 4, voorjaars-/najaarsdeel 3 en samen klasse 2
- winkelprijzen zijn van vergelijkbaar dekbed; dit is een speciale limited edition naar aanleiding van het jubileum van de Texelse wolonderneming

Op = op, de aanbieding geldt zolang de voorraad strekt.

AANBIEDING 4-SEIZOENENDEKBED

	1-PERSOONS	2x 1-PERSOONS	2-PERSOONS
FORMAAT	140 x 220 CM	140 x 220 CM	240 x 220 CM
GEWICHT	3,5 KG	7 KG	7 KG
HANDLINGS- EN VERZENDKOSTEN	€ 9,-	€ 9,-	€ 9,-
WINKELPRIJS	€ 215,-	€ 430,-	€ 375,-
JUBILEUM-AANBIEDING	€ 149,-	€ 298,-	€ 249,-

Bestellen

Maak het totaalbedrag (inclusief verzendkosten per bestelling) over op postbankrekening 342300 van Premium & Promotion Partners in Heemstede, o.v.v. 'Texel-dekbed' en de gewenste maat en het aantal. Vermeld alstublieft duidelijk uw adres bij schriftelijke én internet-overboeking! Deze aanbieding geldt zolang de voorraad strekt.

PAULINE WESTENDORP VAN NEWNRG:

'De energiemaatschappij? Dat zijn wij'

Vrijgevochten. Gedreven. Deskundig. Bezorgd om het milieu. Praktisch en oplossingsgericht. Het zijn allemaal kwalificaties die voor Pauline Westendorp opgaan. Ruim twee jaar zet ze zich via haar eenvrouwsbedrijf NEWNRG in om schone, duurzame energie bij de burger te brengen. "Schone energie is er voor iedereen. Je kunt er zelf, dicht bij huis, wat aan doen."

TEKST: TSEARD ZOETHOUT FOTO: PURPURA

NEWNRG (spreek uit als *New Energy*), kwam begin dit jaar uitgebreid in het nieuws met 'tanken voor auto en geest', één van de eerste plant-aardige oliestations in Nederland. Ook het innovatieve warmwatermeubel van Pauline zorgde voor landelijke publiciteit. Wie is Pauline eigenlijk?

"Aan de Rijksuniversiteit Groningen heb ik me tijdens de studie bedrijfskunde toegelegd op technologie en innovatie", zegt ze. "Hoe krijg je nieuwe producten en diensten op de markt? Daarna werkte ik bij verschillende bedrijven, eerst zo'n vijf jaar als internationaal fondsenwerver bij Foster Parents, daarna als interim-manager bij stadsdeel Oud-Zuid en de Sociale Dienst waar ik onder meer de beoordeling van aanvragen voor nieuwe bedrijven coördineerde. Wat opviel, was dat uitkeringsgerechtigden, wanneer ze een goede marktanalyse hadden, er vaak ook daadwerkelijk in slaagden een nieuw bedrijf te starten. Toen de markt voor interim-managers door 9/11 mét de vliegtuigen ineens stortte, heb ik m'n woonboot aan het IJsbaanpad maar even grondig verbouwd. In 2001 kwam ik bij De Regie terecht, een bureau dat mensen begeleidde die via particuliere bouwprojecten invloed op hun omgeving wilden uitoefenen. Daar deed ik zoveel kennis van de terminologie in de bouw op, dat ik als adviseur het bureau verliet."

Dicht bij huis blijven

Twee jaar geleden culmineerde al die ervaring en expertise in NEWNRG, het succesvolle eenvrouwsbureau dat een brug slaat tussen technologie en de markt.

"Schone energie hoeft niet meer in handen van de 'witte jassen' te vallen", klinkt het gedecideerd. "Als er één ding is dat ik de afgelopen tijd wel heb geleerd, is dat marketing en communicatie de sleutel zijn voor een zo breed mogelijke invoering van schone energie in wonen, werken en transport. Veel mensen maken zich terecht zorgen over het milieu, over klimaatverandering. Dat sluimerend gevoel wil ik stimuleren, voor die mondiale problemen wil ik praktische oplossingen dicht bij huis aanbieden. Mensen kunnen het heft in eigen handen nemen, en zelf hun kleine energiebedrijf oprichten. En wat autonomer van de grote leveranciers worden, bijvoorbeeld met PV-panelen (fotovoltaïsche of zonnepanelen – red.) op het dak of een generator op plant-aardige olie. Als de elektriciteit in een grote stad als Amsterdam onverhoopt uitvalt, dan hebben deze mensen nog hun eigen stroom. Aan duurzame energie kun je thuis zelf veel doen."

Eén van de mooiste voorbeelden uit Paulines koker is ongetwijfeld het warme meubel. Dit is verwant aan de energieheipaal van enkele jaren geleden, die water uit de bodem haalt en een gebouw van warmte kan voorzien. Begin dit jaar kreeg het warme meubel veel landelijke publiciteit. Want het is nogal wat: Pauline wil het warme-meubelconcept op de Amsterdamse NDSM-werf breeduit toepassen. "In de loods op het acht hectare grote terrein, een voormalige scheepswerf, komen straks een restaurant en zo'n tweehonderd ateliers. Kunstenaars gaan het casco zelf afbouwen. Door het casco komt een warmwatercircuit te lopen. Het innovatieve schuilt erin dat dit lage temperatuursysteem niet de muren of wanden verwarmt, maar het meubilair. Het

concept is al doorgerekend door 35 studenten van de TU Eindhoven. Voor voldoende warmteafgifte heeft een ruimte van 40 m² ongeveer 160 meter aan tuinslang nodig. En met de meubels wordt ook nog eens aanzienlijk op ruimte bespaard. Pauline ziet het al helemaal voor zich. "Denk maar eens aan een tafel. Aan radiatoren die als schragen dienen. Of aan lampen. Die geven niet alleen licht. En tafels en lampen heeft iedereen nodig. Op onze prijsvraag begin dit jaar kwamen 25 inzendingen. Van het prijswinnende ontwerp, een serie warme lamellen, is nu een prototype uitgevoerd. Net als onze voorbeeldlamp. Die doet het heel goed en verwarmt de hele gang." Ze geeft onmiddellijk toe dat het concept nog in een voorbereidende fase zit. "Het zijn inderdaad nog prototypes. Marktpartijen die het seriematig willen uitvoeren, hebben zich nog niet aangediend. Maar we hebben wel een proces in gang gezet. Het idee is echt doorgedrongen."

De geest van energie

Zo ook Paulines idee voor een biodieselstation. En niet zómaar een. Onder veel tamtam opende burgemeester Cohen van Amsterdam het eerste meditatieve tankstation in Nederland op het terrein van de NDSM-werf. Paulines partner Ika is er tankhouder. Meditatief? Voordat Pauline en Ika ermee kwamen, had niemand er nog aan gedacht om tanken en kunst combineren. Maar tanken kan inderdaad meditatief zijn. "Met het kunstwerk willen de kunstenaars Jeroen Bisscheroux en Michiel Voet de automobilist op andere gedachten brengen", licht Pauline toe. "Martin Bril, de columnist van *de Volkskrant*, begreep het onmiddellijk. Je staat toch een paar minuten met de slang

'Soms slaat de schrik me om het hart. Ik ben slechts een eenvrouws-bedrijf. Waar het allemaal om draait, is op het goede moment bij de juiste mensen aanhaken. En met de stroom van energie meegaan.'

in je hand, een moment dat je voor meditatie kan gebruiken. Later vielen tv-presentatrices hem bij. Nu moet ik erbij zeggen dat we wel het tij mee hadden. Het was januari, precies in een periode dat er een golf van energie over mediteren door Nederland trok. Zo'n vierenhalf miljoen mensen hebben over 'tanken voor auto en geest' gelezen. En zich afgevraagd: wil ik nu eigenlijk wel dat hele eind rijden, het milieu vervuilen, in de file staan? Wat bewustwording betreft zijn we in onze opzet geslaagd."

Daar is het niet bij gebleven. Wat Pauline voor ogen staat, is duurzame energie laagdrempelig maken. Opdat iedereen kan begrijpen dat energie van ons allemaal is. "De energiediscussie wordt op dit moment slecht gevoerd", zegt ze. En geeft de overheid en passant een veeg uit de

pan. "Onderzoeksbureau CEA (voorheen Stichting Energie Anders – red.) kwam vorig jaar bijvoorbeeld met een rapport over plantaardige olie dat zich op bronnen van jaren her baseerde. Maar sinds die tijd is er al veel verbeterd in technisch opzicht. Met name in Duitsland en Frankrijk. Zelfs België streeft Nederland in de ontwikkeling van biobrandstoffen bijna voorbij. We moeten zo langzamerhand af van het idee dat duurzame energie vanuit het aanbod gestuurd wordt en de draai maken naar vraaggeleid, vanuit de betrokken burger en de eindgebruiker. Met goede voorlichting en publiciteit. Bijvoorbeeld via internet tv-uitzendingen van new-energy.tv. Want juist betrokken burgers zorgen voor de verandering. Niet deftige mannen in lange witte jassen."

Struikelen

Volgens NEWNRG kunnen we die omslag het beste bereiken door grote groepen mensen via een expositie met duurzame energie in aanraking te laten komen. "Al honderdduizenden mensen bezochten de NDSM-werf. Er zijn vlooiemarkten, houseparty's en andere evenementen. Waarom dan niet een langjarige duurzame energie-expositie? Voor een zo groot mogelijke groep mensen die latent weten dat het met het klimaat echt niet goed gaat. Bezoekers moeten als het ware struikelen over de duurzame oplossingen. Een kassahokje waarop PV-panelen staan. Warmtepompen, windturbines waar ze letterlijk tegenaan lopen. We willen laten zien wat burgers zelf kunnen doen."

Pauline gaat die praktische oplossingen combineren met zogenoemde *expert meetings* aan de hand van zes thema's. "Iedereen heeft behoefte aan energie voor verwarming, koeling, warm water en elektrische apparatuur. Iedereen rijdt. En iedereen kan verdienen met besparen", verduidelijkt ze. "Experts zullen straks de thema's financieren en invullen. Bijvoorbeeld Shell over schone brandstoffen, Nuon over stroom, of warmtepompleverancier Techneco over efficiënte benutting van warm en koud water. Zij verzorgen lezingen en brengen de deskundigheid en expertise vanuit hun eigen kernactiviteit in. Grootse doelstellingen van bijvoorbeeld provincie

Noord-Holland – 50 procent duurzame energie in 2020 – zijn makkelijk te halen. Als huishoudens en bedrijven 20 procent besparen, dan worden die doelen bereikt. Maar dan moet je de oplossingen wel zo eenvoudig mogelijk maken", pleit Pauline. De voorvechtster van duurzame energie is ervan overtuigd dat dit ook gaat lukken. "Soms slaat de schrik me om het hart. Ik ben slechts een eenvrouwsbedrijf. Waar het eigenlijk allemaal om draait, is op het goede moment bij de juiste mensen aanhaken. En met de stroom van energie meegaan." Gelukkig heeft ze daarin de steun van grote namen als Kees Daey Ouwens, de pionier en professor van duurzame energiesystemen.

"Ik zie me graag in zijn voetsporen treden om het belang van decentrale energieopwekking inhoudelijk onderbouwd op de Nederlandse bevolking over te brengen. Want die latente belangstelling voor duurzame energie is er gewoon."

Binnenkort wordt *Opgewekt.nu*, de expositie op de NDSM-werf, geopend. De expositie blijft vijf jaar te bezichtigen. NEWNRG werkt samen met tal van maatschappelijke organisaties als De Kleine Aarde, Greenpeace, Nemo, VIBA Expo, Kinetisch Noord, Trammeland en Energetica.

Meer info: www.newnrg.nl

SLIMLICHT! SPAART ENERGIE EN PORTEMONNEE

Extra opbrengst voor de vlindertuinen

Dankzij de actie SlimLicht! spaar je driedubbel! Wie in september spaarlampen bestelt bij de stichting SlimLicht!, spaart niet alleen energie en portemonnee. Per verkochte lamp gaat € 1,50 naar de vlindertuin-spaarpot van De Kleine Aarde.

SlimLicht! is een landelijke actie om gloeilampen te vervangen door de nieuwste generatie spaarlampen. SlimLicht! biedt samen met partnerorganisaties moderne spaarlampen aan voor aanzienlijk lagere prijzen dan in de winkel. Als dank ontvangen de partners per verkochte spaarlamp € 1,50 voor een zelf te kiezen goed doel. Zo loopt de winst aardig op voor iedereen. Deelnemende huishoudens besparen op de energienota, en de partnerorganisatie realiseert een goed doel.

Sparen voor de nectarkroeg

De Kleine Aarde doet nu ook mee met SlimLicht!. Ze roept haar Vrienden en lezers van het magazine op om spaarlampen te kopen. Met de actie wil De Kleine Aarde geld verzamelen voor de drie vlindertuinen op haar terrein. Educatief medewerkster Vivian Siebering heeft al een verlanglijstje om de tuinen nóg aantrekkelijker te maken voor vlinders en bezoekers. "We willen bezoekers graag laten zien dat vlinders ook in de winter een veilig plekje nodig hebben en hoe je daar in je eigen tuin voor kunt zorgen. Hoewel vlinders ook gewoon elders in de tuin kunnen overwinteren, kunnen we zogenoemde overwinteringskastjes gebruiken om dit verhaal te vertellen. Ook is de nectarkroeg belangrijk, waar bezoekers het leven van vlinders kunnen observeren." Verder vergt het onderhoud van de tuinen veel tijd en geld, zoals de aanplant van zogeheten waardplanten, planten waar de rupsen hun voedsel vandaan halen.

Sfeervol en efficiënt

Wie meedoet met de actie profiteert direct. Een spaarlamp gebruikt vijf keer minder elektriciteit dan een gloeilamp, en geeft daarbij dezelfde hoeveelheid licht. SlimLicht! kan door een uitgekende inkoop uitstekende spaarlampen aanbieden tegen een voordelige prijs. De lampen verdienen zich binnen een jaar terug. Over de totale levensduur is de besparing meer dan veertig euro. Bovendien tellen bij deze generatie bezwaren als 'te groot' en 'te koud licht' niet meer.

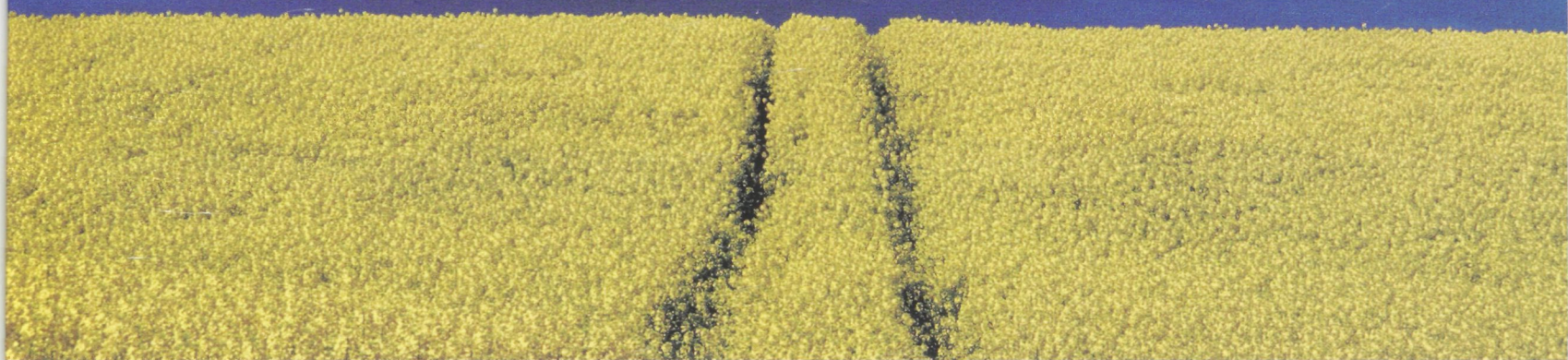
BESTELLEN VIA WWW.SLIMLICHT.NL

SlimLicht! biedt lampen van verschillende maat en vorm aan. De keus is aan u. De lampen zijn te zien en te bestellen op de website www.slimlicht.nl De prijzen variëren van € 3,50 tot € 5,00, inclusief verzendkosten. U kunt daar ook meteen zien hoeveel geld er al is ingezameld voor de vlindertuinen van De Kleine Aarde.

Rudolf Diesel, de uitvinder van de dieselmotor, liet in 1912 zijn eerste motor op notenolie lopen. Toen bestond dieselolie nog niet. Pas later bleek dat dieselolie en petroleum een betere werking hadden. Inmiddels is duidelijk dat fossiele brandstoffen als diesel en benzine een negatieve impact op ons milieu hebben. Het ontwikkelen van alternatieve brandstoffen als biodiesel en bio-ethanol is daarom een goede zaak. Voordat deze brandstoffen op grote schaal een werkelijk milieuvriendelijk alternatief kunnen bieden is er nog een lange weg te gaan. De Kleine Aarde schetst de ontwikkelingen.

TEKST: FRANK BOUMAN

Op weg met biobrandstof

Biobrandstoffen zijn vloeibare of gasvormige brandstoffen, die gewonnen worden uit zogenoemde biomassa. Biomassa is de hoeveelheid aanwezig levend materiaal, zowel plantaardig als dierlijk. Biobrandstoffen kunnen traditionele fossiele brandstoffen, zoals benzine en diesel, geheel of gedeeltelijk vervangen. In totaal bestaan er wereldwijd zo'n vijftien verschillende biobrandstoffen. De meest bekende biobrandstoffen in ons land zijn bio-ethanol en biodiesel.

Bio-ethanol ontstaat door het vergisten van suikerriet, maïs of andere plantaardige grondstoffen. In Europa wordt bio-ethanol tot nog toe hoofdzakelijk in benzine bijgemengd in de vorm van Ethyl Tertiair Butyl Ether (ETBE), een product dat ongeveer 50% bio-ethanol bevat. Biodiesel wordt uit plantaardige olie gemaakt, vaak uit koolzaadolie, maar ook uit zonnebloem- en sojaolie. Qua eigenschappen vertoont biodiesel veel overeenkomst met gewone diesel.

Groeiende energievraag

Het wereldenergieverbruik neemt al jaren toe. Grootste groeiers zijn India en China. Maar ook in ons land stijgt de behoefte aan energie. De energieconsumptie in het wegverkeer bijvoorbeeld stijgt jaarlijks met zo'n 2%. Op dit moment bedraagt het energieverbruik in ons land ongeveer 13 miljard liter benzine en diesel per jaar.

Om een aantal redenen moeten we het energieverbruik terugdringen,

vindt ook de overheid. In de eerste plaats vanwege het vrijkomen van kooldioxide (CO₂), ook wel broeikasgas genoemd. Dit komt vrij bij het verbranden van benzine en diesel, en het klimaat warmt hierdoor op. In de tweede plaats gaat het verbranden van fossiele brandstoffen gepaard met de uitstoot van fijnstof en stikstofdioxide (NO₂), waardoor de luchtkwaliteit eveneens verslechtert. Tot slot zijn de meeste partijen het erover eens dat de olievoorraden eindig zijn. Het zoeken naar alternatieve brandstoffen lijkt dus een logische zaak.

Wat zijn blends?

Bio-ethanol en biodiesel kunnen fossiele brandstoffen volledig vervangen. Maar om op deze biobrandstoffen te kunnen rijden, moeten er diverse aanpassingen aan de motor plaatsvinden. Dat maakt autorijden dus duurder. Deze aanpassingen zijn niet nodig wanneer een biobrandstof met een benzine of diesel gemengd wordt, de zogenoemde *blend*. E10 is een goed voorbeeld van zo'n *blend*. De brandstof bestaat uit een mengsel van benzine en 10% bio-ethanol.

Eerste en tweede generatie

Biobrandstoffen worden vaak onderscheiden in eerste en tweede generatie. Voor de eerste generatie, zoals wij die nu kennen, zijn voedselproducten als suikerriet en maïs de grondstof. Biogas en biobrandstoffen uit houtachtige gewassen, zoals stro, behoren tot de tweede generatie. Met deze brandstoffen is het mogelijk tot 90%

minder CO₂ uit te stoten, waardoor we de milieubelasting beperken tot een minimum. Naar verwachting zal de introductie van deze tweede generatie vanaf 2010 plaatsvinden.

Beleid

Op 8 mei 2003 is op Europees niveau het beleid voor biobrandstoffen vastgesteld. In deze richtlijn staat hoe iedere lidstaat per jaar denkt deze doelstelling te bereiken. Hoewel het streefcijfers zijn, is iedere lidstaat per 1 januari 2007 verplicht 2% van de totale energiebehoefte in het wegverkeer uit biobrandstoffen te genereren, oplopend naar 5,75% in 2010.

Voor- en tegenstanders

De eerste generatie biobrandstoffen is dus ontegenzeggelijk aan een opmars bezig. Toch lijkt enige terughoudendheid op zijn plaats. Zo meldt Barbara van der Hoek, hoofd klimaat van het Wereld Natuur Fonds (WNF), in het zomernummer van het tijdschrift *Panda*: "Inzet van biobrandstoffen kan zeker helpen het klimaatprobleem te lijf te gaan, maar grootschalige energieteelt van suikerbieten, koolzaadolie of palmolie gaat ten koste van (tropische) oerbossen, hoogwaardige ecosystemen en de noodzakelijke voedselproductie. Massale introductie van biobrandstoffen moet dus zeker niet overhaast gebeuren." Van der Hoek vervolgt: "In de nabije toekomst komt de tweede generatie biobrandstoffen op de markt, gewonnen uit houtachtige gewassen. Deze gewassen groeien ook in gematigde klimaten en nemen relatief weinig land in beslag. Hierdoor concurreren ze minder met voedselproductie en verdringen ze geen tropische oerbossen. Wij zijn dan ook een groot voorstander van een snelle ontwikkeling van een marktintroductie van deze nieuwe biobrandstoffen."

Ook Mirjam de Rijk, directeur van de Stichting Natuur en Milieu, toont zich een warm pleitbezorger voor de tweede generatie biobrandstoffen. Zij vertelt: "Dit type brandstof heeft een veel grotere energetische waarde dan de eerste generatie biobrandstoffen, waardoor je veel minder landbouwareaal nodig hebt."

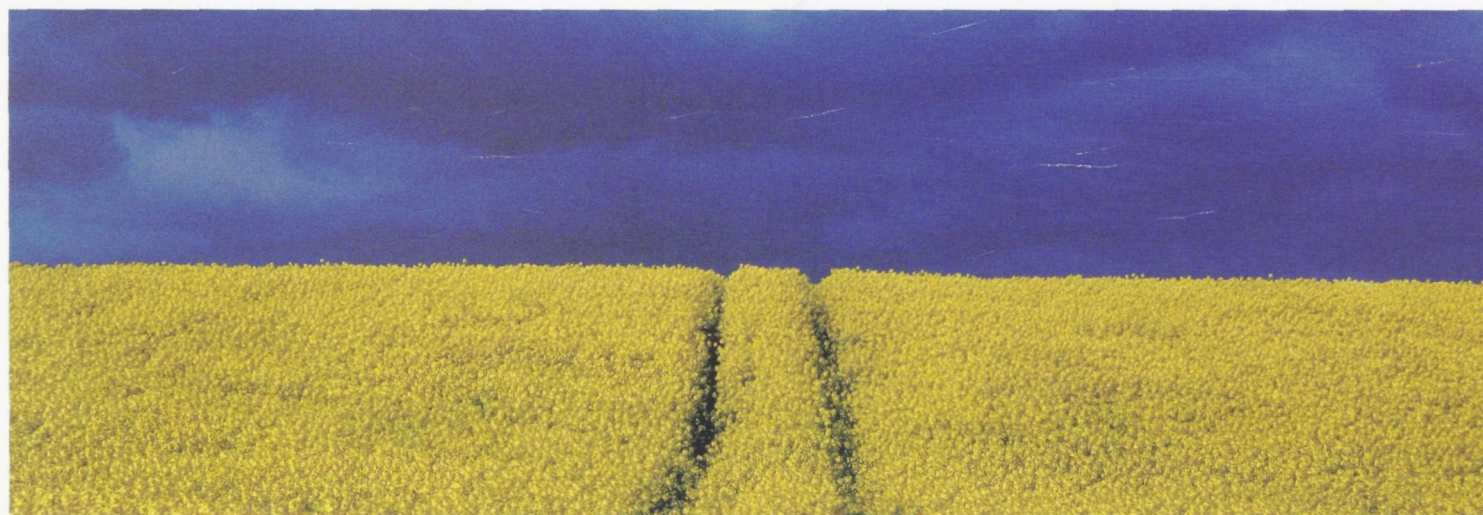
Huibert Boer van De Kleine Aarde voegt nog toe: "Verdringing van noodzakelijk landbouwareaal in het zuiden lijkt bij de tweede generatie biobrandstoffen een minder groot probleem te zijn. Toch blijft De Kleine Aarde de ontwikkelingen kritisch volgen. Biobrandstoffen zijn CO₂-arm ten opzichte van fossiele brandstoffen, maar nog steeds niet CO₂-neutraal. Er is altijd sprake van 'energie voor energie': energie die bijvoorbeeld nodig is om de opgewekte energie te transporteren."

De ambitie (in percentages) van EU-lidstaten om benzine en diesel te vervangen door biobrandstof. (Bron: EVD)

LAND	2005	2006	2010
BELGIË	2	-	5,75
CYPRUS	-	-	-
DENEMARKEN	0	-	-
DUITSLAND	2	-	-
ESTLAND	0	0	-
FINLAND	0,1	-	2
FRANKRIJK	2	-	-
GRIEKENLAND	-	-	-
HONGARIJE	0,4 - 0,6	-	-
IERLAND	0,06	0,13	-
ITALIË	-	-	-
LETLAND	2	2,75	5,75
LITOUWEN	2	-	5,75
LUXEMBURG	-	-	-
MALTA	-	-	-
NEDERLAND	-	2	5,75
OOSTENRIJK	2,5	-	5,75
POLEN	-	-	-
PORTUGAL	1 - 1,15	-	-
SLOVENIË	-	-	-
SLOWAKIJE	2	2,5	5,75
SPANJE	2	-	-
TSJECHIË	-	3,7	4,5
VERENIGD KONINKRIJK	0,3	-	2 - 5
ZWEDEN	3	-	-

Rol oliemaatschappijen

In de ontwikkeling van biobrandstoffen spelen de oliemaatschappijen zoals Shell een belangrijke rol. Deze multinational, die met een marktaandeel van 25% marktleider in ons land is, richt zijn biologische pijlen op diverse doelen. Ewald Breunese, manager

energietransities van Shell: "Hoewel wij een groot voorstander van de huidige introductie van biobrandstoffen zijn, ligt onze prioriteit bij de ontwikkeling van de tweede generatie. Deze nieuwe generatie biobrandstoffen doet namelijk geen beroep op de voedselketen voor mens en dier. We hebben een samenwerkingsverband met het Canadese bedrijf Iogen en het Duitse bedrijf Choren. Iogen maakt gebruik van een technologie waarbij speciale enzymen stro groten-deels omzetten in een oplossing van suikers, die wordt opgewekt tot cellulose-ethanol. Deze brandstof is een uitstekende vervanger van traditionele benzine. Onze tweede samenwerkingspartner is Choren. De eerste letters van deze bedrijfsnaam staan voor de chemische elementen C (koolstof), H (waterstof) en O (zuurstof), terwijl REN een afkorting is van *renewables*. Choren kan jaarlijks in zijn fabriek in Freiburg zo'n 60.000 ton hout omzetten in ruim 17 miljoen liter synthetische diesel. Deze synthetische diesel kan zowel puur gestookt als met diesel bijgemengd worden."

Breunese geeft de stand van zaken bij Shell weer: "Sinds 1 januari mengen wij onze benzine met 2% bio-ethanol. Sinds 1 juni doen wij dit ook met onze diesel, die we met biodiesel vermengen. We lopen hiermee vooruit op de wettelijke verplichting die geldt vanaf 1 januari 2007. Natuurlijk kun je er als oliemaatschappij ook voor kiezen de benzinepompen van een aantal benzinestations volledig van biobrandstof te voorzien. Dergelijke initiatieven van andere bedrijven lopen op dit moment in Amsterdam en Delfzijl, waarbij de biobrandstof gemaakt is uit koudgeperste koolzaadolie. In Rotterdam is onlangs een tankstation met biobrandstof geopend, waar het benzinemengsel uit 85% bio-ethanol (E85) bestaat."

Lucratief

Ondertussen heeft ook de financiële wereld biobrandstof als interessant beleggingsproduct ontdekt. Zo heeft de Rabobank bijvoorbeeld onlangs de zogeheten 'Rabo Agri Note' geïntroduceerd. Dit is een beleggingsproduct met een looptijd van zeven jaar, waarmee de klant in een mandje van vijf agrarische grondstoffen belegt, de zogeheten *soft commodities*. Het mandje bestaat uit suiker, maïs, tarwe, koolzaad en sojabonenuitzaaiing en kent een hoofdsomgarantie. De belegger kan extra rendement verkrijgen door te profiteren van de waardevermindering van het mandje waarin hij belegt. Een tweede aanbieder is ABN Amro, die zogeheten turbo's op de *soft commodities* op de markt heeft gebracht. Met zo'n turbo kan de belegger door een hefboom profiteren van een verwachte koersstijging of -daling van katoen, maïs, graan en soja. Het is te hopen dat de ontwikkeling niet beperkt blijft tot de biobrandstoffen. Verdere vernieuwingen op het gebied van biotechnologie moeten gestimuleerd worden, zoals grondstoffen voor de biochemie.

BRONNEN: EVD; MINISTERIE VAN VROM; SHELL NEDERLAND B.V.; SENTERNOVEM; WNF.

Biodiesel in Amsterdamse pakketbestelwagens

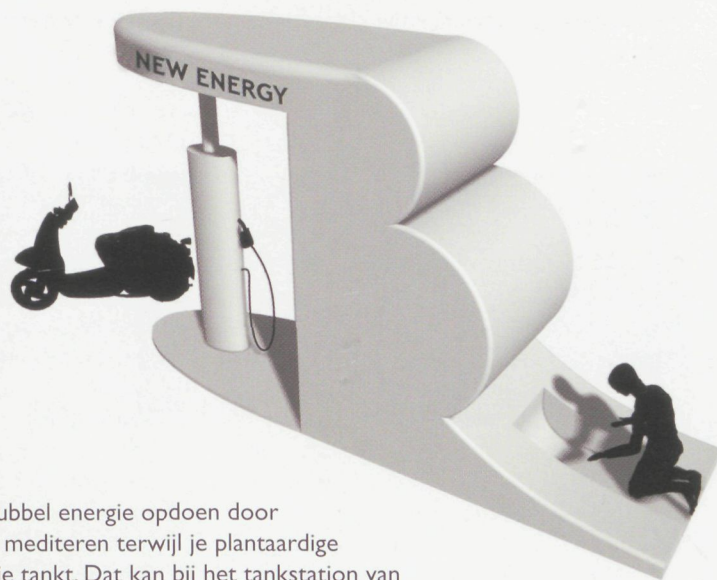
TPG Post Pakketservice in Amsterdam heeft in juni 56 bestelwagens in bedrijf genomen die op biodiesel rijden. Hiermee neutraliseert TPG Post Pakketservice de CO₂-uitstoot van zijn wagenpark in Amsterdam en reduceert het de uitstoot van fijnstof met 50%.

TPG Post Pakketservice maakt deel uit van TNT, dat verschillende initiatieven nam om zijn wagenpark minder belastend te maken voor mens en milieu.

Biobrandstof aan de pomp

"Hoewel biobrandstoffen op dit moment 'hot' zijn, is het met de verkrijgbaarheid nog slecht gesteld", vertelt Mark van Dansik, woordvoerder van de Bovag. Gelukkig zijn er toch ondernemers die hun nek uitsteken." Een goed voorbeeld is het Rotterdamse Argus Oil, een oliemaatschappij met 75 tankstations, dat als enige in Nederland e-fuel verkoopt. Dit is een benzine (euro 95) die met 5% bio-ethanol wordt bijgemengd. "Wij zouden graag biobrandstoffen met een hoger percentage-ethanol aan de pomp verkopen", betoogt Frans Swarttouw, marketing manager bij Argus Oil, "Wij vinden de regeling rondom de accijnsvrijstelling echter vaag. De consument wil niet meer voor biobrandstoffen betalen, dan voor de gangbare fossiele brandstoffen. Nederland zou een voorbeeld moeten nemen aan landen als Zweden en Duitsland, waar de overheid de biobrandstoffenmarkt enorm heeft gestimuleerd."

Helaas is ook biodiesel vooralsnog mondjesmaat verkrijgbaar. Na de zomer kan er bij Tankstation Hammerstein in Diemen-Noord biodiesel getankt worden. Het bedrijf richt zich met name op de zakelijke markt. Mark van Dansik: "Om probleemloos op deze brandstof te kunnen rijden zal er aan de meeste motoren gesleuteld moeten worden, zoals het aanbrengen van een voorverwarmingssysteem en aangepaste dieselinjectoren. Ook moet soms de brandstofpomp vervangen worden. Een goede oplossing is een zogeheten '2-tanksysteem', zoals dat al jaren bij op LPG rijdende auto's gebeurt. Wie écht goedkoop wil rijden en het milieu een warm hart toedraagt kan overwegen zijn tank met slaolie of een andere Puur Plantaardige Olie (PPO) te vullen. Van Dansik: "Deze plantaardige oliën zijn bedoeld voor consumptie en voldoen dus niet aan de strenge eisen die aan motorbrandstof gesteld worden. Daarnaast kunnen niet alle dieselmotoren zonder technische aanpassingen op deze brandstof rijden. Bovendien betaal je geen accijns over deze brandstof en dat is (nog) strafbaar."

Dubbel energie opdoen door te mediteren terwijl je plantaardige olie tankt. Dat kan bij het tankstation van NEWNRG. Tanken kan elke dinsdag van 12.00-13.00 uur of op afspraak via: 06 54 72 30 19. Adres: NDSM-werf, Tt. Neveritaweg 15, 1033 WB Amsterdam

GROEN!

TUINTIPS VAN MACHTELD KLEES

De tuin verkleurt prachtig in de herfst. Ook in de winter is er genoeg te zien in de tuin. Machteld Klees geeft tips om uw tuin simpel winterklaar te maken en uw ogen de kost te geven.

Kleuren- pracht

Winterklaar = gauw klaar

Met het vorderen van de herfst raakt de tuin steeds leger. Bloemen zijn uitgebloeid, blad gaat verkleuren en het gras begint steeds trager te groeien. De tijd breekt aan om bollen te planten en vaste planten te scheuren en/of te verplaatsen. Voor de winter kunnen ze dan weer wortelen.

Veel tuinders gaan denken aan het winterklaar maken van de tuin. Afgefallen blad wordt verwijderd en uitgebloeide bloeistengels worden afgeknipt. Maar eigenlijk is al dat werk niet nodig. Afgefallen blad voorkomt uitdroging van de bodem en geeft schuilgelegenheid aan kleine diertjes. Zij verteren het strooisel tot humus. Ook uitgebloeide bloemstengels hoeft u niet af te knippen. Insecten overwinteren er namelijk graag in, en het blad aan de voet van de plant beschermt tegen vorst.

Beschimmelde beesten

Niet iedereen vindt het een fraai gezicht om de uitgebloeide bloeistengels te laten staan. Dan kunt u ze ook afknippen en op een onopvallende plek rechtop zetten, samengebonden als schoof. Zo kunnen ze toch hun rol als overwinteringsplek spelen. Insecten hebben meer baat bij een winter met vorst dan bij een natte kwakkelwinter. In zo'n

natte winter is de kans dat ze beschimmelen veel groter dan in een koude winter met vorst.

Mooie silhouetten

Zelfs in de winter is er van alles te zien in de tuin. Als u nu de uitgebloeide alliums (uienbollen), kaardebollen, guldenroede en siergrassen laat staan hebt u daar straks, met sneeuw of rijp, veel plezier van. De kans is groot dat u al voor die tijd bezoek krijgt van zaadetende vogels. Vooral de putter komt graag op kaardebol af. Ook de reuzeberenklauw, vaak wat verguisd, geeft een machtig wintersilhouet.

De meeste bessen worden lelijk na de eerste serieuze nachtvorst maar gelderse roos blijft de hele winter fleurig hangen. Pas als alle andere bessen op zijn, komen vogels hierop af, en dan nog maar mondjesmaat.

Kleurig blad

Met de herfst in aantocht, is het aardig om op de bladverkleuring te letten. De laatste jaren treden er steeds meer verschuivingen op in het tijdstip van bladverkleuring en bladval. Er zijn aanwijzingen dat het te maken heeft met veranderingen in het klimaat. De bladverkleuring komt op gang door verandering van temperatuur en daglente.

Let eens op wanneer het blad gaat verkleuren. Wanneer begint de bladval? Wanneer is de boom kaal? Op de website van de Natuurkalender (www.natuurkalender.nl) kunt u uw waarnemingen insturen.

In tuinen en parken staan veel exotische bomen. Zij hebben vaak spectaculaire kleuren. Felgeel kleuren ginkgo, tulpenboom en allerlei esdoorns. Onze inheemse eiken en beuken worden ook geel, maar 'beschaafder'. Rood-oranje kleuren vooral het krentenboompje en de Amerikaanse eik. Japanse esdoorns worden felrood. Amberboom tot slot combineert geel, oranje en paars. Met een beetje oefening is het mogelijk om al uit de verte bomen aan hun herfstkleur te herkennen.

Dronken vlinders?

De nieuwste aanwinst van De Kleine Aarde is de 'nectarkroeg'. Dit is een klein tuintje, speciaal ingericht voor vlinders. Het is de bedoeling om hier waarnemingen te doen. Daarom is de kroeg ingericht met bar en barkrukken, kortom: een gerieflijk zitplekje. Ook zijn er waarnemingsformulieren waarop u de temperatuur, bloeiende planten en gesignaleerde vlinders kunt invullen. Deze waarnemingen worden verzameld door de Natuurkalender. Het is de bedoeling om, met

BLOEMSCHERMEN VAN ALLIUM.

hier

de hulp van het publiek, inzicht te krijgen in veranderingen van de vlinderwereld. Veranderingen in weer en klimaat hebben grote invloed op vlinders en op andere insecten. Door zoveel mogelijk waarnemingen te verzamelen ontstaat er meer inzicht in dit proces. Verspreid over Nederland is een groot aantal nectarkroegen te vinden op onder meer heemtuinen en bij kinderboerderijen. In dit project werken De Kleine Aarde, het IVN, de Natuurkalender en de Stichting KinderBoerderijen Nederland samen.

Meer info:

www.natuurkalender.nl,
www.stkinderboerderijen.nl
www.ivn.nl

Appeltje voor de dorst

Vlinders ziet u vaak nectar zuigen op bloemen. Toch hoeft dat niet per se. De atalanta komt ook op rottend fruit af. Op valfruit in boomgaarden is vaak te zien hoe deze opvallende zwart-wit-rode vlinder zoetigheid afkomstig van het fruit oplokt. Leg maar eens een rotte appel op het gazon – grote kans dat er een atalanta op afkomt, als de merels niet eerder waren.

Bij de nectarkroeg is daarom ook een appelboompje geplant.

FOTO RECHTS-
BOVEN: DE NECTAR-
KROEG BIJ DE
KLEINE AARDE.

MET HET VORDEREN
VAN DE HERFST
BREEKT DE TIJD
AAN OM BOLLEN TE
PLANTEN.

Klimaatverandering hoeft geen 'ver-van-mijn-bed-show' te zijn. De eigen tuin is een ideale plek om waarnemingen te doen aan de ontwikkeling van het klimaat. Als u noteert wat u ziet, krijgt u vanzelf inzicht in de gevolgen van klimaatverandering.

TEKST: JOHAN VIJFVINKEL

ZELF ZIEN EN REGISTREREN

Klimaatverandering in de

Onregelmatigheden in het weer zijn vaak terug te vinden in de ontwikkelingen in onze eigen tuin. Dit voorjaar heeft het lang geduurd voordat de eerste bloemen zich vertoonden en het blad aan de struiken kwam. Onregelmatigheden in het weer horen echter bij het klimaat in onze streken. Het ene jaar ontluikt de natuur vroeger dan het andere jaar. Soms zijn er ook hele reeksen van jaren dat ontwikkelingen eerder of later op gang komen dan normaal. Ook zulke reeksen kunnen gewoon in het klimaat passen. Maar kunt u ook verandering van het klimaat zelf in de tuin waarnemen? De definitie van het klimaat is het gemiddelde weer over tientallen jaren. Om daarin verandering te zien moet u dus wel tijd van leven hebben. Sinds 1987 is de gemiddelde temperatuur in Nederland 0,6 °C gestegen.

De afgelopen twintig jaar gaven een groot aantal warmterecords te zien (in 1990, 1999 en 2000 gemiddeld 1,6 °C warmer). De vooruitzichten zijn dat deze trend de komende eeuw doorzet.

Kwestie van *timing*

De natuur is een complex systeem waarin het weer – vooral de temperatuur en de neerslag – een belangrijke rol speelt. Voor de deelnemers aan het ecosysteem komt het aan op timing. Een insectenetende trekvogel als de gierzwaluw moet niet eerder terugkeren dan dat er voldoende vliegende insecten beschikbaar zijn. Het is geen toeval dat het aantal rupsen net optimaal is als de eerste jonge pimpelmezen uit het ei komen. Rupsen kruipen uit hun eieren nadat bladontplooiing bij bomen en struiken heeft

plaatsgevonden. Het is dus een kwestie van zorgen dat je even vroeg of laat bent als de anderen. Kortom, soorten moeten zo flexibel zijn als het weer in onze streken!

Bonte vliegenvanger

Maar als ook het klimaat verandert, kunnen verschuivingen optreden die groter zijn dan sommige soorten aankunnen. Zo heeft de bonte vliegenvanger tegenwoordig moeite met het vinden van voer voor z'n jongen. De mezen, die hier overwinteren, hebben de rupsen grotendeels aan hun jongen opgevoerd als de bonte vliegenvanger nog aan z'n nest bouwt. Door de klimaatverandering verschijnen bladeren en dus rupsen eerder, maar de bonte vliegenvanger komt kennelijk nog op de gebruikelijke tijd terug uit Afrika, waar hij overwintert.

Tuinritme

De meeste mensen zien hun tuin in de eerste plaats als een groenvoorziening. Ze geven er vorm aan door de keuze en rangschikking van de planten. Ze leren de soorten kennen en kiezen ze vaak zelf uit. Maar de eigen tuin is ook een ideale plek om waarnemingen te doen aan de ontwikkeling van het klimaat. Het is een stukje natuur waarmee u jarenlang bezig bent. Tijdens het werken in de tuin ziet u ook de insecten, vogels en kleine zoogdieren die er voorkomen. In het bijhouden van de tuin ontstaat haast vanzelf een jaarlijkse ritmiek van activiteiten: het knippen van de heg, het maaien van het gras, het snoeien van heesters, het planten van bollen. Vaak ziet u aan de ontwikkelingen in de tuin wat er te gebeuren staat. Het nauwkeurig registreren van ontwikkelingen geeft 'op den duur' een heel aardig inzicht in de effecten van klimaatveranderingen.

Sommige gewassen zijn minder geschikt om klimaatwaarnemingen aan te doen. Er worden variëteiten gekweekt met grote verschillen in bloeitijd en dan zegt een afwijkende bloeitijd dus weinig over klimaatverandering. Soms laten sneeuwkllokjes zich bijvoorbeeld al in december bewonderen, als het echte winterweer nog moet komen. Bladontplooiing is wel een geschikt verschijnsel om in de gaten te houden. Het tijdstip van ontrollen van blad in bomen, hagen en heesters verschilt van jaar tot

DE MEESTE MENSEN
ZIEN HUN TUIN IN DE
EERSTE PLAATS ALS EEN
GROENVOORZIENING.
ZE GEVEN ER FORM AAN
DOOR DE KEUZE EN
RANGSCHIKKING VAN
DE PLANTEN. MAAR DE
EIGEN TUIN IS OOK EEN
IDEALE PLEK OM WAARNEMINGEN TE DOEN
AAN DE ONTWIKKELING
VAN HET KLIMAAT.

DE BLADONTPLOOIING
VAN DE KASTANJEBOOM
IS RUIM EEN WEEK EERDER,
OOK DE KASTANJES
ZELF ZIJN ZO'N TIEN
DAGEN EERDER RIJP DAN
VROEGER.

e achtertuin

jaar. Daarmee start ook een belangrijk deel van het ecologisch proces in het voorjaar. Bladeren zijn voedsel en schuilplaats voor allerlei larven die op hun beurt weer door anderen gegeten worden. Ook de momenten van verkleuring en afvallen van bladeren in het najaar zijn geschikte ijkpunten voor klimaatverandering.

Waarnemen

Het proces van waarnemen wordt eenvoudiger door te letten op soorten die heldere ijkpunten hebben. Bij planten kunt u letten op bloeitijd, bladontplooiing, vruchtvorming, bladverkleuring en bladval. Dat kan goed bij heesters zoals gouden regen, vlier, sleedoorn of hazelaar. Voor waarneming van dieren speelt de inrichting van de tuin een belangrijke rol.

TJIFTJAF.

Schuilgelegenheid, broedgelegenheid en voedselplanten maken een tuin aantrekkelijk voor allerlei dieren. Bomen, heesters en nestkastjes trekken broedvogels aan, de combinatie van voedsel- en waardplanten (een plant die fungeert als voedselplant voor rupsen – red.) trekt vlinders aan. Een vijvertje geeft gelegenheid voor libellen. De eerste zang van de merel, het uitvliegen van jonge mezen, de eerste waarneming van een vlin-der-soort of een libel zijn momenten die het noteren waard zijn. Noteren is om meer dan één reden aan te bevelen. In de eerste plaats gaat u na het eerste jaar al scherper opletten omdat u gespitst bent op de gebeurtenissen van het voorgaande jaar. In de tweede plaats krijgt u een chronologisch overzicht van de natuurlijke ontwikkelingen in de tuin en daarna van de variatie daarbinnen.

Kastanjes eerder rijp

Er zijn veel effecten van klimaatwijziging in onze tuinen te zien. De bloei van de sleedoorn is zo'n drie weken eerder dan voor 1968, de bessen van de vlier zijn ruim een week eerder rijp, de bladontplooiing van de kastanjeboom is ruim een week eerder, ook de kastanjes zelf zijn zo'n tien dagen eerder rijp dan vroeger. Kortom, u hoeft niet zelf dertig jaar lang waar te nemen om effecten

te zien. Er is al veel onderzoek gedaan en aan de gang. Er zijn gemiddelde data voor natuureffecten in tabelvorm gepubliceerd (www.natuurkalender.nl). De amateurwaarnemer kan z'n eigen waarnemingen toetsen en z'n favoriete soorten en verschijnselen kiezen.

Wat wilt u zien?

Om het leuk te houden kunt u de waarnemingen spreiden over bloemen, struiken, bomen, vogels en libellen. Voor de bloei zijn soorten als hondsdrif, look-zonder-look, maarts viooltje en pinksterbloem geschikt. Heesters als vlier, lijsterbes, sleedoorn en meidoorn geven in verschillende jaargetijden goed waarneembare veranderingen. Opvallende libellen als de vuurjuffer en de platbuik zijn soorten die vaak bij tuinvijvers voorkomen. Nestkasten voor verschillende mezen zijn vaak succesvol. Als de bonte vliegenvanger voorkomt is het een leuk experiment de opening van een nestkast af te plakken tot half april, zodat de mezen deze broedplaats niet inpikken. Voor waarneming aan bomen is het natuurlijk niet nodig dat die in uw eigen tuin staan. Bij bomen in de onmiddellijke omgeving zijn ook goed waarnemingen te doen. Bladontplooiing, bloei, vruchtvorming, bladverkleuring en

bladval zijn goed waarneembaar bij berk, beuk, paardekastanje en zomereik. Van al deze soorten zijn beschrijvingen en waarnemingstijden te vinden op de website van de Natuurkalender, www.natuurkalender.nl

Eet een taartje bij de eerste tiftjaf

Houd het aantal waar te nemen verschijnselen beperkt en neem bij voorkeur verschijnselen waarover al gegevens van vele jaren beschikbaar zijn. Kies ervoor om alle stadia van een of twee soorten waar te nemen, bijvoorbeeld van een boom en een broedvogel. Later kunt u het aantal waarnemingen uitbreiden. Gebruik per jaar bijvoorbeeld een verjaardagskalender en hang die op een handige plek. Dan ziet u steeds welke activiteit er in de tuin te gebeuren staat. Hebt u geen jarige familieleden, dan kunt u ook taartjes eten bij het horen van de eerste tiftjaf!

Meer info: De Natuurkalendergids, Uitgeverij Roodbont 2005, ISBN 9075280599, € 11,50. www.natuurkalender.nl

COLUMN

ROMKE VAN DE KAA

Wegwerpklimaat

Ons klimaat verandert. Op zich is dat geen nieuws. Klimaten veranderen altijd, en soms dramatisch. Zoals tienduizend jaar geleden, aan het einde van de laatste ijstijd; toen veranderde ons land van een boomloze toendra in een weelderig bos. Het klimaat werd snel warmer. De wind en insecten brachten zaden van bomen terug, die zich tijdens de ijstijd ten zuiden van de Alpen hadden teruggetrokken. Het landijs smolt en de zeespiegel steeg razendsnel. Nu leven we weer in een tijd van opwarming. Warmteminnende insecten en planten rukken op naar het noorden. Steeds vaker zien we een koninginpage of een kolibrivlinder op onze vlinderstruik en in de tuinen verschijnen vijgen en palmen. In de bermten bloeit de bijenorchis. IJstijden vertonen een cyclisch patroon. Een warme periode duurt gemiddeld zo'n tienduizend jaar. Die tienduizend jaar zitten er nu bijna op en de verwachting van wetenschappers is dat we op de drempel van een nieuwe ijstijd leven. Voor een geoloog, die niet in jaren maar in duizenden en tienduizenden jaren rekent, is de huidige temperatuurstijging dan ook maar een rimpeltje in een veel grotere

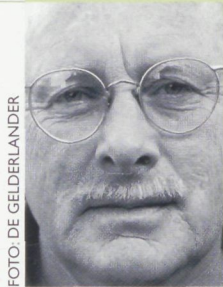

FOTO: DE GELDERLANDER

Auteur en
ex-kweker

golfbeweging. Hoe verder we vooruitkijken, hoe minder we ons druk hoeven te maken over een opwarming van een paar graden in honderd jaar tijd.

Moeten we ons dan ook niet opwinden over het uitsterven van planten en dieren? Nou nee, zal de geoloog zeggen, ook dat is vaker vertoond. Vroeger, tijdens het Carboon

– 360 tot 290 miljoen jaar geleden – groeiden hier palmen en boomvarens. Soorten ontstaan, en verdwijnen weer.

En toch knaagt er iets. Want deze keer zijn we geen speelbal van een golfbeweging, maar veroorzaken we de golven zelf. Ook al is het maar een minuscuul rimpeltje – we hebben het wel zelf op ons geweten. En dat geweten knaagt. Dat de natuur verandert is op zich niet erg. En dat planten en dieren uitsterven ook niet. Dat ik mimosa in mijn tuin kan planten, is zelfs geweldig. Maar wat erg is, is de achtteloosheid waarmee we dat uitsterven veroorzaken. De wegwerplant is allang uitgevonden en met het ontwikkelen van het wegwerpdier zijn we al aardig op weg. Nu werken we aan een wegwerpklimaat. Maar de volgende ijstijd zullen we niet tegen kunnen houden. Dat is dan weer geruststellend.

K L I M A A T VERANDERING

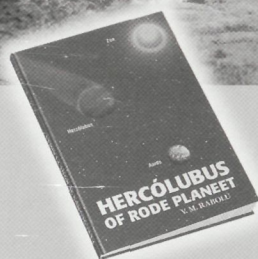
HET NADEREN VAN DE PLENET HERCÓLUBUS
EN DE GEVOLGEN VOOR DE AARDE

KLIMAATVERANDERINGEN

DE ATOOMPROEVEN EN DE OCEAAN

WERELDWIJDE EPIDEMIEËN

VULKAANUITBARSTINGEN, AARDBEVINGEN,
ORKANEN EN TSUNAMI'S

HERCÓLUBUS OF RODE PLENET

V. M. Rabolú

Het boek is te bestellen via:

www.hercolubus.nl

en in de boekhandel

NON-
FICTIE

WEER
HET
MAGAZINE VOOR WEERLIEFHEBBERS

Het Weer Magazine maakt de verwachting waar

Maak kennis met het enige
publiekstijdschrift over het weer
in Nederland. Het Weer
Magazine gaat in op de
achtergronden van ons weer en
klimaat. We belichten onder
andere het weer in het dagelijks
leven, we gaan in op de
klimaatverandering en kijken
terug naar belangrijke
weersgebeurtenissen. We
verklaren de weersver-
schijnselen en dit alles illustreren
we met schitterende foto's!

Wilt u ook zes maal per jaar Het Weer Magazine ontvangen voor
slechts € 22,95 per jaar? Dat kan eenvoudig via
www.hetweermagazine.nl. Bovendien ontvangt u één van de
bijzondere welkomstgeschenken. Op internet staan ook de
verkooppunten.

Meer informatie of een proefnummer aanvragen:
www.hetweermagazine.nl

Nu een half jaar **gratis** **groene stroom** van Oxxio!

Alle stroom van Oxxio
is groen en opgewekt
met waterkracht,
één van de mooiste
vormen van
duurzame energie.

Stap over via
www.oxio.nl
of bel gratis
0800 1401

Sinds 2005 is Oxxio
erkend meetbedrijf
en introduceerden
we als eerste een
slim energiemeet-
systeem met veel
voordeel voor u:

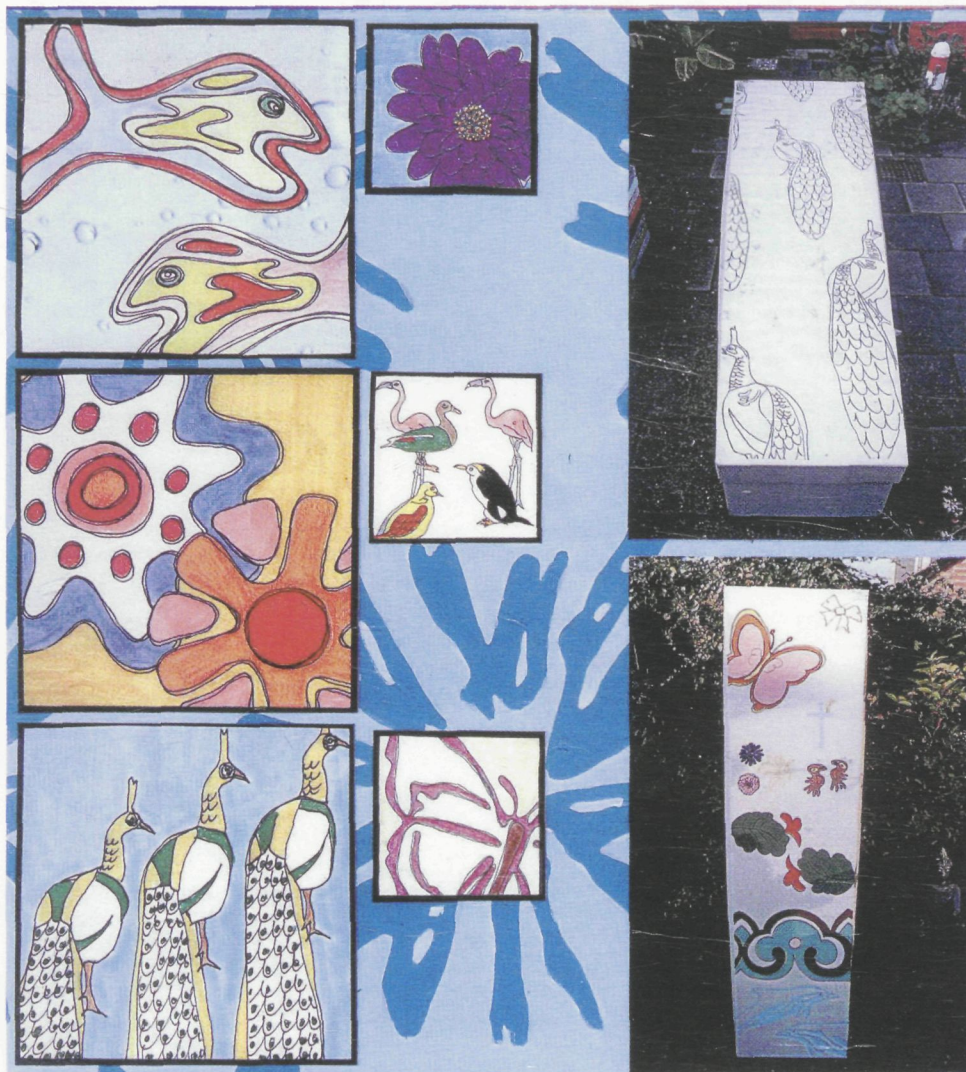
- Online inzicht in uw energie-
verbruik.
- Nooit meer zelf meterstanden
doorgeven.
- Meten is weten is besparen.

Dezelfde energie goedkoper **oxio**

* Aan deze actie zijn voorwaarden verbonden. Vraag ernaar of kijk op www.oxio.nl

De laatste tijd zijn er diverse kartonnen uitvaartkisten op de Nederlandse markt geïntroduceerd. De consumenten vragen steeds vaker om deze kisten. Karton is goedkoop, licht, recyclebaar en makkelijk afbreekbaar. Kortom, een milieuvriendelijk alternatief voor spaanplaat. Maar de uit Engeland geïmporteerde Eco-Coffin is al jaren op de markt en wordt nauwelijks gebruikt. Slagen de nieuwe generatie kartonnen kisten er wel in de Nederlandse markt te veroveren?

TEKST: MARJON WEIJZEN

GEDECOREERDE DOOSKISTEN VAN KARTON.

Afscheid in karton

Bij de crematie van haar man koos Julia Mesdag uit Dalfsen voor een kartonnen kist. "Chris zou het zonde hebben gevonden om veel geld uit te geven aan een kist", zegt Julia. "We vonden al die kisten bovendien heel lelijk. Chris overleed plotseling en ik vond het een mooi idee om de kist te beschrijven. Zo konden we hem nog wat laatste woorden meegeven." De kist, een soort schoendoos in de vorm van een grafkist, stond de dagen voor de uitvaart in de huiskamer, met een potje met viltstiften erbij. Iedereen die kwam om afscheid te nemen, mocht iets op de kist schrijven. Binnenkant, buitenkant en deksel werden helemaal beschreven. Julia: "Net als bij een been in het gips. Het paste bij Chris."

Dubbelzijdig plakband
Linda Damhuis van Nederlands grootste kistenleverancier Bogra ziet geen duidelijke milieuvoordelen, en qua emotionele waarde en piëteit vindt zij karton minder dan spaanplaat. "We horen al vaak: 'Moeder was meer waard dan een spaanplaat kist.' Dus laat staan dat we met karton aankomen. Kartonnen kisten zijn bovendien niet goedkoper dan kisten van spaanplaat." Bogra heeft de afgelopen jaren ervaren dat er weinig vraag is naar kartonnen kisten. "Minstens vijftien jaar geleden schaften we een partij van vijftig kartonnen kisten aan en we hebben er tien jaar over gedaan om die te verkopen." Dorien de Nijs, van Dorien de Nijs Uitvaartbegeleiding in Vught, heeft het ook al niet op karton. Ze heeft er drie keer mee gewerkt, waarvan één keer tijdens

een begrafenis in de regen. "Om de kist te sluiten hebben we dubbelzijdig plakband gehaald. En ik hield mijn hart vast bij het laten zakken." Eén kist staat bij een mevrouw op zolder. "Die wilde graag een kartonnen kist. Niet voor het milieu. Maar omdat ze het zonde vond om veel geld uit te geven voor een kist die maar een paar uur gebruikt wordt en dan de grond in gaat."

Doorbraak

Maar als het aan Marina Jager ligt komt de doorbraak er wel. Sinds een jaar importeert zij kartonnen kisten uit Zweden. Jager verkocht in 2005 zo'n veertig kisten. Een stuk of tien daarvan gebruikte zij in haar eigen bedrijf. "De eerste bestelling kwam van een directeur van een kartonfabriek. In het algemeen wordt de kartonnen kist

gebruikt door klanten die het milieu een warm hart toedragen. Mensen die het belangrijk vinden dat de kist van natuurlijke materialen is gemaakt. Ze baren ook wel op in de slaaphouding. Omdat er in de kist twee met houtwol gevulde matrasjes liggen is de kist ook heel geschikt om de overledene erin op te baren." Jager presenteert de kartonnen kist beslist niet als een goedkoop alternatief, maar als een milieuvriendelijk alternatief voor spaanplaat.

Dooskist

Uitvaartverzorging UVZ uit Hoogland liet op verzoek van een klant een kartonnen kist ontwerpen en vervaardigen door CoModel-ServePacking uit Asten. Deze 'Dooskist' is gemaakt van veelal gerecycled karton, gemaakt uit oude kranten. Is deze kist milieuvriendelijker dan een houten kist? Roel Wever van CoModel-ServePacking: "Het papier is in ieder geval al diverse keren gebruikt en krijgt dan als eindbestemming: grafkist. Dat vinden veel mensen een sympathiek idee." Gré ter Braake van UVZ vertelt dat de Dooskist boven verwachting aanslaat: "We hebben het eerste halfjaar van 2006 al meer verkocht dan we voor het hele jaar begroot hadden: 40 kisten."

Sarcofaag

Patrick Knoben van Seker verkoopt milieuvriendelijke uitvaartbenodigdheden, waaronder diverse kartonnen uitvaarkisten. Sinds januari 2006 heeft Seker zelfs vier lijnen kartonnen kisten, waaronder een model dat zonder gereedschap of lijm zelf in elkaar te zetten is. Uit Engeland importeert Seker een kartonnen designkist: de 'Ecopod'. Een soort sarcofaag, ook leverbaar in bladgoud. Het meest bekend is echter de 'Coffin Cover'. De 'Coffin Cover' bestaat uit een kartonnen binnenkist met een herbruikbare buitenkist van eikenfineer. Die moet de uitvaartondernemer aanschaffen. Maar wie wil, kan de kartonnen binnenkisten ook los gebruiken. Ze zijn aanzienlijk goedkoper dan de andere modellen kartonnen kisten.

Bestseller?

Kartonnen kisten kunt u gemakkelijk betekenen, beschilderen of beplakken. Maar of ze een succes worden op de Nederlandse markt hangt af van de vraag ernaar. Knoben: "Binnen de uitvaartbranche kom ik veel weerstand tegen, voortkomend uit onwennigheid of uit slechte ervaringen in het verleden. Maar de techniek heeft in twintig jaar niet stilgestaan. De kisten zijn nu in alle opzichten goed." Een kartonnen

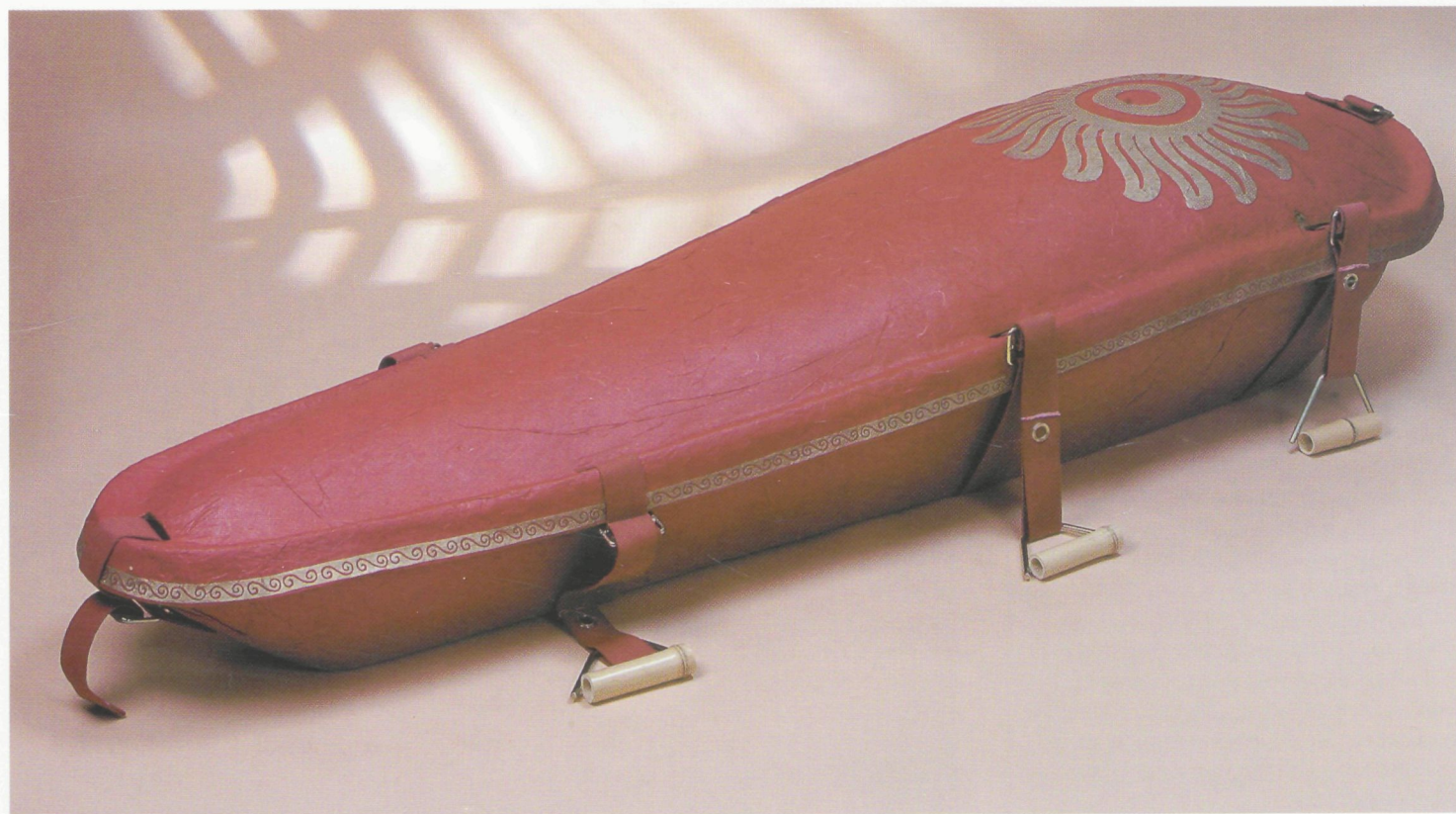
kist kán qua milieubelasting beter scoren dan de meest milieuvriendelijke houten kist (van onbehandeld FSC-hout uit Nederland). Voorwaarde is wel dat er in de kist geen milieubelastende materialen en lijmen verwerkt zijn. De 'Dooskist', die CoModel-ServePacking uit Asten fabriceert (met gerecycled karton dat uit België en Duitsland komt), en de binnenkist van Seker (geproduceerd net over de grens in Duitsland) zijn veel minder milieubelastend dan de ingevlogen modellen. De prijs van kartonnen kisten kan, mits grootschalig geproduceerd, nog sterk zakken. En kan dan beduidend lager uitkomen dan de prijs van een houten kist, ook al is die van spaanplaat. Er zit dus zeker potentie in karton. Voorlopig zijn de meeste uitvaartondernemers en kistenleveranciers echter nog huiverig. U zult er dus om moeten vragen.

Meer info:

A-part uitvaartzorg BV, Dronten,
tel. (0321) 31 61 74
www.jageruitvaartzorg.nl
www.dooskist.com
www.seker.nl

DE NAMEN VAN DE OVERLEDENE EN DIENS VROUW ZIJN
GEFINGERD.

KARTONNEN DESIGNKIST, UIT ENGELAND GEIMPORTEERD DOOR SEKER.

Breda is een van de duurzaamste gemeenten in Nederland, volgens de lokale duurzaamheidsmeter. Om Breda als duurzame stad op de kaart te zetten liet de gemeente een Groene Kaart ontwikkelen, een klein op te vouwen en informatieve folder. Met de maakster hiervan, Renate Foks, fiets ik een dag rond in de Baronie, een streek met bossen, landgoederen en uitgestrekte landerijen waar Breda het hart van vormt. Op het programma staan vooral duurzame kinderattracties. Om die te testen gaan Renates dochter Marijne (7) en mijn zoon Yannick (4) mee.

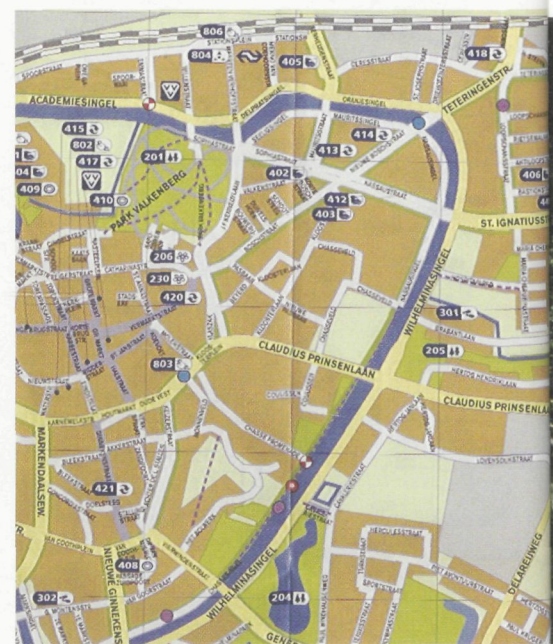
FIETSEN MET DE GROENE KAART VAN BREDAS

Bossen en boerderijen in de Baronie

Mijn aanhangfiets blijft thuis, want Yannick zit toch liever bij mij achterop. Renate en Marijne staan, wél met aanhangfiets, om kwart voor tien in de startblokken op het Stationsplein (nummer 806 van de Groene Kaart) in Breda. We fietsen door het stadspark Valkenberg (201) langs de Grote Markt, waar een grote tweedehands markt (417) wordt opgebouwd. Breda heeft veel kringloopwinkels – op de Groene Kaart tel ik er negen. En er zijn er nog bijgekomen. Op de website van het Milieu Educatie Centrum (MEC) staan wel twintig adressen. Renate wijst me op een nieuwe Vindingrijk kledingwinkel in een historisch pand in het centrum. De binnenstad van Breda is prachtig: een sfeervol historisch centrum, park Valkenberg met zijn monumentale bomen, grasvelden, paviljoens en speeltoestellen, en mooie moderne architectuur zoals het Chassé Theater. Wij fietsen snel de stad uit naar het zuidwesten, naar boerderij de Kleine Meren, het beginpunt van fietsexcursie ‘Fiets de Rith’. Ondertussen passeren we een aantal vluchtheuvels die met sedums (vetplanten) bedekt zijn. Een mooie vorm van ecologisch groenbeheer. Breda loopt voorop in het ontwikkelen van alternatieven voor chemische onkruidbestrijding.

MelkDrive
“Zijn we er al bijna?” verzuchten de kinderen als we onder de rondweg doorrijden. Meteen daarna ruiken we het boerenland. Een kleinschalig landschap (118): weilanden doorsneden met houtwallen, kronkelige wegen met bomen erlangs, veel agrarische bedrijven, opgetrokken uit naoorlogs steen en beton. Op het erf van de melkveehouderij van de familie Verschuren (712) wacht ons een aangename verrassing. Er staat een automaat waaruit je verse rauwe melk kunt tappen. Boerin Anja Verschuren noemt het een MelkDrive. Een rare naam, voor een ‘melktap’: het apparaat heeft meer weg van een koffieautomaat dan van een McDonald’s restaurant. Maar een lovenswaardig fenomeen is het zeker. Voor € 0,70 tap je op de Kleine Meren een liter melk. Rauwe melk dus. Dat de Europese Unie het toestaat is een wonder. Marijne is enthousiast: “Lekker, en”, voegt ze er wijs aan toe: “gezond”. Yannick moet even wennen aan de smaak, maar is verkocht als hij de koeien eenmaal heeft gezien. We nemen nog een jerrycannetje mee voor onderweg. “Een goed initiatief voor de volgende editie van de Groene Kaart”, zegt Renate. “Consument en producent ontmoeten elkaar en dat scheelt veel voedselkilometers.” Bovendien leren kinderen waar de melk vandaan komt. Dat is voor de Verschurens ook de belangrijkste reden om deel te nemen aan

de fietsexcursie. ‘Fiets de Rith’ beleefde al zijn zevende zomer. Het principe is simpel: op de Kleine Meren krijg je een fietsroute mee van 38 kilometer door het gebied rond Rijsbergen. Een landschap van open beekdalen en hoge zandruggen. Lunchen doe je op Recreatief Agrarisch Natuurbedrijf de Menmoerhoeve (707) en ’s middags bezoek je een boerenbedrijf naar keuze. Je kunt kiezen voor een palingkwekerij (714),

een asperge- en wijnboerderij (713), een kaas- (710) of ijsmakerij (718), of voor kersenkeukerij De Lieshof, waar kersen onder glas gekweekt worden. Het unieke van deze fietsroute is dat je hem ook individueel of in kleine groepen kunt doen. Geen van de excursiebedrijven werkt biologisch; wel besteden veel bedrijven aandacht aan natuur- en milieuaspecten. Op de Groene Kaart van Breda staat trouwens maar één te bezoeken biologisch bedrijf: biologisch-dynamische zorgboerderij De Beukenhof (711). Blijkbaar vormt de zandgrond hier geen vruchtbare bodem voor biolandbouw.

Speelbos en kasteel

Nadat we de kalfjes en droogstaande koeien in de stal hebben bekeken en voorzichtig de boerderijhond hebben geaaid stappen we weer op onze fietsen. Op de Groene Kaart zie ik dat we door de bossen bij Hellegat (103) naar Effen gaan fietsen en vandaar door het Mastbos (126) richting Ulvenhout. We stoppen onderweg in Speelbos Boeverijen (506), vlakbij kasteel Bouvigne. Het speelbos is een kruising tussen een bos en een speeltuin. Je mag er vrijuit struinen, graven en bouwen, maar er zijn ook allerlei speeltoestellen van natuurlijke materialen, een heuse kabelbaan, een touwbrug, een openluchttheater, een fort, een moeras en een grote picknickweide. Het is woensdagmiddag en er zijn heel wat kinderpartijtjes. Met knapzakjes over de schouder loopt een groepje door het fort, een grote zandheuvel met een gracht eromheen. Kinderen hebben bruggetjes gemaakt van boomstammen. Marijne zakt erdoor en haalt een natte voet. Ze trekt even een vies gezicht, maar klimt

Adressen

MelkDrives

Op dertien boerderijen, verspreid door Nederland, maar vooral in Gelderland: www.vriendenvanhetplatteland.nl

Foks, milieu-advies en -educatie

Postbus 464, 5600 AL Eindhoven
tel. (040) 282 01 71
foks@milieu-educatie.nl
www.milieu-educatie.nl

gauw weer door. De natte voet droogt snel genoeg. Mijn stadskind Yannick vraagt angstig of er beren en wolven zijn, maar laat zich na een tijdje op sleeptouw nemen door Marijne, die duidelijk meer gewend is aan natuur. Renate vertelt ondertussen over de Groene Kaart van Breda: "Bijzonder is dat hij ten dele bekostigd is door de afdeling Parkeren. Juist omdat het fietsen er zo door bevorderd wordt." Op de kaart staan onder het kopje 'verkeer en vervoer' de fietsenstallingen van Breda aangegeven en ook de standplaatsen van Greenwheels deelauto's. *(lees verder op pagina 66)*

GreenMaps

Het Green Map netwerk verbindt wereldwijd lokale initiatieven voor duurzaamheidsplaattegronden. Een Groene Kaart of Green Map is een verzamelpunt van informatie over natuur, milieu en duurzaamheid. Soms staat deze informatie in een kaart, vaak wordt een kaart gecombineerd met een website, en soms is er alleen een website gemaakt. Het gaat altijd om lokale initiatieven, waarbij naast het product, ook het proces duurzaamheid moet versterken. Er wordt een internationale symbolentaal gebruikt, ontwikkeld voor natuur, milieu en duurzame ontwikkeling. Het concept is informeel. "Bijna anarchistisch", zegt Renate Foks van Foks, milieu-advies en -educatie. "Daardoor is de website wel wat chaotisch." Dat valt mee. De informatie is handig geordend per werelddeel en per land, met veel links naar initiatiefnemende organisaties en personen. Alleen is het moeilijk te achterhalen in hoeverre een Green Map is bijgevoegd. De organisatie bestaat sinds 1995. Inmiddels zijn er 237 kaarten gemaakt, variërend van een zelfgetekend postertje tot professioneel gedrukte kaarten in grote oplages en websites. In Nederland zijn er Groene Kaarten gemaakt van Breda, Eindhoven*, Gouda*, Noord-Brabant, Rotterdam Alexander en Utrecht*. De nieuwste is van Amsterdam. Een digitale versie, met 90 duurzame plekken, vindt u op www.amsterdam.nl. Van het stadsdeel Bos en Lommer is een papieren versie met 20 tips verkrijgbaar bij het stadsdeelhokantoor. Kaarten voor andere stadsdelen zijn in ontwikkeling, net als een Groene Kaart voor het Land van Cuijk/Maasvallei en voor Wijk bij Duurstede. Renate maakte kaarten van Eindhoven, Noord-Brabant en Breda. Ook zijn er kaarten van veel Europese steden, zoals Kopenhagen, Parijs, Berlijn, Athene, Reykjavik, Dublin, Londen, Warschau, Lissabon en Barcelona. Natuurlijk zijn er vooral veel kaarten van Amerikaanse steden. Maar ook Japan kunt u goed verkennen aan de hand van Green Maps. Meer info: www.greenmap.org en www.greenmap.nl
* niet meer verkrijgbaar/online.

Bredase rassen en gewassen
 Het laatste stukje naar het MEC (502) fietsen we weer door prachtig cultuurlandschap (149, 228). Yannick en Marijne ruziën over de aanhangfiets. Wie er op het zadel moet en wie op het zitje mag. We steken het riviertje de Mark over, fietsen door het dorpje Ulvenhout en komen dan bij het landgoed Wolfslaar, het MEC en kinderboerderij Wolfslaar. Ook op de kinderboerderij is het druk. En ook hier veel kinderfeestjes. De uitbater blijkt een volmaakte kinderentertainer. Wel jammer dat hij geen biologische producten in zijn assortiment heeft. Maar Marijne en Yannick genieten evenzeer van een niet-biologisch ijsje en rennen daarmee naar de varkens. Er valt genoeg te beleven op de kinderboerderij en bij het MEC. Er zijn speeltoestellen van duurzaam robiniahout, een speelobject dat op zonne-energie werkt (vandaag helaas buiten werking), stapelmuren, een moestuin, een tentoonstelling over vleermuizen en natuurlijk zijn er geiten, kippen en varkens. Bijzonder zijn de echt Brabantse rassen, zoals het Kempisch heideschaap, de Bredase kraaikop en het Chaams hoen. Ook in de moestuin worden Bredase rassen geteeld, zoals de Bredase aardbei, de Bredase abrikoos en de Bredase tuinboon. Dit jaar worden deze en andere vergeten groentes gebruikt in de keuken van restaurant Wolfslaar. Directeur van het MEC Ruud Oosterhof: "Helaas produceren we niet genoeg om deze streekgewassen een vaste plek op de menukaart te geven." Hij beveelt het toprestaurant van harte aan: "Breda heeft geen biologische restaurants. Maar Wolfslaar komt het meest in de richting. De koks gebruiken, vanwege de kwaliteit, zoveel mogelijk biologische producten. En ze hebben van zes tot acht uur een heerlijk en voordelig tweegangenmenu." Maar wij doen onze kinderen, moegespeeld, moegetrapt en moegezeten, vandaag een groter plezier met een frietje in de trein.

Fietsverhuur

Wie met kinderen gaat fietsen en vanaf het station vertrekt, kan het beste zijn eigen fiets meenemen. Op het station zijn OV-fietsen te huur (voor pashouders € 2,75), en 'gewone' NS-fietsen (€ 6,50). Bij deze laatste is een kinderzitje te huur. Het station heeft één (achterop)zitje te huur; reserveren is dus raadzaam. Automobilisten kunnen vanaf het MEC vertrekken, daar zijn vijf fietsen met zitjes te huur (€ 5,- per fiets, € 2,- per zitje).

Overnachten

NATUUR- EN BOERDERIJCAMPINGS

Op de Groene Kaart van Breda staan acht minicampings:

Minicamping De Schellehoeve

Boerenbaan 11, Alphen,
 tel. (013) 508 26 92 / 06 25 27 87 52

Minicamping 't Kopske

Ruiterspoor 49, Den Hout,
 tel. (0162) 43 54 44

Boederijcamping De Bellehoeve

Bellendreef 16, Etten-Leur,
 tel. (076) 501 63 87

Minicamping 't Breedschots Akkertje

Oekelsestraat 2a, Rijsbergen,
 tel. (076) 596 60 93 / 06 50 49 63 88,
www.tbreedschotsakkertje.nl

Natuurcamping Bergvlietse bossen

Ter Aalst 11, Den Hout,
 tel. (076) 561 20 47 / 06 51 98 48 42

De Menmoerhoeve

Zundertseweg 66, Etten-Leur,
 tel. (076) 596 16 02

Camping De Beekhoek

Oude Beekhoek 2, Ulvenhout,
 tel. (076) 561 35 87

De Gangerhoeve

Sprundelsebaan 2A, Klein-Zundert,
 tel. (076) 597 69 82,
www.hoevelogies.nl

PAALKAMPEREN

Rondom Breda zijn tien plaatsen waar u gratis in de natuur mag kamperen. Er is een paal met drinkwater en verder niets. Paalkamperen is een initiatief van Staatsbosbeheer. U kunt op een paalkampeerterein voor een paar nachten uw tent opslaan. De paalkampeertereinen staan op de Groene Kaart van Breda.

Informatie

Groene Kaart Breda

Projectbureau NME, gemeente Breda,
 2e druk, 2003. Verkrijgbaar bij onder andere VVV en MEC (gratis).

Milieu Educatief Centrum (MEC) Breda

Wolfslaardreef 95, 4834 SN Breda,
 tel. (076) 529 44 59
 Open 1 april t/m 30 sept.: di. t/m vr.:
 9.00-17.00 uur, zo. van 11.00-17.00 uur.
 Openingstijden kinderboerderij:
 di. t/m zo. 9.00-17.00 uur.
 Speurtochten: 4-6 jaar: 'Je neus achterna',
 7-10 jaar 'Bollen, knollen en drollen'
 (€ 2,-). In september: tentoonstelling
 vleermuizen. www.mecbreda.nl

Landgoed en Restaurant Wolfslaar

Wolfslaardreef 100-102, 4803 EV Breda,
 tel. (076) 560 80 00
 Reserveren: tel. (076) 560 80 08
 Restaurant open: lunch ma. t/m vr.
 12.00-14.00 uur;
 diner ma. t/m za. 18.00-22.00 uur.
www.wolfslaar.com
www.salonvandesmaak.com

Speelbos Boeverijen,

nabij kasteel Bouvigne Duellaan (via
 Bouvignedreef, 1e laan links)
www.staatsbosbeheer.nl/doen/dagjeuit/

Fiets de Rith

De Kleine Meren
 Hellegatweg 31, 4891 ST Rijsbergen,
 tel. (076) 521 83 58 / 06 20 12 02 81
 Mei t/m sept. op di. en do. vertrek om
 10.00 uur, € 15,- p.p.
www.fietsderith.nl

Siebe (42): clown, performer,
clowndocent, trainer

Philia (44): juf

Silke (8), Prisca (8), Vera (5)

Inkomen: bovenmodaal

Percentage biologisch: 85

VoedselVoetafdruk: 0,90 ha

TEKST EN FOTO: SABINE HORSTING

Waarom kies je voor biologisch?

Philia: "Vooral omdat het gezond is voor de kinderen. Als je hen de eerste jaren goede voeding geeft bouwen ze een stevige basis op om de gifstoffen, die ze toch ook binnen krijgen, op te vangen. Met goede vezels bouw je een goede celstructuur op. Toen de kinderen klein waren vonden we vooral de kindermelen ideaal. Wij willen niet dat onze kinderen net zo dik worden als de kinderen

'Groente, melk, kwark,
pasta en granen kopen we
biologisch.'

in Amerika door het vele vlees en snoep. Wij eten ook biologisch vanwege het milieu en het welzijn van dieren. Er worden zoveel bestrijdingsmiddelen gebruikt in de reguliere landbouw, en het houden van dieren is puur op productie gericht. In reguliere winkels staan producten me vaak tegen, alsof ik het chemische eraan vóórproef. Soms zien ze er lekker uit en heb ik er zin in, dan koop ik ze wel.

Bio vind ik wel schreeuwend duur, hoewel de gewone producten bij Albert Heijn ook duur zijn. Je moet goed kijken wat je koopt. Biologisch brood is bijvoorbeeld niet duurder en van regulier brood moet je twee keer zoveel eten. Groente smaakt bovendien zo lekker. Biospruitjes zijn gewoon zoet! We kopen ook wat selectiever in, iets extra's doen we niet snel. Producten zoals diksap en ahornsirop, waar veel mineralen in zitten, zijn kostbaar in de aanschaf, maar we doen er lang mee. Al met al geven we veel uit aan eten, maar verder hebben we een sobere levensstijl. We drinken nauwelijks alcohol, we

0,90 ha

Siebe, Philia, Silke, Prisca en Vera

gaan niet ver weg op vakantie en kopen niet vaak kleren. Aan het einde van de maand zitten we niet krap!

Het leuke aan natuurwinkels is dat ze veel persoonlijker zijn, je kent iedereen en de sfeer is open. Het personeel is ook van een ander kaliber."

Wat wel en wat niet biologisch?

"Spa, sinaasappelsap, crodino, ijs, bladerdeeg en kant-en-klare koffie kopen we bij de gewone supermarkt. Soms ook koekjes en kaas voor door het eten. Kaas voor op het brood kopen we wel biologisch. Groente, melk, kwark, pasta, granen, eigenlijk de rest, kopen we biologisch."

Waar doe je je boodschappen?

"Bij verschillende natuurwinkels. Sommige producten zijn bij de ene winkel goedkoper dan bij de andere, en één keer per week bij Albert Heijn of Super de Boer."

Hoe haal je je boodschappen?

"Altijd op de fiets, meestal in combinatie met het naar school brengen en van school halen van de kinderen."

Wat is je Gouden Tip?

"Wij drinken elke dag wel een paar keer sleedoornsap met kokend water en een beetje citroensap. Heerlijk!"

Iedereen wil wonen in een prettig én gezond binnenklimaat. Dit klimaat is deels afhankelijk van de luchtvochtigheid, de luchtkwaliteit, de temperatuur en de hoeveelheid licht. Het installeren van een warmtepomp en warmtemuur vormt een stap in de duurzame richting.

TEKST: DAPHNE DOEMGES-ENGELN

DUURZAAM, COMFORTABEL EN GEZOND

Warmte uit de muur

Wie de vergader-
ruimte binnen-
komt die deel
uitmaakt van de
expositie Werelds
Wonen van De

Kleine Aarde, zal niet direct iets bijzonders zien aan de muren. Toch is één van de wanden anders dan anders. Het is namelijk een warmtemuur.

Vaak wordt in Nederland automatisch gekozen voor een aanvoertemperatuur van 90 °C en een retourtemperatuur van 70 °C in een centrale-verwarmingssysteem. Maar Lage Temperatuur Verwarming (LTV) met stralingswarmte (zoals de warmtemuur) is een stuk duurzamer dan een traditioneel cv-systeem met radiatoren, omdat er energie wordt bespaard. "En het zorgt ook nog eens voor een aangename temperatuur en binnenklimaat", aldus Huibert Boer, teamleider educatie en innovatie bij De Kleine Aarde. "Nog een voordeel is dat warmtemuren minder lucht- en dus minder stofcirculatie veroorzaken dan een 'traditionele' verwarming met radiatoren. Ideaal dus voor mensen met allergieën en irritaties aan de luchtwegen. De warmtemuur past daarom perfect in een allergeenvrij huis."

'Nooit te warm of te koud'

In de warmtemuur liggen leidingen waar warm water van zo'n 35 tot 45 °C doorheen stroomt, waardoor de wand opwarmt. Deze warmte straalt vervolgens van de muur de ruimte in. Boer: "Het systeem in de wand zorgt voor een langzame opwarming en afkoeling. Hierdoor is de ruimte niet snel te warm of te koud; dat geeft een prettig gevoel. En, niet te vergeten, de warmtemuur ziet er ook nog mooi uit. In ons geval is de muur afgewerkt met leemstuc. Dit materiaal heeft het voordeel dat het niet alleen reuk absorbeert, maar ook vocht en warmte reguleert. Leem kan dus een positief effect hebben op de luchtvochtigheid in een ruimte. Daarbij is leemstuc verkrijgbaar in alle vormen en kleuren. Maar een warmtemuur is ook mogelijk bij andere vormen van stucwerk. Materialen als hout of kunststof zijn als wandbekleding minder geschikt in combinatie met een warmtemuur."

Warmtepomp

De warmtemuur geeft een optimaal rendement in combinatie met alternatieve warmtebronnen, zoals zonnearmsystemen, warmtekrachtkoppelingen en warmtepompen. De warmtemuur bij De Kleine Aarde is gekoppeld aan zo'n warmtepomp. Deze pomp haalt warmte uit de omgeving. Zoals uit de bodem, maar dat kan ook uit water

of lucht zijn. Het gaat in alle gevallen om warmte die onbeperkt en kosteloos is. "De pomp die wij hier hebben, gebruikt bodemwarmte uit een put van 70 meter diep. De warmte uit de bodem – die een constante temperatuur van 12 °C heeft – wordt gebruikt om het water van de verwarmingsinstallatie naar een aangename temperatuur te brengen." De pomp die nodig is om de warmte uit de bron vrij te maken, gebruikt vele malen minder energie dan de vrijkomende energie. Hierdoor wordt energie gewonnen. Het rendement van dit proces is vooral afhankelijk van het verschil in temperatuur tussen warmte van de bron en de gebruikstemperatuur. Hoe kleiner dit verschil hoe beter het rendement. Daarom is het ook aantrekkelijk om een warmtepomp te combineren met een Lage Temperatuur Verwarming (LTV). Het systeem zorgt dag en nacht voor een gelijkmatige warmte in de gehele woning.

Regelbare temperatuur

Groot voordeel van de warmtepomp is dat deze niet alleen kan worden gebruikt voor de ruimteverwarming van de woning. De pomp kan ook functioneren als klimaatstelsel; een combinatie van verwarmen en koelen van de woning. Een warmtepompstelsel is daarnaast bruikbaar voor alleen verwarming van het tapwater: de warmtepompboiler. Hierbij wordt de warmte enkel gewonnen uit de ventilatielucht. Een combiwarmtepomp ten slotte zorgt voor verwarming van zowel de ruimte als het tapwater. Een warmtepompstelsel is niet mogelijk bij bestaande bouw, maar bijvoorbeeld wel in een nieuwbouwhuis voor particulieren.

Een warmtepompstelsel in combinatie met LTV is alleen zinvol bij een goede isolatie van het huis. In een goed geïsoleerde nieuwbouwwoning met vloerverwarming blijkt in de praktijk een aanvoertemperatuur van 30 °C voldoende te zijn om de woning op temperatuur te houden. Doordat vloer- of wandverwarming meer stralingswarmte afgeven, kunnen bewoners de luchttemperatuur een paar graden lager instellen. Dat bespaart energie. Boer voegt toe: "Dat nieuwbouwhuizen tegenwoordig zo goed geïsoleerd zijn, betekent ook dat als in de zomer de hitte eenmaal in huis zit, deze er langer blijft hangen. Gevolg is dat mensen vaak een losstaande airco-unit kopen. Maar hiermee blazen ze alle energiewinst de lucht in. Dat is natuurlijk zonde! Het voordeel van een warmtepomp is dat deze ook kan koelen, maar dan wél op een duurzame manier."

Zuinig en veilig

Lage Temperatuur Verwarming (LTV) zorgt naast een lager energieverbruik voor onder meer een betere binnenluchtkwaliteit en een aanzienlijk beter warmtecomfort. Traditionele radiator-systemen warmen op tot 90 °C. Al vanaf 40 °C kunnen bij aanraking met de huid verbrandingsverschijnselen optreden. Dat risico is bij LTV vrijwel nihil. En in tegenstelling tot traditionele radiatoren kun je je aan wand-, vloer- en luchtverwarming niet stoten of erover struikelen; ze staan niet in de weg. (Bron: www.senternovem.nl/lvtv)

Feiten en cijfers over het warmtepompstelsel

Een warmtepomp bespaart circa 30 tot 50% energie ten opzichte van een cv-ketel.

Het rendement van een warmtepomp wordt uitgedrukt in de Coëfficiënt Of Performance (COP). Een COP van 1 betekent dat de warmtepomp net zoveel energie gebruikt als hij aan warmte weer afgeeft. De huidige elektrische warmtepompen hebben een COP tussen 3 en 5. Een COP van 3 betekent een rendement van 300%. Een warmtepompstelsel met een COP van 3 tot 5 stoot 10 tot 50% minder CO₂ uit dan een verwarmingssysteem met een hr-ketel. (Bron: www.milieucentraal.nl)

Een elektrische warmtepomp is zeer betrouwbaar. Hij gaat bijna twee keer zo lang mee als een cv-ketel (25 tot 30 jaar) en heeft veel minder onderhoud nodig. (Bron: www.duurzame-energie.nl)

Een individuele warmtepomp voor een LTV komt neer op € 5.000,- tot € 9.000,- per woning. Een gasgestookte warmtepomp kost circa € 7.000,-. Naar verwachting zullen warmtepompen in de nabije toekomst goedkoper worden en een hoger rendement opleveren. (Bron: www.milieucentraal.nl)

Meer info: www.energietuin.nl of www.stichtingwarmtepompen.nl

Tierrafino

Leembouw Nederland 2e Helmersstraat 51 1054 CD Amsterdam Tel. 020 689 25 15

Tierrafino is producent en leverancier van alle leembouwprodukten:
Tierrafino Leempleister / Tierrafino Base grove basis leempleister
Tierrafino Contact primer / Tierrafino Fix leemfixatief
Tierrafino Stone original Tadelakt / Tierrafino ipaint leemverf
Tierrafino Lustro leem-glansstuc / Tierrafino Tpaint leem-stucverf

info@tierrafino.nl / www.tierrafino.nl

De Tigchelkachel

*Een plezier om te stoken,
een genot om je te warmen.*

**TIGCHELKACHELS & FINOVENS
TIGCHELAAR TEGELKACHELS**

Haedstrjitte 24-26 9008 SR Reduzum
Telefoon: 0566 602171 Fax: 0566 601971
www.tigchelkachel.nl info@tigchelkachel.nl

winkels voor natuurlijk wonen

Atrium daalseweg 109 nijmegen tel: 024-323 45 41
Atrium wielakkerstraat 14 arnhem tel: 026-351 02 04
Vanbinnen mariniersweg 1 rotterdamtel: 010-240 93 79

www.debundel.com

DAKBEGROEIING

*Rozenbogerd 2 - 5301 KD Zaltbommel
Tel. 0418 - 512927 - Fax 0418- 515 277
www.ekogras.com*

*Tevens leverbaar als
DOE-HET-ZELF pakket*

leemstuc tadelakt kalk/verf

Ecodecor

verbeelding brengt ons overal
www.ecodecor.nl
06-42403282

AURO

NATUURVERVEN

Website: www.auro.nl

Email: info@auro.nl

Tel: 035 - 69 45 717

Fax: 035 - 69 41 799

sta op
natuur

Auro producten worden mede mogelijk gemaakt door
zonlicht, natuurlijke grondstoffen,
inzet en enthousiasme van de makers en leveranciers

Genieten van energiebesparing...

Deze massieve speksteenkachel spaart enorm veel brandhout en ook het milieu (geen broeikaseffect, rendement $\pm 90\%$ en $< 0,1\%$ CO). U kunt zelfs dennenhout of populier stoken! Met de behaaglijke speksteenwarmte is het alsof altijd de zon schijnt en geen koude voeten meer. Stralingswarmte of infrarood is ook gezond en droogt de lucht niet uit. Geniet elke avond van 2 uur vlammspel en de kachel blijft 24 uur zalig warm. Daaraan herken je een *echte* massieve speksteenkachel. Meer dan 60 basismodellen van klassiek tot modern, met gekleurde steendecoraties, bakovens en ook maatwerk.

TULIKIVI

't Is buiten gewoon kil

Toonzaal in uw buurt en een gratis brochure :

- » Surf op internet: www.130.speksteen.com
- » Bel 078/639 04 76 Fax 078/639 04 82
- » Zend deze coupon aan TULIKIVI Nederland
Archimedesstraat 12, 3316 AB Dordrecht

Naam : _____

Straat, nr : _____

Postcode, plaats : _____

Tel : _____ e-mail : _____

DKA 09-6

Koken met de zon spaart CO₂

De zon als fornuis gebruiken: voor een groot deel van de Bhutanese vluchtelingen in Nepal is dit straks realiteit (en bittere noodzaak). Het zonneovenproject van Stichting Vajra en Stichting Vluchteling is een van de veelbelovende projecten binnen de klimaatcampagne HIER van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

TEKST: MAIKE NELISSEN

Een zonneoven is een grote parabolische schotel, met in het brandpunt een constructie om een zwarte pan in te zetten. De schotel is van binnen bekleed met sterk reflecterende stroken van aluminium. Door de reflectie van zonnestralen kan er in de pan gekookt worden. Vandaar de naam: *solar cooker*. Het mooie van een zonneoven is dat er geen brandstof nodig is, behalve de zon, een 'oneindige' energiebron. Hiermee bespaart de zonneoven aanzienlijk aan uitstoot van CO₂ en het klimaat profiteert daarvan. Vooral in de arme zuidelijke landen biedt een zonneoven perspectieven in vluchtelingenkampen en in gebieden waar weinig tot geen brandhout voorradig is.

Bijzonder fornuis

Ik ken de zonneoven al jaren als demonstratiemodel uit het bezoekerscentrum van De Kleine Aarde. De ontmoeting met Maarten Olthof van Stichting Vajra betekent een hernieuwde kennismaking met dit bijzondere fornuis. Maarten vertelt enthousiast over de 12.000 vluchtelingen die door Stichting Vajra met de zon koken en zijn plannen om de zes overige Bhutanese vluchtelingenkampen ook met zonneovens uit te rusten. In samenwerking met Stichting Vluchteling en de vluchtelingenorganisatie van de VN

(UNHCR) gaat Vajra 80% van de ruim 100.000 Bhutanese vluchtelingen in Nepal met de zon laten koken. In de vluchtelingenkampen zijn weliswaar petroleumbranders voorhanden, maar vanwege de hoge olieprijs en verminderde budgetten bij de UNHCR is er onvoldoende olie voor de dagelijkse kookbehoefte. Vaak is illegale houtkap het gevolg, en daarmee ook enorme ontbossing.

Frituren

Niet overal en altijd kan een zonneoven gebruikt worden. Het kan niet waar geen plek is voor een oven (in hele drukke kampen), waar teveel bomen staan, of bij regen en mist. Dan zullen gezinnen terugvallen op de petroleumbranders of biobriketten (brandstofblokken op basis van koolstofpoeder). Na een lange periode van onderzoek en uittesten is de ideale zonneoven gevonden, die een temperatuur tot 200 graden kan bereiken. Daarin kan zowel gekookt als gebakken en gefrituurd worden. Het systeem is zeer effectief, per zonneoven kunnen twee gezinnen koken. Om gerechten warm te houden, introduceerde Vajra ook de hooikist. Bij het project zijn de vluchtelingen zelf ingeschakeld. De standaards van de zonneoven en de hooikist worden in Nepal

gemaakt. Alleen de aluminium reflectors komen uit Duitsland. De productie van een reflector die vele jaren blijft glimmen, is een tamelijk ingewikkeld proces. De reflectors die in Azië te koop zijn, worden na een jaar al dof en zijn veel minder efficiënt.

Nog zes kampen

Ondertussen is één kamp al vrijwel volledig uitgerust met zonneovens. De andere zes kampen volgen snel. Naar verwachting arriveert de volgende partij reflecterende stroken eind september per container in Nepal, waar men dan klaar staat om in hoog tempo de reflectors in de gereedstaande onderstellen te monteren. Ondertussen is een uitgebreid trainingsprogramma in de vluchtelingenkampen opgezet om per gezin iemand te trainen in het gebruiken van een zonneoven. Daarna worden de vluchtelingen georganiseerd in zogeheten gebruikersgroepen die door Vajra begeleid worden en waarin zij ervaringen kunnen uitwisselen. Training en nazorg vormen een essentieel onderdeel van het programma, maar zijn arbeidsintensief. Dit aspect wordt wel eens vergeten bij vergelijkbare projecten. Het zonneovenproject van Vajra (gestart in 1997) is op dit moment een van de grote zonneovenprojecten ter wereld. Als het project eind 2007 gerealiseerd is, zullen ruim 80.000 vluchtelingen in Nepal met de zon koken. Er wordt dan zo'n 30.000 ton CO₂ per jaar bespaard ten opzichte van het koken

met hout en het equivalent van ruim 13 duizend ton hout of 1,2 miljoen liter petroleum! Wie meer wil lezen over (andere) zonneovenprojecten kan terecht bij onderstaande adressen. Vajra doet meer energieprojecten. Zo bouwt Vajra momenteel een ecologische school in Kathmandu, voorzien van een grote zonnekeuken, biogas en zonneboilers. Deze voorzieningen sparen niet alleen het milieu, maar besparen uiteindelijk ook in de portemonnee! Zo leren de kinderen spelenderwijs de mogelijkheden en voordelen van het koken op de zon en andere milieusparende voorzieningen.

Meer lezen:

www.vajra.nl

Over solar cookers:

www.cooker.org

Stichting Vluchteling:

www.vluchteling.org (giro 999)

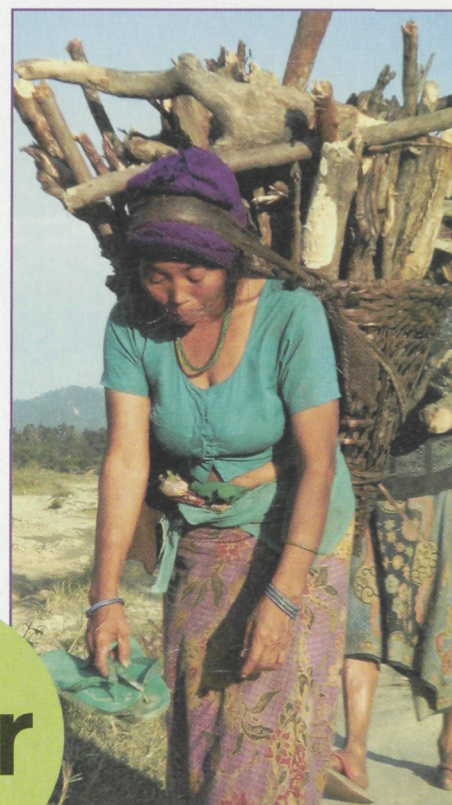
Klimaatcampagne:

www.hier.nu

hier

Handje helpen?

Uw bijdrage kunt u storten op girorekening 323 70 25 ten name van 'Stichting Vajra' te Amersfoort.

Vluchtelingen uit Bhutan

Het schrijnende verhaal van de Bhutanese vluchtelingen is nog relatief onbekend. Bhutan is een idyllisch boeddhistisch koninkrijk hoog in de Himalaya, met een alleenheersende koning die het bruto nationaal geluk belangrijker vindt dan het bruto nationaal product. De koning laat zeer beperkt modernisering toe in zijn land. Een bijzonder land, waar de bevolking vrij tevreden lijkt te zijn binnen een zelfvoorzienende ruileconomie. Maar er is een keerzijde aan dit verhaal. Toen de Lhotshampa's, een van oorsprong hindoeïstische Nepalese grote minderheid in Bhutan, begin jaren negentig ijverde voor democratisering in Bhutan, greep de (boeddhistische) Drukpa-regering in uit vrees voor aantasting van hun cultuur. De Bhutanese nationaliteit werd de Lhotshampa's afgenomen, evenals huizen en bezittingen. Vervolging, marteling en arrestaties waren het gevolg. Vele tienduizenden Lhotshampa's zijn naar Nepal gevlucht, waar sinds 1991 zeven vluchtelingenkampen zijn ingericht. Een groot deel van de meer dan 100.000 vluchtelingen is stateloos. De onderhandelingen over mogelijke oplossingen tussen Nepal en Bhutan verlopen moeizaam.

eco bouw
ecologisch verantwoord bouwen

Energieweg 12 3641 RT Mijdrecht
(0297) 28 43 34 www.ecobouw.nl

INTERIEURARCHITECTUUR
atelier jan franssen

geeft vorm aan
wonen en werken

Met de natuur als uitgangspunt maken wij ontwerpen en adviseren bedrijven en particulieren bij ruimte-indeling, renovatie, bouwtekeningen, meubels en verlichting, kleur en materiaal.

026 443 75 83 www.atelierfranssen.nl

de groene slagerij GEGARANDEERD ZONDER TOEGEVOEGDE HORMONEN, ANTIBIOTICA OF GROEISTIMULATORS

DE GROENE SLAGERIJ
R. van de Rijdt

Dorpsstraat 12
B-3930 Achel
Tel. 011 64 14 77
Fax 011 80 12 47

Ruime keuze in Barbeque vlees

Bestellijsten in onze winkel aanwezig

Ook verhuur van Barbeques en een Barbequetent

OPENINGSUREN: zondag en maandag gesloten
Dinsdag t/m vrijdag van 9.00/13.00 u en van 13.30/18.00 u
Zaterdag doorlopend open van 9.00/17.00 u.
Deze zomer is de winkel in de verlofperiode normaal geopend.

In plaats van de klantenkaart hebben we wekelijks zeer interessante aanbiedingen, bijv.
IEDERE DINSDAG EN WOENSDAG ALLE HAMBURGERS EN BRAADWORSTEN 4 HALEN, 3 BETALEN
Wenst u op de hoogte gehouden te worden via email van de acties, kunt u mailen naar degroeneslagerij@telenet.be

BEF 06202414 26

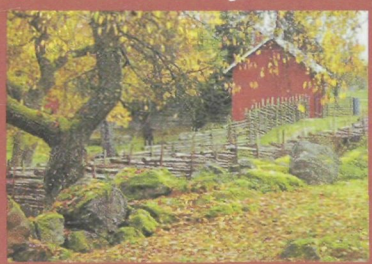

Elke druppel telt!

Waterbesparende producten voor kraan, douche en WC - Regenwatergebruik voor WC
IBA-Afvalwaterzuivering
Droog- & Composttoiletten

Overall toe te passen en tot 75% besparing mogelijk!
www.ECOSAVE.nl Tel.: (0321) 33 20 38

WAAROM ZWEEDSE JAM???

BEZOEK ONZE WEBSITE
www.zweedse-jam-leveranciers.nl

HOOG HANGMATTEN

Specialist sinds 1979.
Open: zaterdag van 10 tot 17 uur of op afspraak
Wijksestraat 41,
6617 BZ Bergharen.
Tel/fax: 0487-53 14 29.
www.hoog.nl
Wij hebben ook een Bed & Breakfast waar u desgewenst in een hangmat kunt slapen.

www.hebkesberg.nl

Kampeer-vakantie op Can Banal

In de Spaanse Pyreneeën, ongeveer 50 km van de Middellandse Zee, ligt het landgoed Can Banal, 85 ha groot, in een prachtige bosrijke vallei. U kunt hier kamperen midden in de natuur. Er is een klein restaurant en een winkeltje: Can Banal is een ideale uitvalsbasis voor wandel- en fietstochten, met of zonder gids. We verhuren mountainbikes. Ook voor kinderen zijn er volop activiteiten.
Gratis brochure: 0570 - 61 45 61.
www.canbanal.nl

Verhoog je eigen duurzaamheid: kies (een nieuwe) richting en verhoog je inspiratie!

Voor snelle beslissers:

- Richting onbekend? Ik (en) Werk! Vanaf 25 sept.
- Voedingsadviseur? Natuurvoedingsconsulent (3 j.)! Vanaf 22 sept.
- Anderen "helen" aan de natuur? Tuintherapeut! Vanaf 26 sept.
- Moderne kruiden-"heks"? Kruidenspecialist! Vanaf 30 sept.
- Boer van de toekomst? Biologisch (Dynamische) landbouw (2 j.)! Vanaf 20 sept.

De hemel gaat open in de Sterrencursus. Vanaf 24 nov.

KRAAYBEEKERHOF
cursussen opleidingen trainingen
Postbus 17, 3970 AA Driebergen
tel. (0343) 51 29 25 / fax 53 38 65
e-mail: info@kraaybeekerhof.nl
www.kraaybeekerhof.nl

VEERDONK + MULDER
b o u w b e d r i j f

Leemptstraat 34
Nijmegen
T 024-3222925
F 024-3606688
E kantoor@veerdonk-mulder.nl

GOED IN DUURZAAM VERBOUW- EN RESTAURATIEWERK

SPLINTER

NATUURLIJK WONEN

ontwerpers die het maken

advies, ontwerp en realisatie van keukens, kasten, tafels, vloeren
welsommerweg 29 7722 rp dalfsen t 0529 430747 f 0529 431588
m 06 51526890 e info-splinter@wanadoo.nl

afvalwater zuiveren? helofytenfilters!

ONTWERP & AANLEG

Voor meer informatie:
De Schepen 17
5688 VM OIRSCHOT
tel: 0499-550328
fax: 0499-550329

info@ecofyt.nl www.ecofyt.nl

- Milieuvriendelijk
- Maatwerk
- Eenvoudige techniek
- Rendabel
- Gebruiksvriendelijk
- Onderhoudsarm
- Zeer laag energieverbruik
- Hoge reinigende prestaties

DE NIEUWE KEUKEN ...

Natuurlijke materialen, energiezuinige
apparatuur, oerdegelijk vakmanschap.
Ontworpen en uitgevoerd volgens
uw **eigen**, persoonlijke wensen.

Dealer van
Oranier
Gas onder Glas®
kookplaten

Bernhagen®
Natuurkeukens

Tel. (030) 691 25 28
info@natuurkeukens.nl
www.natuurkeukens.nl

... NATUURLIJK MOOI

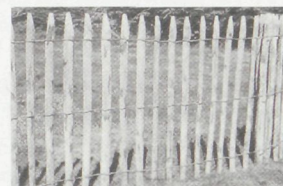
Gevlochten
wilgentenen
tuinschermen

de vlechterij

De Vlechterij, Zeist
Telefoon: 030-6995005
www.vlechterij.nl

Elke gewenste afmeting vanaf 10 m² bij u thuis
precies op maat gevlochten.
Tevens levering van wilgentenen mogelijk.

Nu ook: natuurvriendelijk geteeld
kastanjehout uit Frankrijk:
Diverse maten ronde kastanjepalen
Franse kastanjehekken in diverse hoogten en
latafstanden.
Prijslijst op aanvraag of kijk op onze site.

De Natuurlijke Molen

Apparatuur en grondstoffen
voor een gezonde voeding

Reehorsterweg 21b
6717 LD Ede
tel: 0318-642944
e-mail:
natmolen@antenna.nl

www.natuurlijkemolen.com

UNIEK IN NEDERLAND

DE STOFFELHOEVE
ZWITSERSE TEGELKACHELS

Grote collectie Oude en Antieke
ZWITSERSE TEGELKACHELS

- uitstekend geschikt voor ons zeeklimaat
- aangename stralingswarmte
- een van de rendementsvolle kachels
- keuze uit 150 stuks van de meest eenvoudige tot de mooiste versierde kachel
- variërend in gewicht van 75 - 350 kg

DE STOFFELHOEVE
STATIONSWEI 86, 5807 AC OOSTRUM-VENRAY (LB)
TELEFOON 0478 580361/585956 www.stoffelhoeve.nl

VRAAG VRIJBLIJVEND INFORMATIE
ZATERDAGS GEOPEND OF NA TELEFONISCHE AFSpraak

Riolering PVC-vrij?

Twebo Tubes

KIJK EENS OP: WWW.TWEBO.NL

*Geld besparen als de zon schijnt,
als het regent of als het waait
met alternatieve energie!*

- * Regenwatersystemen
- * Zonnepanelen
- * Windmolens
- * Energiebesparing
- * Adviezen

dbcom

Voor particulieren en bedrijven.
Vaak subsidie mogelijk.
Kijk op onze internet site www.dbcom.nl
of bel 0499 392261

GELEZEN

BOEKEN

Met bijdragen van Frank van der Lecq,
Maike Nelissen en Vivian Siebering

Het nieuwe weer

Hoe zit het nu met klimaatverandering? Wat merken we er eigenlijk zelf van? Journalist Mark Lynas ging op onderzoek uit. Hij besloot de wereld rond te reizen en het de mensen zelf te vragen. Wat blijkt? In Engeland geven bewoners aan dat ze zich niet kunnen herinneren ooit zoveel last te hebben gehad van overstromingen. In Alaska ontdekt de permafrost, de permanent bevroren onderlaag in de grond, waardoor huizen wegzakken en wegen instorten. In Tuvalu, een eilandengroep in de Stille Oceaan, is de regering al bezig om inwoners naar Nieuw-Zeeland te laten emigreren omdat de eilanden door de stijging van de zeespiegel onherroepelijk zullen verdwijnen. De Verenigde Staten hebben te maken met meer zware orkanen dan ooit tevoren. De indrukwekkende verhalen zijn prettig leesbaar. Na het lezen van dit boek is het mij duidelijk dat we de gevolgen van klimaatverandering niet meer kunnen ontkennen. En het is niet iets dat pas voor onze achterachterkleinkinderen van belang wordt. We krijgen er zelf nog mee te maken... V.S.

'Het nieuwe weer. De gevolgen van klimaatverandering', Mark Lynas, uitgeverij De Arbeiderspers, 2005, ISBN 90 295 6285 4, € 18,95.

Libellen in Nederland (dvd)

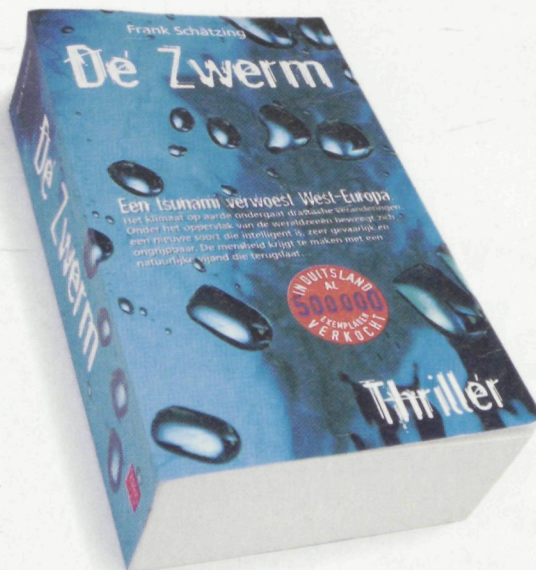
Een prachtige film van 70 minuten, over het leven van libellen. Gefilmd door liefhebbers van libellen die hiervoor een paar jaar lang op pad zijn geweest. De opnamen laten de schitterende grote ogen van een libel zien, het verpoppen van larve tot libel en het schoonmaken van de kop. Het leuke van de dvd is dat u aan het begin zelf kunt kiezen voor al dan niet ondertiteling, vertoning per soort of seizoen en achtergrondinformatie. Bovendien zit er een informatief boekje bij de dvd ingesloten. Bijna net zo rustgevend als op een zonnige dag langs de kant van het water wegdromen bij het gefladder van deze ranke beestjes. M.N.

'Libellen in Nederland', dvd, Weia Reinboud en Tienke de Groot, co-uitgave van KNNV Uitgeverij en Uitgeverij Atalanta, 2006, ISBN 90 50112315, € 14,95.

Zee in opstand

Op mysterieuze wijze verdwijnen vissers voor de kust van Peru. Reuzenwormen veroorzaken een zeebeving die het kustgebied van heel Noord-Europa lam legt. Met een dodelijke bacterie besmette kreeften kruipen in groten getale het land op en veroorzaken een ware epidemie. Walvissen vallen schepen aan. Het lijkt erop alsof zeebewoners tegen de mensheid in opstand komen. Alsof ze willen zeggen: "Nu is het genoeg geweest, laat ons leefgebied met rust." Al die vreemde gebeurtenissen brengen uiteindelijk wetenschappers uit de hele wereld bij elkaar. Gezamenlijk ontdekken bacteriologen, vulkanologen, gedragswetenschappers en andere experts dat ze te maken hebben met een heel bijzonder wezen. Iets dat bijzonder intelligent is, maar op een andere wijze dan de mens. Er ontstaat een krachtmeting waar lang niet iedereen ongeschonden uitkomt. En wie er wint? Ontdek het zelf! Neem er de tijd voor, want deze thriller telt ruim 900 pagina's. Maar ze zijn de moeite waard! Het boek staat vol met feiten over de biologie van allerlei levensvormen in zee. 'De zwerm' is op een heel prettige manier geschreven. Een aanrader voor wie nieuwsgierig is naar het leven van onze zeebewoners, of voor wie gewoon van een spannend verhaal houdt. V.S.

'De zwerm', Frank Schätzing, vertaald door Dirk de Rijk en Gerit ten Bloemendal, A.W. Bruna Uitgevers, 2005, ISBN 90 229 8944 5, € 17,95.

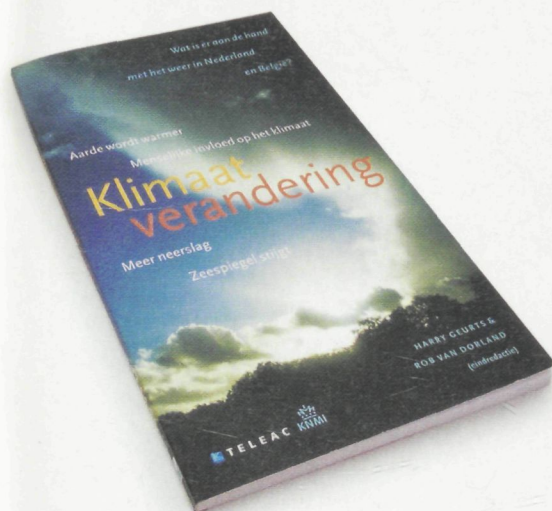

Les in duurzame ontwikkeling

Het 'Basisboek' beschrijft duurzame ontwikkeling op een evenwichtige manier. Het besteedt aandacht aan People, Planet, Prosperity (!), Plaats en Tijd, met oog voor de mondiale kant van duurzame ontwikkeling en de toekomstaspecten ervan. De uitgave speelt in op de maatschappelijke ontwikkeling dat bedrijven, organisaties en de overheid op een bewuste en duurzame manier willen omgaan met de beschikbare hulpbronnen, het milieu en de menselijke factor. Bedrijven worden meer en meer afgerekend op de mate waarin zij een evenwicht weten te vinden tussen economische belangen, sociale aspecten en ecologische gevolgen van hun activiteiten. Het 'Basisboek' is een vakoverstijgend boek, dat goed laat zien hoe complex het begrip duurzame ontwikkeling is. Op de website van de uitgever, www.duurzaam.wolters.nl, zijn naast een uitvoerige inhoudsopgave, ook ondersteunend materiaal en overzichten met links naar andere bronnen, organisaties en beleidsstukken te vinden.

Op 1 januari 2005 is wereldwijd de United Nations Decade of Education for Sustainable Development van start gegaan. Beleidsmakers en onderwijsmedewerkers beseffen dat het onderwijs een onmisbare schakel vormt in het proces van duurzame ontwikkeling. Overheden en bedrijfsleven geven jaarlijks miljarden uit aan sustainable development. De vraag naar professionals met een brede kijk daarop, binnen hun eigen vakgebied en daarbuiten, is dan ook groot. Het hoger onderwijs speelt steeds meer in op deze vraag. Om dit te stimuleren en praktische ondersteuning te bieden is in 1998 Duurzaam Hoger Onderwijs (DHO) opgericht: het landelijk netwerk voor de integratie van duurzame ontwikkeling in het hoger onderwijs. DHO brengt studenten, hoger-onderwijsinstellingen, en vertegenwoordigers van overheden en organisaties bij elkaar om dit te bereiken. Niko Roorda heeft dit boek in samenwerking met de wetenschappelijke adviesraad van het DHO geschreven. Ook voor niet-studenten een zeer informatief boek! M.N.

'Basisboek Duurzame Ontwikkeling', Niko Roorda, uitgeverij Wolters-Noordhoff Hoger Onderwijs, 2006, ISBN 90 01 26709 2, € 29,95.

Klimaatverandering

Verwoestende orkanen in de Verenigde Staten. Enorm hoge temperaturen in de hele wereld. De contouren van de klimaatveranderingen worden steeds duidelijker. De wereld warmt op en er valt steeds meer regen. Tijdelijke ontwikkelingen of een voorbode van de toekomst? Hoe ziet de wereld er over dertig jaar uit? Wordt het gat in de ozonlaag groter of juist kleiner? Welke gevolgen hebben de opwarming van de aarde en de stijging van de zeespiegel? Krijgt Nederland te maken met hittegolven, extreme droogte en tropische buien? Komt er ooit nog een Elfstedentocht? Wetenschappers buigen zich al jaren over dit soort vragen. Begrijpen we het klimaatsysteem, dan weten we ook hoe het klimaat zich zal ontwikkelen, hoe we ons daaraan kunnen aanpassen en hoe we voorkomen dat het uit de hand loopt. In 'Klimaatverandering' leggen de auteurs het broeikaseffect uit en laten ze zien waar het heengaat met ons weer. Een prima boek voor iedereen die thuis wil raken in de klimaatproblematiek.

V.S.

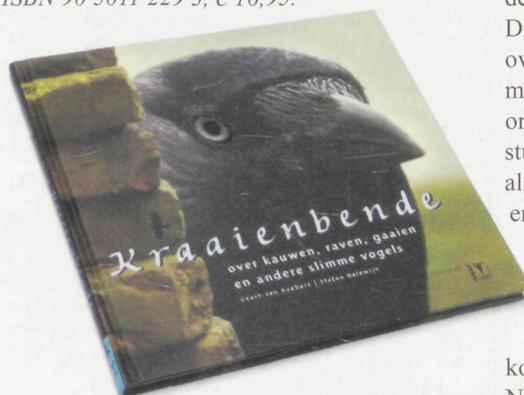
'Klimaatverandering. Wat is er aan de hand met het weer in Nederland en België?', Harry Geurts en Rob van Dorland, uitgeverij Kosmos-Z&K, KNMI, 2005, ISBN 90 215 8082 9, € 16,50.

Kraaienbende

Terwijl ik het boek opzij leg voor een recensie, vliegen de kauwen op uit mijn tuin, kennelijk gestoord door iets. Het boek 'Kraaienbende' beschrijft een fascinerende vogelsoort, waarover je in het algemeen weinig vleierende woorden hoort. Kauwen, kraaien, gaaïen en eksters: vrij gangbare vogels in stad en bos, maar relatief onbekend in vogelgidsen. Dit boek, geschreven voor kinderen vanaf 10 jaar, vertelt leuke details over het nestelen en zingen van kraai-achtigen, over hun trouw, maar ook over indianenverhalen en kraaienkunst. Een mooi boek om te lezen en door te bladeren en het maakt dat u nog eens iets beter kijkt naar die zwarte vogels in uw eigen achtertuin.

M.N.

'Kraaienbende, over kauwen, raven, gaaïen en andere slimme vogels', Geert-Jan Roelofs en Stefan Halewijn, KNNV Uitgeverij, 2006, ISBN 90 5011 229 3, € 16,95.

Vogels ontdekken

Een spannende ontdekgids voor jonge onderzoekers: deze gids beschrijft de vogels zoals je ze in het wild zult tegenkomen, met hun karakteristieke gedrag en geluiden, lievelingsbomen en andere bijzondere kenmerken. Het boek geeft veel weetjes en tips om het herkennen van vogels makkelijker te maken. De gids is geschreven door Nico de Haan, dé vogelkenner van Nederland die onder andere een vogelcursus gaf via het VARA-tv-programma 'Vroege Vogels'. De geelgors zullen kinderen niet licht meer vergeten, zijn geluid moet hen bekend voorkomen: "Mama, mama, ik wil een ij-ij-ij-ijsje!" Ook voor grote mensen die nog niet zo bedreven zijn in vogels herkennen is dit een aanrader!

M.N.

'Vogelontdekgids', Nico de Haan en Elwin van der Kolk, uitgeverij Ploegsma, ISBN 90 216 1869 9 € 11,95.

Liever geen soufflé

Als grotestadsbewoner hou ik van Zeeland. Wat je daar steeds meer ziet is de Japanse oester. Grote, grillige, harde schelpen. Hele slikplaten vol. Miljoenen en miljoenen exemplaren.

Japanse oesters. Argentijnse mieren. Russische koningskrabben. En bioloog-paleontoloog Jelle Reumer noemt er in 'De ontplofte aap' nog veel meer. Exoten. Langs natuurlijke weg of door toedoen van de mens belanden ze buiten hun 'natuurlijke' biotoop. Is het milieu daar verstoord (tegenwoordig bijna altijd het geval), dan kan die soort zich na vestiging explosief uitbreiden. Ontploffend. Vaak ten koste van inheemse soorten.

Na de explosie, laat Reumer zien, volgt meestal het 'soufflé-effect'. Doordat de draagkracht van de nieuwe biotoop uitgeput raakt, stort de populatie in waarna stabilisatie volgt op een (veel) lager peil. Recent voorbeeld in het Nederlandse binnenwater: de waterpest.

Driekwart van Reumers boekje gaat niet over de 'opkomst en ondergang van de mens' (ondertitel) maar over andere soorten organismen op aarde. In de twee slothoofdstukken onthult Reumer ook de mens als een 'invasieve' soort en wel een van de ergste categorie. Een stad vol mensen is als een slikplaat vol Japanse oesters - alleen veel erger.

Boodschap: we moeten als *homo sapiens* onze eigen soufflé zien te voorkomen. Suggestie: geef iedereen dit boekje. Nog leuk om te lezen ook.

F.v.d.L.

'De ontplofte aap - Opkomst en ondergang van de mens', Jelle Reumer, Contact, Amsterdam/Antwerpen 2005, ISBN 9025427324, € 17,90.

Klimaatverandering

is best moeilijk om te zien. Weet je wat je wel goed kan bijhouden? De weersverandering. Hou maar eens een paar weken een weerdagboek bij. Schrijf elke dag op wat voor weer het is. Zeker de herfst is een mooi jaargetijde om dit te doen. Veel wind, mooie wolkenluchten, warme nazomerzon of een frisse regenbui. Wat kun je bijhouden?

- * **lucht:** bewolking of niet, kleine of grote wolken?
- * **temperatuur**
- * **regenval:** lees bij je regenmeter af hoeveel regen er gevallen is.
- * **wind:** is er wind? Hoe sterk is de wind? Zie de windtabel! En weet je ook uit welke hoek de wind waait?

Vergelijk je weerdagboek eens met de weerberichten op het nieuws of Jeugdjournaal.

Maak je eigen regenmeter

Neem een plastic fles en vraag iemand om de fles voor je door te snijden. De bovenste helft zet je er omgekeerd bovenop (als een soort trechter). Met een liniaal en een watervaste stift kun je aan de buitenkant bij elke centimeter een streepje zetten. Zet je regenmeter buiten op een goede plek waar de regen valt. Zorg ervoor dat je fles stevig staat, want zo'n plastic fles valt snel om.

Meer weten?

Lees het boek 'Over wolken, bliksem en de rest van het weer' van Monika Lange en Konrad Algermissen. Hier staan veel proefjes in om zelf te doen! Uitgeverij Cyclone; ISBN 90 58780430, € 13,50.

Ecco, Postbus 151, 5280 AD Boxtel
e-mail: ecco.eko@dekleineaarde.nl

Ecco krijgt graag post: Stuur je brief, tekening of foto naar Ecco, en wie weet sta jij de volgende keer op deze pagina!

Windtabel

Oeioei waait de wind. Je hebt vast wel eens horen praten over de windkracht. Er is een indeling gemaakt van 1 tot 12 om te meten hoe sterk de wind is.

WIND-KRACHT	WIND	SNELHEID KM/U
0	WINDSTIL, NIETS BEWEEGT	
1	ZWAK, ALLEEN EEN ROOKPLUIM ZIE JE BEWEGEN	1 - 5
2	ZWAK, JE VOELT EEN BRIESJE OP JE GEZICHT	6 - 11
3	ZWAK TOT MATIG, BLADEREN EN DUNNE TAKJES RITSELEN IN DE WIND	12 - 19
4	MATIG, BLAAST PAPIER VAN TAFEL EN BEWEEGT BOOMTAKKEN	20 - 28
5	VRIJ KRACHTIG, JE ZIET KLEINE BOMEN HEEN EN WEER GAAN, PRIMA WEER OM TE VliegEREN	29 - 38
6	KRACHTIG, GEEN BOOM BLIJFT ONBEWOGEN EN EEN PARAPLU IS MOEILIJK VAST TE HOUDEN	39 - 49
7	HARD, BOMEN BUIGEN FLINK DOOR, HET IS LASTIG LOPEN TEGEN DE WIND IN	50 - 61
8	STORMACHTIG, TAKKEN KUNNEN AFBREKEN EN JE KUNT BETER GEEN BOSWANDELING MAKEN	62 - 74
9	STORM, DAKPANNEN KUNNEN VAN DE DAKEN VALLEN	75 - 88
10	ZWARE STORM, BOMEN EN DIKKE TAKKEN KUNNEN AFBREKEN, HUIZEN KUNNEN BESCHADIGEN	89 - 102
11-12	ZEER ZWARE STORM EN ORKAAN, KOMEN MEESTAL AAN DE KUST VOOR, BRENGEN GROTE SCHADE AAN	103 EN HARDER

Boeken van Omraam Mikhaël Aïvanhov

De yoga van de voeding

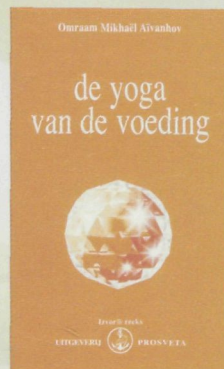
Aïvanhov zet zijn lezers niet op dieet, maar onthult dat voedsel naast zijn stoffelijke aard ook een spirituele betekenis heeft en toont aan dat het niet alleen belangrijk is *wat* men eet, maar vooral *hoe* men zijn voedsel nuttigt.

Uit de inhoud: Het voedsel, een liefdesbrief • De keuze van het voedsel • Het vasten • Hoe de geest inwerkt op de materie.

ISBN 90-76916-08-X € 9,75

Geheimen uit het boek van de natuur

'In de wetenschap der Inge- wijden betekent *lezen* in staat zijn om de subtiele, verborgen kant van dingen en schepse- len te ontcijferen. Het univer- sum - dus ook de aarde en

haar natuur - is als een *levend* boek, waarin de kosmische Intelligentie te- kens en symbolen heeft geschreven. Die kunnen we leren interpreteren. Zo kunnen we ook leren *schrijven*, door met de magische kracht van onze geest in te werken op stenen, planten, dieren en mensen.

Uit de inhoud: De bron en het moeras • Het huwelijk, een universeel symbool • De werkzaamheid van de geest: de kwintessens winnen • De macht van het

vuur • De naakte waarheid aanschou- wen • De stroom van het leven.

ISBN 90-76916-02-0 €12,75

Harmonie en gezondheid

Harmonie is het beste wapen tegen ziekte: denk er dag en nacht aan u af te stemmen op het leven in al zijn rijkdom, om volledig overeen te stemmen met het oneindige kosmi- sche leven. Dat is ware harmonie.

Uit de inhoud: De spirituele basis van de geneeskunde • De adem- haling: uitwerking op de gezond- heid • Hoe op te gaan in de kos- mische harmonie • Hoe wordt u onvermoeibaar.

ISBN 2-85566-514-0 €12,75

verkrijgbaar bij:

UITGEVERIJ PROSVETA
van Dedemlaan 23
3871 TD Hoevelaken
tel. 033 25 345 75
fax 033 2580320
www.prosveta.nl

of bij de boekhandel

Inspiratie voor een nieuwe aarde

Groene handen?

Maak dan kennis met

3 Maanden voor slechts € 8,00

Meldt u aan voor een proefabonnement op: www.moestuin.nl of bel: (0575) 51 55 15

GENOEG

NON GLOSSY LIFESTYLE MAGAZINE

**met talloze tips
voor een tevreden leven**

Hét blad over bewust zijn, onthaasten en duurzaamheid; kortom, het goede leven.

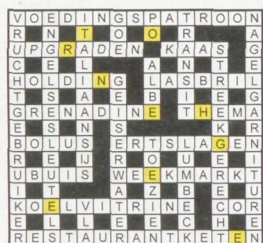
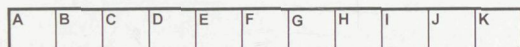
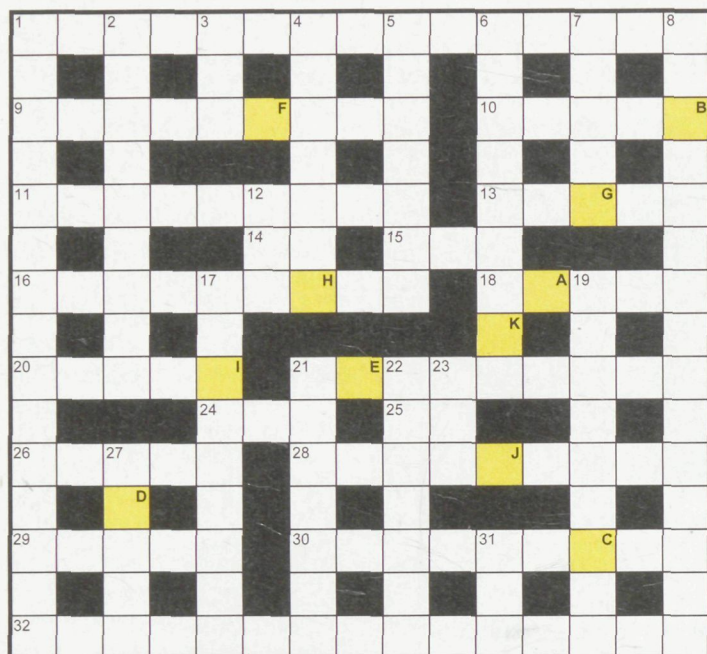
Versijnt 6 x per jaar
en is in heel Nederland ook los verkrijgbaar.

Prijs € 3,50

LIEVER EEN ABONNEMENT?

Maak € 19,95 (of slechts € 36,- voor twee jaar) over op giro 8592251 of bankrekening 682369837 t.n.v. Uitgeverij Genoeg te Den Haag m.v.v. uw naam en adres.

Bezoek voor uitgebreide informatie onze website
www.genoeg.nl

Oplossing zomernummer:
Groene thee

Winnaars zomernummer:
J. van der Woerd, Den Haag;
C. Stam/ Prins, Zaandam;
H. Veenker, Damwoude.

De letters A t/m K vormen de oplossing. Zend uw oplossing vóór 15 oktober naar Redactie De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel en u dingt mee naar leuke prijzen. U kunt oplossingen niet telefonisch doorgeven, noch corresponderen over de uitslag. Veel puzzelplezier!

Horizontaal:

- 1 Omvang van de natuur (15)
- 9 Tropisch nathout (9)
- 10 Niet goedkoop meervoud (5)
- 11 Plantaardige vrouw (9)
- 13 Geen grein in Afrika (5)
- 14 Puzzelwater (2)
- 15 De lijst is rond (3)
- 16 Informatiekosten (9)
- 18 Houdt het hoofd koel (5)
- 20 Voor de eerste plaats (5)
- 21 Opname van niks (9)
- 24 Even geen bos (3)
- 25 Angelsaksische uitvoerder (1,1)
- 26 Negglitter (5)
- 28 Bleek aan de roulettetafel (9)
- 29 Centrum van kleine orkaan (5)
- 30 Vetbult (9)
- 32 Milieuvriendelijke afstanden (15)

Verticaal:

- 1 Wereldschokkende sport (15)
- 2 Van streek (9)
- 3 Onbenul zonder 'n bul (3)
- 4 Onbescheiden verwarde sporter (7)
- 5 Oud-strijders, heden heren (7)
- 6 Op papier van de club (9)
- 7 Net (niet) genoeg (5)
- 8 Onheilspellende verslagen? (15)
- 12 Drieletterwoord in het bos (3)
- 17 Glijbanen (9)
- 19 Afnemende kwaadheid (9)
- 21 Hevig opgewekt humeur (7)
- 22 Jongens in wachthuisje (7)
- 23 Schaars bebouwd landschap (3)
- 27 Leiding om de berg (5)
- 31 Heilige maat (3)

Don Quichot

Mijn ouders zijn in paniek. Hun gemeentebestuur is van plan om op minder dan een kilometer van hun boerderij een windmolenpark te plaatsen. Het geluid van een windturbine komt ongeveer overeen met dat van een pneumatische hamer. Reken maar dat je daar 's nachts van wakker ligt, ook op een kilometer afstand. Een stille zomeravond op het terras is er niet meer bij. Krap drie jaar voor hun pensioen valt daarmee de droom die mijn ouders voor de rest van hun leven koesterden in duigen. Uit hun paradijs aan de rand van natuurgebied De Weerribben worden ze verdreven. Het is voor een goed doel. Willen we de klimaatverandering afremmen, of althans niet verder versnellen, dan zullen we alles moeten inzetten op duurzame energie, waaronder windenergie. Daar offeren we graag een van de schaarse stille plekjes in Nederland voor op; de gevolgen voor de natuur nemen we op de koop toe en de klachten van omwonenden – *not in my backyard* – daar is niets aan te doen.

FOTO: JEROEN NOOIJ

COLUMN

SOPHIE KOERS

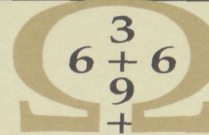
Sophie Koers is co-auteur van het boek 'Praktisch Idealisme'.

De Kyoto-doelstellingen zullen we halen, koste wat het kost. Maar bij even doorlezen lijken deze windturbines een vorm van symboolpolitiek te zijn. Ze dragen nauwelijks bij aan het behalen van de Kyoto-doelen, terwijl de schade aan de natuur en de overlast voor omwonenden enorm zijn.

Even had ik het er moeilijk mee: als praktisch idealist en GroenLinkser kan ik toch niet tegen windmolens zijn? Maar het beeld van De Weerribben, internationaal beschermd *wetland* (drasland) en een van de mooiste plekjes van Nederland, verminkt door tachtig meter hoge turbines, gaf ook voor mij de doorslag. De veertig meter lange wieken draaien rond met een snelheid van ruim 260 kilometer per uur. Aan de vogels, die met honderden langstrekken op weg naar het natuurgebied, het verzoek een eind om te vliegen. "Niks 'kleine aarde'," fulmineert m'n pa, alias Don Quichot, "niks kleinschaligheid, maar Babylonische reuzen die met hun pneumatisch gerochel de laatste stille plekjes van Nederland verpesten".

(Advies)

OKINAWA OMEGA

1,5g palmitine ($\Omega 7$)

1 eetlepel =
 14,4g $\Omega 3/6/9$ en 7*
 11mg vit E (8 soorten)
 7mg carotenen
 niets toegevoegd,
 100% puur

NIEUWE SMAAK:
 EICOSAN BALANCE

VOOR MAN, VROUW, BABY EN 100-JARIGE

Omega-3,6,7,9 zijn even belangrijk als groenten en fruit maar we consumeren er te weinig van Okinawa Omega biedt de oplossing

Verlaagt de
cholesterol

Verbeterd
het geheugen

Er zijn 2 essentiële vetzuren die een gezond lichaam niet kan missen: alfa-linoleenzuur (ALA) uit de omega-3 familie en linolzuur (LA) uit de omega-6 familie. Je lichaam kan ze niet zelf aanmaken. Je moet ze uit je voeding halen.

Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie komen beide te weinig voor in onze voeding. Visolie biedt geen oplossing. Noch voor het voortbestaan van de vis, orka, dolfijn en albatros, noch voor je eigen gezondheid. Ze bevat omega-3 vetzuren die je lichaam zelf kan aanmaken. ALA of LA zitten er nauwelijks in. Okinawa Omega, 100% plantaardig, is de betere oplossing. Met minimaal 1 theelepeltje of optimaal 1 eetlepel per dag zijn je omega-behoeften aangevuld. Ook je ALA en LA levensnoodzakelijke vetzuren.

Waarom omega-3,6,7,9? Omega's versterken de spieren van je tikker en ondersteunen je cardio-vasculair systeem. Ze verhogen je libido en versnellen je recuperatie. Ze voorkomen emotionele dips in je leven. Ze beheersen je gemoedrust en humeur. Ze zijn noodzakelijk voor het geheugen en voor een goede concentratie. Ze gaan droge en schilferende huid tegen. Amanprana gelooft in het geheel en niet in de aparte deeltjes. Daarom biedt Okinawa Omega een complete formule waarin alle omega-vetzuren aanwezig zijn. Ook voldoende Omega-7 en 9, voor een goede longfunctie en verlaging van de cholesterol.

Omdat omega-vetzuren zonder voldoende beschermstof-

fen, meer kwaad doen dan goed, bevat Okinawa Omega van zichzelf, zonder dat deze toegevoegd werden, 8 soorten vitamine E en veel carotenen. Die zijn noodzakelijk om omega's, huid, hersenen, spieren en lichaam te beschermen. Alléén Okinawa Omega voldoet zonder enige toevoeging aan het vitamine E advies van de Wereldgezondheidsorganisatie.

Okinawa Omega is 9 maanden houdbaar na opening. Verpakt in donkere glazen fles omwikkeld met gerecycled papier. 100% bio. 100% plantaardig. 100% koud en mechanisch geperst. 0% geraffineerd en niet vervuild. Neem Okinawa gewoon zo, met een lepeltje. Of voeg het bij je yoghurt, groentensap of maaltijd. Verkrijgbaar in 4 heerlijke smaken en 1 bittere.

Amanprana doet niet mee aan de omega-3 hype en houdt rekening met de drie studies die omtrent de omega 3/6 verhouding in België gedaan werden. Volgens deze studies moeten we in België meer consumeren van zowel omega-3 en -6 en dienen we ons aandeel dierlijke en 'geraffineerde' vetten te minderen.

Dichtstbijzijnde natuurvoedingswinkel? Bel in NL: TerraSana 0172-50 33 33; Compagnons 0341-35 01 86; bel in B: Mannavita 056-43 98 51. Andere info? 00-32-3-653 25 41.

AMAN PRANA

SERENE LEVENSKRACHT

Gezonde frietjes? Het kan! En superlekker! Met extra vierge cocosolie van Amanprana.

Acteur Koen De Bouw kookt graag gezond. Hij was dan ook erg blij toen hij in de bio-winkel de Extra Vierge Cocos olie van Amanprana tegenkwam. 'Het gezonde vet', las hij op de verpakking, 'op brood, voor bakken, wokken en frituren.'

Waarom zijn frieten ongezond? Aan de aardappelen ligt het niet. Want aardappelen zijn prima. Maar de goedkope, geraffineerde supermarktolieën waarin we ze bakken, zijn meer dan schadelijk. Ten eerste bevatten ze veel Meervoudig Onverzadigde Vetzuren (MOV), die giftig worden bij verhitting. Ten tweede zijn deze oliën zo sterk ontleurd, geraffineerd en chemisch behandeld waardoor ze schadelijk zijn geworden voor onze miljoenen celomhulsels. Al het goede van de olie werd vernietigd. Ten derde bevatten ze vaak tot 30% transvetten. Industriële misbaksels die mede verantwoordelijk voor de meeste welvaartsproblemen en waarvoor geen veilige limiet bestaat.

Hoe kunnen frietjes dan wél gezond zijn?

Eenvoudig! Frituur ze in gezonde olie, in Extra Vierge Cocos van Amanprana. Puur natuur. Deze olie bevat zeer weinig MOV's, is niet ontleurd, niet geraffineerd, niet chemisch behandeld en bevat geen transvetten. Daarenboven bevat Extra Vierge Cocos van Amanprana vele gezonde eigenschappen die niet verloren gaan als je ermee bakt.

Amanprana draagt bij tot een jong en mooi uiterlijk, bevordert de calcium- en magnesiumopname, ondersteunt de goede darmflora, de darmwand en de spijsvertering, verhoogt de weerstand, verzorgt de tanden, tempert het hongergevoel en bevat veel middellange vetzuurketens (MCT). Deze MCT's geven je 10%

minder calorieën dan andere vetten, zijn uiterst gemakkelijk verteerbaar, geven je veel vitaliteit en weinig vetopslag. Ze verminderen hongeraanvallen en verhogen de calorieverbranding. Bij koud gebruik proef je kokos. Bij frituren niet. Extra Vierge Cocos van Amanprana gaat in de frituse tot 2 jaar mee, mits regelmatig filteren.

Naast Cocos biedt Amanprana je nog 3 andere variëteiten voor op brood, om te bakken en te wokken: Cocos+Olijf, Cocos+Olijf+Palm en Red Palm. Allemaal unieke, zachte smaken met een eigen vitaliteitsvoordeel. Zo bevat Red Palm van Amanprana, 10 keer meer carotenen dan wortelen en is ze de rijkste bron aan tocotrienolen (vitamine E). Beide stoffen voeden de huid en de ogen en beschermen hen tegen de UV-straling van de zon.

100% bio, 100% vegetarisch, 100% extra vierge. Verkrijgbaar in glas van 380ml of 1700ml, in natuur- en biowinkels. Dichtstbijzijnde winkel? Bel in NL: TerraSana 0172-50 33 33; Compagnons 0341-35 01 86; bel in B: Mannavita 056-43 98 51. Andere info? 00-32-3-653 25 41.

Koen De Bouw over bio en Amanprana:

'Meer dan tien jaar geleden kwam ik, na jarenlang voeding als vanzelfsprekend te consumeren, in aanraking met de biologische, biologisch-dynamische en macrobiotische levenswijze. Een boeiende tocht die me tot op de dag van vandaag tot nieuwe inzichten brengt. De producten van Amanprana gebruik ik ondertussen al geruime tijd. Dit tot grote voldoening van ieder die bij ons aan tafel schuift. Het is één van de bio-producten die ik na enige tijd ben gaan koesteren en die een bijdrage kan leveren tot een gezondere en bewustere wereld (levenswijze)!'

Koudgeperste kokosolie maakt uw frietjes supergezond, overheerlijk lekker, zacht van smaak en extra licht verteerbaar.

Tip: zelfgemaakte bio-frietjes in de schil. Eenvoudig en zoveel gezonder!

AMAN PRANA

SERENE LEVENSKRACHT